

การศึกษาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ของครัวเรือนเกษตรกร

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
เอกสารวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 103
กุมภาพันธ์ 2566

BUREAU OF AGRICULTURAL ECONOMIC RESEARCH
OFFICE OF AGRICULTURAL ECONOMICS
MINISTRY OF AGRICULTURE AND COOPERATIVES
AGRICULTURAL ECONOMIC RESEARCH NO. 103
FEBRUARY 2023

การศึกษาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร

โดย

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

บทคัดย่อ

การศึกษาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร แยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในแต่ละกลุ่ม และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร โดยใช้ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรในปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 ทำการศึกษาวิเคราะห์ โดยใช้อัตราส่วนระหว่างเดซิลล์ อัตราส่วนของ Palma (Palma ratio) สัมประสิทธิ์จีนิ ดัชนี Generalized Entropy (GE) และการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย (Regression-based Decomposition)

ผลการศึกษา พบว่า ในปีเพาะปลูก 2562/63 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรในภาพรวมทั้งประเทศ ลดลงเมื่อเทียบกับปีเพาะปลูก 2558/59 และเมื่อพิจารณาตามกลุ่มภูมิภาค พบว่า ครัวเรือนเกษตรในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และภาคกลาง มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้สูง ขณะที่มีรายได้อยู่ในระดับสูงเช่นกัน สำหรับครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้น้อยที่สุด แต่มีรายได้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของภาพรวม ส่วนภาคเหนือ ครัวเรือนเกษตรมีรายได้ต่ำที่สุด และมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนมากที่สุด เมื่อพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลัก พบว่า ครัวเรือนเกษตรกลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) เช่น ข้าวโพด ข้าวสาลี พืชตระกูลถั่ว มันสำปะหลัง สับปะรด และอ้อย มีความเหลื่อมล้ำสูงและมีรายได้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของภาพรวม และกลุ่มปลูกพืชอาหาร (ไม่รวมข้าว) กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับ และกลุ่มทำนา ในควินไทล์ที่ 1 มีรายได้ต่ำกว่าเมื่อเทียบกับควินไทล์เดียวกันในกลุ่มอื่น และมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนสูงกว่ากลุ่มอื่น ผลการแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้ พบว่า รายได้จากนอกภาคเกษตรมีความสำคัญกับครัวเรือนเกษตรมากขึ้น โดยเงินโอนและเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐสามารถช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้ ขณะที่รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร ส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มย่อย ผลการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ได้แก่ ขนาดของพื้นที่เกษตร การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร (สะท้อนถึงความสามารถในการเข้าถึงอุปกรณ์ เทคโนโลยี และเครื่องจักรกลทางการเกษตรต่าง ๆ) มูลค่าสินเชื่อเพื่อการเกษตร และสัดส่วนความเป็นเจ้าของพื้นที่เกษตร อย่างไรก็ตาม ปัจจัยเหล่านี้สามารถอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ค่อนข้างน้อย จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาสาเหตุของความเหลื่อมล้ำเพิ่มเติมต่อไป

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา กลุ่มครัวเรือนเกษตรเป้าหมายที่ภาครัฐควรให้ความสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้เป็นลำดับแรก คือ ครัวเรือนเกษตรในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีรายได้ต่ำ รวมทั้งครัวเรือนเกษตรกลุ่มปลูกพืชอาหาร (ไม่รวมข้าว) กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับ และกลุ่มทำนา โดยมุ่งเน้นการเพิ่มผลิตภาพการผลิตของครัวเรือนเกษตรรายได้ต่ำและเกษตรกรรายย่อย เร่งพัฒนา

(ค)

ทักษะของเกษตรกรให้สามารถปรับตัวและเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสม ส่งเสริมการเข้าถึงเทคโนโลยีด้วยการสนับสนุนสินเชื่อเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอ

คำสำคัญ: ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ครัวเรือนเกษตร การแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำ
การแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย

Abstract

Low income and income inequality are still essential problems faced by Thai agricultural households. This study aimed to investigate the income inequality among agricultural households by using the decile dispersion ratio, Palma ratio, Gini coefficient, and Generalized entropy index. Also, it provides a comprehensive analysis of income inequality by decomposing the inequality by regions, main agricultural commodities, and income sources. Further, the regression-based decomposition approach is applied to examine the effects of demographic, productive resources, and government projects on this inequality. This paper uses the agricultural household socioeconomic and labor survey data collected by the Office of Agricultural Economics (OAE), covering crop year 2015/2016 and 2019/2020.

The result showed that, at the national level, agricultural households' income inequality reduces. At the regional dimension, Bangkok and metropolitan and central regions have higher income inequality among agricultural households compared to other regions; however, their income levels were also high. On the contrary, the northeast region has the lowest income inequality, but its income was lower than the national level. Furthermore, in the northern region, the 1st income quintile of the household was the lowest, and the poverty headcount ratio was the highest compared to other regions. By analyzing the equality by the main agricultural commodities produced by the households, the evidence indicates that households growing food crops excluding rice (e.g., corn, wheat, legumes, cassava, pineapple, sugarcane) have high income inequality, and have lower income compared to the national average. In addition, the 1st income quintile of the households growing food crops, vegetables/herbs/ornamental plants, and rice are lower than that of other groups, and those household groups also have a higher poverty headcount ratio. The results of the decomposition by income sources indicated that agricultural households are increasingly relying on non-farm income. Besides, increasing transfer and agriculture subsidies would reduce income inequality. The impacts of off-farm and non-farm income on the inequality depend on subgroups. Lastly, the results of regression-based decomposition indicated that the crucial factors explaining income inequality consist of the size of the operated land, education of the household head, value of agricultural properties (implying the ability of the

households to access agricultural equipment, technologies, and machinery), size of agricultural loans, and the proportion of land ownership.

Based on the results of the study, the major policy implications suggest that poor agricultural households in the northern, and northeast regions, and those who grow food crops, vegetables/herbs/ornamental plants, and rice should be considered as the priority groups for assistance. Moreover, the Ministry of Agriculture and Cooperatives (MOAC) should focus on improving the productivity of smallholder farmers and low-income agricultural households by promoting the access to appropriate technologies through providing credits and subsidies, as well as capacity building to become smart farmers.

Keywords: Income inequality, Agricultural household, Inequality decomposition,
Regression-based decomposition

(จ)

คำนำ

การลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร เป็นการช่วยครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้ต่ำให้มีโอกาสเข้าถึงการบริโภคและบริการได้มากขึ้น และเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการผลิตในฟาร์ม เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเสมอภาคมากขึ้นระหว่างครัวเรือนเกษตรกร

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ได้จัดทำโครงการศึกษาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร เพื่อวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร มีการแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามกลุ่มย่อย และแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้ พร้อมทั้งวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ผลการศึกษาจะเป็นข้อมูลสำคัญในการออกแบบนโยบายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างครัวเรือนเกษตรกร

ทั้งนี้ สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร ขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำในการปรับปรุงผลงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

กุมภาพันธ์ 2566

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(ข)
Abstract.....	(ง)
คำนำ.....	(จ)
สารบัญ.....	(ช)
สารบัญตาราง.....	(ฉ)
สารบัญภาพ.....	(ฎ)
สารบัญตารางผนวก.....	(ฏ)
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย.....	2
1.3 ขอบเขตของงานวิจัย.....	2
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	2
1.5 วิธีการวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี.....	9
2.1 การตรวจเอกสาร.....	9
2.2 แนวคิดและทฤษฎี.....	12
บทที่ 3 ลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนเกษตร.....	21
3.1 ลักษณะของครัวเรือนเกษตร.....	21
3.2 รายได้และการกระจายรายได้ของครัวเรือนเกษตร.....	28
3.3 รายจ่ายของครัวเรือนเกษตร.....	46
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์.....	53
4.1 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร.....	53
4.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร.....	68
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ.....	73
5.1 สรุป.....	73
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	75

(ช)

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บรรณานุกรม.....	77
ภาคผนวก.....	81
ภาคผนวกที่ 1 ขอบเขตของภูมิภาค	83
ภาคผนวกที่ 2 โครงการหรือนโยบายเกษตร	87
ภาคผนวกที่ 3 ค่าสถิติโดยสรุปของตัวแปรและผลการประมาณการด้วยสมการถดถอย.....	105

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1.1 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59	5
ตารางที่ 1.2 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2562/63	5
ตารางที่ 3.1 ลักษณะของคร้วเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59	24
ตารางที่ 3.2 พื้นที่เกษตร สินเชื่อและทรัพย์สินทางการเกษตรของคร้วเรือนเกษตร ระหว่างกลุ่มรายได้สูงและรายได้ต่ำ ปีเพาะปลูก 2558/59.....	25
ตารางที่ 3.3 ลักษณะของคร้วเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2562/63	26
ตารางที่ 3.4 พื้นที่เกษตร สินเชื่อและทรัพย์สินทางการเกษตรของคร้วเรือนเกษตร ระหว่างกลุ่มรายได้สูงและรายได้ต่ำ ปีเพาะปลูก 2562/63.....	27
ตารางที่ 3.5 ร้อยละของคร้วเรือนเกษตรที่มีส่วนร่วมในโครงการหรือนโยบายของภาครัฐ ปีเพาะปลูก 2562/63.....	28
ตารางที่ 3.6 รายได้ของคร้วเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59	31
ตารางที่ 3.7 รายได้ของคร้วเรือนเกษตร ตามกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59.....	32
ตารางที่ 3.8 รายได้ของคร้วเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2562/63	33
ตารางที่ 3.9 รายได้ของคร้วเรือนเกษตร ตามกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2562/63.....	34
ตารางที่ 3.10 จำนวนคร้วเรือนเกษตรตัวอย่างของแต่ละควินไทล์ของรายได้สุทธิคร้วเรือน ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63.....	37
ตารางที่ 3.11 การกระจายของรายได้สุทธิคร้วเรือน ตามควินไทล์ ปีเพาะปลูก 2558/59	38
ตารางที่ 3.12 การกระจายของรายได้สุทธิคร้วเรือน ตามควินไทล์ของกลุ่มสินค้าหลักของคร้วเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59	39
ตารางที่ 3.13 การกระจายของรายได้สุทธิคร้วเรือน ตามควินไทล์ ปีเพาะปลูก 2562/63	40
ตารางที่ 3.14 การกระจายของรายได้สุทธิคร้วเรือน ตามควินไทล์ของกลุ่มสินค้าหลักของคร้วเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2562/63	41
ตารางที่ 3.15 เส้นความยากจน ปี 2558 และปี 2562	42
ตารางที่ 3.16 สัดส่วนคร้วเรือนยากจน ตามควินไทล์ของรายได้สุทธิคร้วเรือนของภาพรวมและภูมิภาค ปีเพาะปลูก 2558/59	43
ตารางที่ 3.17 สัดส่วนคร้วเรือนยากจน ตามควินไทล์ของรายได้สุทธิคร้วเรือนของกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59	43

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

ตารางที่ 3.18 สัดส่วนครัวเรือนยากจน ตามควินไทล์ของรายได้สุทธิครัวเรือนของภาพรวมและภูมิภาค ปีเพาะปลูก 2562/63	44
ตารางที่ 3.19 สัดส่วนครัวเรือนยากจน ตามควินไทล์ของรายได้สุทธิครัวเรือนของกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2562/63	44
ตารางที่ 3.20 พื้นที่ทำการเกษตรของครัวเรือนยากจน ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63	45
ตารางที่ 3.21 รายจ่ายเงินสดของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59	48
ตารางที่ 3.22 รายจ่ายเงินสดของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2562/63	50
ตารางที่ 4.1 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ในภาพรวมและกลุ่มย่อยตามภูมิภาค ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63.....	56
ตารางที่ 4.2 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของกลุ่มย่อยตามสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63.....	57
ตารางที่ 4.3 แยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์จีนิตามแหล่งรายได้ ในภาพรวมทั้งประเทศ ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63	59
ตารางที่ 4.4 แยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์จีนิตามแหล่งรายได้ ของกลุ่มภูมิภาค ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63.....	63
ตารางที่ 4.5 แยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์จีนิตามแหล่งรายได้ ของกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63.....	65
ตารางที่ 4.6 ผลการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 .	70

(๘)

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในงานวิจัย	7
ภาพที่ 2.1 ตัวอย่างเส้นโค้งลอเรนซ์	15
ภาพที่ 3.1 ส่วนแบ่งรายได้สุทธิครัวเรือน (ร้อยละ) ตามควินไทล์ ปีเพาะปลูก 2558/59.....	38
ภาพที่ 3.2 ส่วนแบ่งรายได้สุทธิครัวเรือน (ร้อยละ) ตามควินไทล์ของกลุ่มสินค้าหลักของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59.....	39
ภาพที่ 3.3 ส่วนแบ่งรายได้สุทธิครัวเรือน (ร้อยละ) ตามควินไทล์ ปีเพาะปลูก 2562/63.....	40
ภาพที่ 3.4 ส่วนแบ่งรายได้สุทธิครัวเรือน (ร้อยละ) ตามควินไทล์ของกลุ่มสินค้าหลักของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2562/63.....	41
ภาพที่ 3.5 ส่วนแบ่งรายจ่ายที่เป็นเงินสดของครัวเรือนเกษตร (ร้อยละ) ปีเพาะปลูก 2558/59	49
ภาพที่ 3.6 ส่วนแบ่งรายจ่ายที่เป็นเงินสดของครัวเรือนเกษตร (ร้อยละ) ปีเพาะปลูก 2562/63.....	51
ภาพที่ 4.1 เส้นโค้งลอเรนซ์ ในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63	53

(๘)

สารบัญตารางผนวก

หน้า

ตารางผนวกที่ 1 สรุปค่าสถิติของตัวแปรที่ใช้ในการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย	
ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63.....	107
ตารางผนวกที่ 2 ผลการประมาณการด้วยสมการถดถอย ปีเพาะปลูก 2558/59.....	108
ตารางผนวกที่ 3 ผลการประมาณด้วยสมการถดถอย ปีเพาะปลูก 2562/63	109

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

การลดความเหลื่อมล้ำโดยทั่วไปถูกกล่าวถึงในประเด็นที่เกี่ยวกับความเป็นธรรมในการกระจายรายได้ หรือทรัพย์สินไม่ให้เกิดการกระจุกตัว รวมถึงการสร้างโอกาสและความเท่าเทียมกันในสังคม โดยสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำน้อย ผู้คนมีแนวโน้มจะสุขภาพดีและอายุยืนยาว ขณะที่สังคมที่มีความเหลื่อมล้ำสูงมีแนวโน้มจะเกิดความแตกแยก การทำลายทุนทางสังคม และเกิดเหตุรุนแรง (Wilkinson, 2006) ซึ่งนานาชาติและประเทศไทยได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และมีเป้าหมายในการลดความเหลื่อมล้ำตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development goals: SDGs) ในเป้าหมายที่ 10 การลดความเหลื่อมล้ำภายในประเทศและระหว่างประเทศ ซึ่งความเหลื่อมล้ำสะท้อนถึงความแตกต่างของสถานะทางสังคม เศรษฐกิจ และโอกาส ของบุคคลและกลุ่มบุคคล (United Nations ESCAP, 2018) นอกจากนี้ ประเด็นความเหลื่อมล้ำยังเป็นปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไขภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2565 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

ในช่วงที่ผ่านมามีการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (ณ ราคาที่แท้จริง) เพิ่มขึ้นอย่างมาก จากมูลค่าประมาณ 4.3 ล้านล้านบาท ในปี 2536 เป็นมูลค่าประมาณ 11 ล้านล้านบาท ในปี 2562 แต่เมื่อพิจารณาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนกลับมีแนวโน้มลดลงอย่างช้า ๆ สะท้อนจากค่าสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient)¹ โดยในปี 2535 ค่าสัมประสิทธิ์จีนิเท่ากับ 0.536 ลดลงเป็น 0.430 ในปี 2562 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติb, 2564) และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (Household Socio-Economic Survey: SES) ในปี 2556 ซึ่งมีการจำแนกชนชั้นตามกลุ่มอาชีพ ได้แก่ เกษตรกร เกษตรกรผู้เช่า ผู้ประกอบการ นักวิชาชีพ และแรงงานทั่วไป พบว่ากลุ่มเกษตรกรและเกษตรกรผู้เช่า² มีรายได้และมูลค่าทรัพย์สินน้อยกว่าอาชีพอื่น (สุวิมล เสงพัฒนา และคณะ, 2562) โดยกลุ่มอาชีพเกษตรกรมีค่าเฉลี่ยรายได้ครัวเรือนต่อเดือนโดยเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยของภาพรวมต่ำที่สุด และมีประชากรอยู่ในกลุ่มนี้มากที่สุด (Kingnetr et al., 2019) อีกทั้งความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภายในกลุ่มอาชีพ (Within-inequality) ของเกษตรกร มีความเหลื่อมล้ำสูงเมื่อเทียบกับกลุ่มอาชีพอื่น

จากประเด็นข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ระดับรายได้และความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรไทยยังคงมีความน่ากังวล และการที่แต่ละภูมิภาคมีทรัพยากรทางธรรมชาติและโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรที่แตกต่างกัน ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อกิจกรรมการผลิตและรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรในแต่ละพื้นที่อีกด้วย ซึ่งสำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรเล็งเห็นถึงความสำคัญดังกล่าว จึงได้ศึกษาวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำของ

¹ สัมประสิทธิ์จีนิมีค่าระหว่าง 0-1 หากยังมีค่าเข้าใกล้ 1 แสดงว่า มีความไม่เท่าเทียมกันมากขึ้น

² เกษตรกรผู้เช่า หมายถึง เกษตรกรที่ต้องเช่าที่ดินเพื่อทำกิจกรรมทางการเกษตร ไม่มีที่ดินทำกินของตนเอง

ครัวเรือนเกษตรกรซึ่งเป็นครัวเรือนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยจำแนกตามภูมิภาค กลุ่มสินค้าหลัก และแหล่งรายได้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงสถานะความเหลื่อมล้ำในแต่ละพื้นที่ และความเหลื่อมล้ำจากการผลิตสินค้าเกษตรในแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ ยังศึกษาวิเคราะห์สาเหตุของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ โดยพิจารณาจากปัจจัยด้านการผลิต สินเชื่อ ทรัพย์สินทางการเกษตร โครงการหรือนโยบายของภาครัฐ รวมทั้งคุณลักษณะของหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรในแต่ละพื้นที่มากขึ้น ทั้งนี้ การลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้หรือการกระจายรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรให้มีความเท่าเทียมกัน จะช่วยให้เกษตรกรที่มีรายได้ต่ำ โดยเปรียบเทียบกับกลุ่มอาชีพเดียวกัน มีโอกาสเข้าถึงการบริโภคและบริการได้มากขึ้น รวมถึงลดข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรและเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการผลิต และนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้เท่าเทียมกับกลุ่มอาชีพอื่น ๆ

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร และแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในแต่ละกลุ่ม
- 2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร

1.3 ขอบเขตของงานวิจัย

1.3.1 ขอบเขตเนื้อหา เป็นการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างครัวเรือนเกษตรกร โดยแสดงการวัดความเหลื่อมล้ำในภาพรวม พร้อมทั้งแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามกลุ่มภูมิภาค กลุ่มสินค้าหลัก และตามแหล่งรายได้

1.3.2 ขอบเขตข้อมูล ใช้ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59 (พฤษภาคม 2558 – เมษายน 2559) และปีเพาะปลูก 2562/63 (พฤษภาคม 2562 – เมษายน 2563) ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (สศก.) อย่างไรก็ตาม ในปี 2563 มีการระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกร

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ หมายถึง การกระจายของรายได้หรือความแตกต่างของรายได้ระหว่างบุคคลหรือครัวเรือนในกลุ่มประชากร

รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม หมายถึง รายได้ที่คิดจากมูลค่าการขายผลผลิตทั้งปี รวมกับรายได้เงินสดเกษตรอื่น ๆ ในฟาร์ม (เช่น ค่าเช่าหรือขายที่ดินและทรัพย์สิน กำไรสุทธิจากการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรในฟาร์ม) ลบด้วยรายจ่ายเงินสดเกษตรในฟาร์ม (เช่น ค่าเช่าที่ดิน ค่าภาษีที่ดินทางการเกษตร ค่าเช่าและค่าซ่อมบำรุงทรัพย์สินทางการเกษตร) ทั้งนี้ไม่รวมเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ

รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม หมายถึง รายได้ที่คิดจากมูลค่าของผลผลิตที่เกิดจากการขายและการใช้ประโยชน์อื่นตลอดทั้งปี ทั้งที่เป็นเงินสดและไม่เป็นเงินสด รวมกับรายได้เงินสดเกษตรอื่น ๆ ในฟาร์ม ลบด้วยรายจ่ายเงินสดเกษตรในฟาร์ม ทั้งนี้ไม่รวมเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากรัฐ

รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม หมายถึง รายได้สุทธิที่เกิดจากการรับจ้างเกี่ยวกับการเกษตรนอกฟาร์มของตนเอง กำไรสุทธิจากการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรนอกฟาร์ม และกำไรสุทธิจากการค้าขายผลผลิตทางการเกษตรแบบซื้อมา-ขายไป และรายได้เงินสดเกษตรนอกฟาร์มอื่น ๆ

รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร หมายถึง กำไรสุทธิของครัวเรือนที่เป็นรายได้นอกภาคเกษตร เช่น รายได้จากการขายและเช่าที่ดินหรือทรัพย์สินนอกการเกษตร รายได้จากการรับจ้างและการประกอบธุรกิจนอกการเกษตร โดยหักค่าภาษี/ค่าธรรมเนียม/ค่าเบี้ยประกัน สำหรับที่ดินและทรัพย์สินนอกเกษตร ทั้งนี้ไม่รวมรายได้จากเงินโอน

เงินโอน หมายถึง เงินที่ได้รับจากลูกหลาน เงินช่วยเหลือทางการเกษตรจากรัฐบาล และเงินบำเหน็จ/เงินบำนาญ

รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน เป็นผลรวมของรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร เงินโอน และเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากรัฐบาล

รายได้สุทธิครัวเรือน เป็นผลรวมของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร เงินโอน และเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากรัฐบาล

กลุ่มทำนาเป็นหลัก หมายถึง กลุ่มครัวเรือนที่มีสัดส่วนรายได้จากสินค้าข้าวเจ้าและข้าวเหนียวมากกว่าร้อยละ 60 ของรายได้จากผลผลิตเกษตรทั้งหมด

กลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) หมายถึง กลุ่มครัวเรือนที่มีสัดส่วนรายได้จากสินค้าข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ข้าวสาลี ข้าวบาร์เลย์ เต๋อเยย พืชตระกูลถั่ว มันสำปะหลัง สับปะรด อ้อย และพืชอาหารอื่น ๆ มากกว่าร้อยละ 60 ของรายได้จากผลผลิตเกษตรทั้งหมด

กลุ่มปลูกไม้ผลไม้น้ำตาลเป็นหลัก หมายถึง กลุ่มครัวเรือนที่มีสัดส่วนรายได้จากสินค้าไม้ผลไม้น้ำตาลมากกว่าร้อยละ 60 ของรายได้จากผลผลิตเกษตรทั้งหมด

กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก หมายถึง กลุ่มครัวเรือนที่มีสัดส่วนรายได้จากสินค้าพืชผัก สมุนไพร ไม้ดอกไม้ประดับ มากกว่าร้อยละ 60 ของรายได้จากผลผลิตเกษตรทั้งหมด

กลุ่มทำปศุสัตว์เป็นหลัก หมายถึง กลุ่มครัวเรือนที่มีสัดส่วนรายได้จากสินค้าปศุสัตว์ มากกว่าร้อยละ 60 ของรายได้จากผลผลิตเกษตรทั้งหมด

กลุ่มทำประมงเป็นหลัก หมายถึง กลุ่มครัวเรือนที่มีสัดส่วนรายได้จากสินค้าประมงเพาะเลี้ยง มากกว่าร้อยละ 60 ของรายได้จากผลผลิตเกษตรทั้งหมด

กลุ่มอื่น ๆ หมายถึง กลุ่มครัวเรือนที่ไม่มีสัดส่วนรายได้จากสินค้าข้าว พืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) ไม้ผลไม้ยืนต้น พืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับ ปศุสัตว์ และประมง มากกว่าร้อยละ 60 ของรายได้จากผลผลิตเกษตรทั้งหมด

1.5 วิธีการวิจัย

1.5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งเป็นข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรของ สศก. ในปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 โดยมีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งเป็นพวกสองขั้นตอน (Stratified two-stages random sampling) หน่วยสุ่มแรกเป็นหมู่บ้านที่แบ่งตามจำพวก และหน่วยสุ่มขั้นที่สองเป็นครัวเรือนเกษตร อย่างไรก็ตาม แบบสอบถามในปีเพาะปลูก 2558/59 และ ปีเพาะปลูก 2562/63 มีรายการและรูปแบบในการถามข้อมูลแตกต่างกัน ทำให้การเปรียบเทียบค่าของข้อมูลโดยตรงเป็นไปได้ยาก ดังนั้น จะเน้นไปที่การเปรียบเทียบลักษณะและรูปแบบของข้อมูลเป็นหลัก

2) ข้อมูลสำรวจมีการคูณด้วยค่าน้ำหนักหรือค่าคูณขยาย และข้อมูลที่เป็นมูลค่า ได้แก่ รายได้และรายจ่าย สินเชื่อ และทรัพย์สินทางการเกษตร ในปีเพาะปลูก 2558/59 จะถูกปรับให้อยู่ในรูปมูลค่าที่แท้จริงโดยใช้ดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

3) การแบ่งกลุ่มย่อยตามภูมิภาค เป็นการแบ่งกลุ่มจากจังหวัดที่มีการรวบรวมข้อมูลครัวเรือนเกษตร (ภาคผนวกที่ 1) สำหรับกลุ่มย่อยตามสินค้าหลักของครัวเรือนเกษตร นิยามจากสัดส่วนรายได้ที่มากกว่าร้อยละ 60 ของรายได้จากผลผลิตเกษตรทั้งหมด

4) ตัวอย่างของครัวเรือนเกษตรที่ใช้ในการศึกษา เบื้องต้นทำการตัดครัวเรือนเกษตรที่มีข้อมูลไม่สมบูรณ์ที่จะใช้ในการวิเคราะห์ออก สำหรับข้อมูลหัวหน้าครัวเรือน ในปีเพาะปลูก 2558/59 ที่พบว่า มีหัวหน้าครัวเรือนมากกว่า 1 คน จะเลือกหัวหน้าครัวเรือนโดยพิจารณาข้อมูลต่อไปนี้ตามลำดับจนกว่าจะได้หัวหน้าครัวเรือนเพียง 1 คน นั่นคือ เป็นผู้ที่มีอาชีพเกษตรเป็นหลัก อายุสูงสุด (ไม่พิจารณาผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป) การศึกษาสูงสุด และเป็นเพศชาย ตามลำดับ ในกรณีพบว่าหัวหน้าครัวเรือนมีอายุต่ำกว่า 20 ปี จะเลือกหัวหน้าครัวเรือนจากสมาชิกที่มีอายุในช่วง 20-59 ปี (ไม่พิจารณาเด็กและผู้สูงอายุ) โดยพิจารณาผู้ที่มีอาชีพเกษตรเป็นหลัก อายุสูงสุด การศึกษาสูงสุด และเพศชาย ตามลำดับ และหากยังมีคุณสมบัติเหมือนกันจะใช้วิธีการสุ่มเลือกสมาชิกเป็นหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งการแก้ไขข้อมูลหัวหน้าครัวเรือนดังกล่าว คิดเป็นร้อยละ 1.44 ของข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ และหลังจากจัดการข้อมูลแล้ว มีตัวอย่างในปีเพาะปลูก 2558/59 รวมทั้งหมด 9,459 ครัวเรือน อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 46 และเมื่อพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลักของครัวเรือนเกษตร พบว่า มีครัวเรือนที่ทำนาเป็นหลักมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 38 (ตารางที่ 1.1) สำหรับปีเพาะปลูก 2562/63 มีตัวอย่างทั้งหมด 6,790 ครัวเรือน อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 41 และเมื่อพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลักของครัวเรือนเกษตร พบว่า มีครัวเรือนที่ทำนาเป็นหลักมากที่สุด

คิดเป็นร้อยละ 34 เช่นเดียวกับปีเพาะปลูก 2558/59 อย่างไรก็ตาม ปีเพาะปลูก 2562/63 กลุ่มตัวอย่างมีการกระจายตัวตามจำพวกหมู่บ้านและกลุ่มสินค้าหลักมากขึ้น (ตารางที่ 1.2)

ตารางที่ 1.1 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59

กลุ่มสินค้าหลัก	กรุงเทพฯ และ ปริมณฑล	เหนือ	ตะวันออก เฉียงเหนือ	กลาง	ใต้	รวม
ข้าว	133	973	1,543	872	43	3,564
พืชอาหาร ไม่รวมข้าว	4	209	364	188	1	766
ไม้ผลไม้ยืนต้น	20	136	144	227	500	1,027
พืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับ	32	67	46	87	8	240
ปศุสัตว์	13	324	1,129	263	104	1,833
ประมง	23	28	33	120	27	231
อื่นๆ	18	377	1,117	162	124	1,798
ภาพรวม	243	2,114	4,376	1,919	807	9,459

หมายเหตุ: สินค้าหลักนิยามจากสัดส่วนรายได้ที่มากกว่าร้อยละ 60 ของรายได้จากผลผลิตเกษตรทั้งหมด
ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 1.2 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2562/63

กลุ่มสินค้าหลัก	กรุงเทพฯ และ ปริมณฑล	เหนือ	ตะวันออก เฉียงเหนือ	กลาง	ใต้	รวม
ข้าว	104	574	1,128	492	14	2,312
พืชอาหาร ไม่รวมข้าว	4	293	315	253	1	866
ไม้ผลไม้ยืนต้น	27	164	128	313	590	1,222
พืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับ	49	50	32	67	13	211
ปศุสัตว์	12	109	570	155	60	906
ประมง	51	8	12	74	13	158
อื่นๆ	6	259	624	142	84	1,115
ภาพรวม	253	1,457	2,809	1,496	775	6,790

หมายเหตุ: สินค้าหลักนิยามจากสัดส่วนรายได้ที่มากกว่าร้อยละ 60 ของรายได้จากผลผลิตเกษตรทั้งหมด
ที่มา: จากการคำนวณ

1.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) ซึ่งประกอบด้วย

- 1) การวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร ด้วยอัตราส่วนระหว่างเดโชล์ อัตราส่วนของ Palma (Palma ratio) สัมประสิทธิ์จินี และดัชนี Generalized Entropy (GE)

2) การแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้ ใช้วิธีแยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์จีนี้ สำหรับการแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามกลุ่มภูมิภาคและกลุ่มสินค้าหลัก ใช้วิธีแยกองค์ประกอบของดัชนี GE

3) การแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย (Regression-based Decomposition) วิเคราะห์สาเหตุของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร เป็นการหาค่าน้ำหนักความเหลื่อมล้ำและสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของปัจจัย เพื่ออธิบายความเหลื่อมล้ำทางรายได้ แนวคิดจะถูกอธิบายในบทที่ 2 ในการคำนวณหาค่าดังกล่าว จะต้องใช้ค่าสัมประสิทธิ์จากการประมาณด้วยสมการถดถอยในขั้นตอนแรก ซึ่งแบบจำลองที่ใช้ในการศึกษา แสดงได้ดังนี้

$$\ln y_i = a + \sum \beta_k X_{i,k} + \varepsilon_i \quad (1)$$

โดย y_i คือ รายได้สุทธิครัวเรือน (บาท/คน/ปี)

a เป็นค่าคงที่ และ β_k เป็นสัมประสิทธิ์ที่ต้องการประมาณค่า

ε คือ ค่าคลาดเคลื่อนแบบสุ่ม สมมติให้มีการแจกแจงแบบปกติ

$X_{i,k}$ คือ ตัวแปรอธิบายต่าง ๆ ที่ใช้ในแบบจำลอง เพื่อวิเคราะห์น้ำหนักและสัดส่วนที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ประกอบไปด้วยตัวแปรดังต่อไปนี้

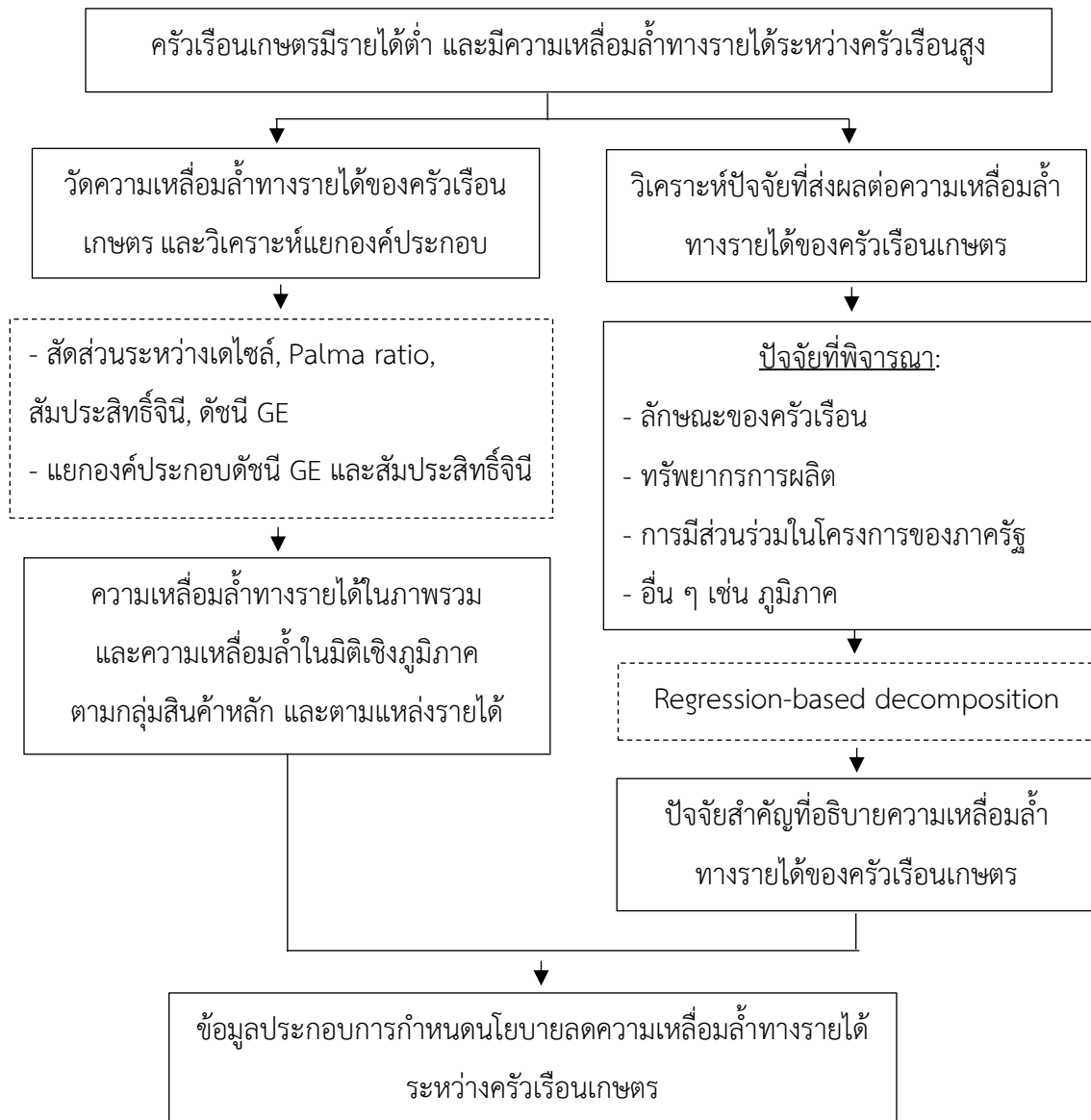
3.1) ตัวแปรด้านประชากรศาสตร์ของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร ได้แก่ (1) เพศ เป็นตัวแปรหุ่น แบ่งเป็นชายและหญิง (2) อายุ (ปี) และ (3) ระดับที่สำเร็จการศึกษาซึ่งเป็นตัวแปรหุ่น แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือไม่สำเร็จการศึกษาและอื่นๆ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อนุปริญญาและสูงกว่ามัธยมศึกษา

3.2) ตัวแปรที่เกี่ยวกับปัจจัยการผลิต สินเชื่อและทรัพย์สินทางการเกษตร ได้แก่ (1) พื้นที่ทำการเกษตร (ไร่) (2) สัดส่วนความเป็นเจ้าของพื้นที่เกษตรต่อเนื้อที่ถือครองทั้งหมด (3) สัดส่วนพื้นที่เกษตรในเขตชลประทานต่อเนื้อที่ถือครองทั้งหมด (4) มูลค่าสินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตร (บาท) ซึ่งเป็นเงินต้นรวมดอกเบี้ย และ (5) มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร (บาท) ซึ่งเป็นผลรวมจากมูลค่าของทรัพย์สินคงที่ในการเกษตร (ไม่รวมที่ดิน) เครื่องจักรกลการเกษตร และอุปกรณ์การเกษตร ใช้แสดงถึงความสามารถในการเข้าถึงอุปกรณ์ เทคโนโลยีและเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตของครัวเรือนเกษตรกร

3.3) ตัวแปรด้านการมีส่วนร่วมในโครงการหรือนโยบายของภาครัฐ ซึ่งมีข้อมูลเฉพาะในปีเพาะปลูก 2562/63 เป็นตัวแปรหุ่น 8 ตัวแปร จะมีค่าเป็น 1 เมื่อครัวเรือนมีส่วนร่วม และเป็น 0 ในกรณีไม่มีส่วนร่วม ได้แก่ (1) ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (2) แปลงใหญ่ (3) การบริหารจัดการน้ำ (4) แผนการผลิตข้าวครบวงจร (5) การบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning by Agri-Map) (6) ธนาคารสินค้าเกษตร (7) มาตรฐานสินค้าเกษตรการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP)/เกษตรอินทรีย์ และ (8) โครงการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่

3.4) ตัวแปรหุ่นภูมิภาคและกลุ่มสินค้าหลัก เป็นตัวแปรควบคุมในแบบจำลอง โดยภูมิภาคแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กรุงเทพฯ และปริมณฑล ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ และกลุ่มสินค้าแบ่งเป็น 7 กลุ่ม ได้แก่ ข้าว พืชอาหาร (ไม่รวมข้าว) ไม้ผลไม้ยืนต้น พืชผัก/ สมุนไพร/ ไม้ดอกไม้ประดับ ปศุสัตว์ ประมง และอื่น ๆ

1.5.3 กรอบแนวคิดในงานวิจัย

หมายเหตุ: เส้นประแสดงถึงวิธีการวิเคราะห์

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในงานวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ข้อมูลความเหลื่อมล้ำทางรายได้และองค์ประกอบของความเหลื่อมล้ำ รวมถึงปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร สามารถใช้ประกอบการกำหนดนโยบายลดความเหลื่อมล้ำที่จะนำไปสู่ความเสมอภาคในการกระจายรายได้ระหว่างครัวเรือนเกษตร และเป็นการลดช่องว่างในการเข้าถึงการบริโภคและทรัพยากร เพื่อการดำรงชีพและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเกษตร

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี

2.1 การตรวจเอกสาร

1) ความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย และความเหลื่อมล้ำของครัวเรือนเกษตร

ภาวะความยากจนและความเหลื่อมล้ำอาจมีแนวโน้มไม่ไปในทิศทางเดียวกัน และมีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา การศึกษาของ Warr (2004) แสดงให้เห็นว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยส่งผลให้ภาวะความยากจนในประเทศลดลงอย่างรวดเร็ว ในช่วงต้นทศวรรษ 1960 ไปจนถึงกลางทศวรรษ 1990 แต่การเติบโตทางเศรษฐกิจกลับไม่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำ โดยที่ความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยเริ่มมีแนวโน้มลดลงอย่างช้า ๆ ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 เช่นเดียวกับงานของ Jitsuchon (2014) ที่ชี้ให้เห็นการลดลงของความเหลื่อมล้ำในช่วงเวลาเดียวกัน มีการศึกษาที่ใช้สมมติฐานของ Kuznets ที่อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมในระยะแรกจะทำให้ความเหลื่อมล้ำมากขึ้น และจะปรับตัวลดลงในระยะต่อมา โดยงานของ Motonishi (2006) แสดงให้เห็นว่า การเพิ่มขึ้นของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของไทยในช่วง 1975 – 1998 มีปัจจัยที่สำคัญมาจากความเหลื่อมล้ำระหว่างภาคเกษตร-นอกภาคเกษตร และรายได้ครัวเรือน และงานของ Ikemoto and Uehara (2000) ประยุกต์ใช้สมมติฐานของ Kuznets โดยนิยามภาคเกษตรให้เป็นภาคที่มีผลิตภาพต่ำ และภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคที่มีผลิตภาพสูง เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมที่มีผลิตภาพสูง เมื่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความเหลื่อมล้ำก็จะมีแนวโน้มสูงขึ้นด้วย ในการอธิบายช่วงเศรษฐกิจปลายทศวรรษ 1980 ที่เน้นการส่งออกซึ่งดูดซับแรงงานจากชนบท จึงเกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้เพิ่มขึ้น และแม้ว่าได้เข้าสู่ช่วงที่ความเหลื่อมล้ำจะลดลงตามสมมติฐานของ Kuznets การเปลี่ยนมาเป็นเศรษฐกิจแบบมุ่งเน้นภายในประเทศจนนำไปสู่เศรษฐกิจฟองสบู่ (Bubble economy) ในช่วงกลางทศวรรษ 1990 ก็ทำให้การลดลงของความเหลื่อมล้ำมีการชะลอตัว

การศึกษาที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นถึงการกระจายรายได้และทรัพย์สินระหว่างกลุ่มอาชีพ งานของ สุวิมล เสงพัฒนา และคณะ (2562) ซึ่งจำแนกชนชั้นตามกลุ่มอาชีพ เป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ เกษตรกร เกษตรกรผู้เช่า ผู้ประกอบการ นักวิชาชีพ และแรงงานทั่วไป โดยใช้ข้อมูล SES ปี 2556 พบว่า เกษตรกรและเกษตรกรผู้เช่ามีรายได้สัมพัทธ์ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบรายได้ของคนในแต่ละชนชั้นและมูลค่าทรัพย์สินบ้านน้อยกว่ากลุ่มอื่น ทั้งนี้ เกษตรกรและเกษตรกรผู้เช่ามีสัดส่วนการอยู่ในชนบทสูงกว่ากลุ่มอื่นด้วย และยังมีงานที่ชี้ให้เห็นว่าในประเทศไทยความเหลื่อมล้ำทางรายได้ที่เกิดขึ้นภายในอาชีพเดียวกันสูงกว่าความเหลื่อมล้ำระหว่างอาชีพ (Kingnetr et al., 2019; สุวิมล เสงพัฒนา และคณะ, 2562) ยิ่งไปกว่านั้น ความเหลื่อมล้ำภายในอาชีพเกษตรยังมีสูงเมื่อเทียบกับความเหลื่อมล้ำภายในของกลุ่มอาชีพอื่น งานของ Kingnetr et al. (2019) ใช้ข้อมูล SES ปี 2558 และใช้ดัชนี Generalized entropy ในการวัดความเหลื่อมล้ำ แสดงให้เห็นว่าอาชีพเกษตรมีความเหลื่อมล้ำสูงเป็นอันดับที่ 4 จาก 21 กลุ่มอาชีพ เป็นรองจากอาชีพด้านอสังหาริมทรัพย์ การค้าส่งและค้าปลีก และภาคการผลิต สำหรับงานที่ใช้ข้อมูลสำรวจของครัวเรือนเกษตรในระดับประเทศโดยเฉพาะ พบงานที่ศึกษา

ไว้นานกว่า 20 ปี ของ สมพร อิศวิลานนท์ (2541) ที่แสดงความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร โดยใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนเกษตรกร ในปีเพาะปลูก 2538/39 ของ สศก. พบว่า มีค่าสัมประสิทธิ์จีนิ เท่ากับ 0.527 โดยแหล่งรายได้ที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำที่สำคัญคือการผลิตในฟาร์มและจากกิจกรรมนอกภาคเกษตร และครัวเรือนเกษตรกรในภาคกลางมีความเหลื่อมล้ำสูงกว่าภาคอื่น ในทางตรงข้าม ครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเหลื่อมล้ำน้อยกว่าภาคอื่น

2) การวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางรายได้

ดัชนีชี้วัดความเหลื่อมล้ำที่นักเศรษฐศาสตร์นิยมใช้โดยทั่วไปคือสัมประสิทธิ์จีนิ เช่น ในงานของ Ikemoto and Uehara (2000), Warr (2004) และ Jitsuchon (2014) เช่นเดียวกับการศึกษาการกระจายรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรในงานของ สมพร อิศวิลานนท์ (2541) และ Das and Srivastava (2021) ดัชนี GE ที่พบในงานของ Kingnetr et al. (2019) และอัตราส่วนของ Palma ในงานของ Das and Srivastava (2021) นอกจากนี้ในงานของ Jitsuchon (2014) เปรียบเทียบการบริโภคระหว่างกลุ่มสถานะทางเศรษฐกิจ โดยใช้วิธีอย่างง่ายด้วยการแบ่งกลุ่มสถานะทางเศรษฐกิจตามเดไซล์ อีกทั้งงานของ สมพร อิศวิลานนท์ (2541) และ สุวิมล เสงพัฒนา และคณะ (2562) ใช้การแบ่งข้อมูลตามเดไซล์แสดงการกระจายรายได้และทรัพย์สิน

การวิเคราะห์องค์ประกอบความเหลื่อมล้ำทางรายได้ว่าแต่ละองค์ประกอบนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำได้มากน้อยเพียงใด จะช่วยเป็นข้อมูลให้เข้าใจสาเหตุความเหลื่อมล้ำมากขึ้น โดยเฉพาะการแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้ งานของ Aminu et al. (2021) ใช้วิธีการแยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์จีนิเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้ของเกษตรกรในไนจีเรีย พบว่ารายได้จากปศุสัตว์มีส่วนนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างเกษตรกรมากที่สุด งานของ Das and Srivastava (2021) ใช้วิธีเดียวกัน โดยศึกษาในอินเดีย พบว่า รายได้จากฟาร์มเป็นส่วนที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำระหว่างครัวเรือนเกษตรกรมากที่สุด นอกจากนี้ การแยกองค์ประกอบตามกลุ่มย่อยด้วยดัชนี GE สามารถวัดความเหลื่อมล้ำภายในกลุ่มย่อย (Within-inequality) และระหว่างกลุ่มย่อย (Between-inequality) ซึ่งพบทั่วไปในการศึกษาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ เช่น งานของ Kingnetr et al. (2019) ที่แบ่งกลุ่มย่อยตามกลุ่มอาชีพ งานของ Luo et al. (2020) ที่แบ่งกลุ่มย่อยตามพื้นที่ และงานที่ประยุกต์ใช้ในภาคเกษตรของ Amare et al. (2021) ที่วิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำของการบริโภคตามกลุ่มที่มีผลิตภาพสูงและกลุ่มที่มีประสิทธิภาพต่ำ

การศึกษาอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ โดยการสร้างแบบจำลองบนพื้นฐานทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ การศึกษาที่ผ่านมาใช้วิธีการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย (Regression-based decomposition) โดย Morduch and Sicular (2002) นำเสนอวิธีการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอยเพื่อวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำในชนบทของจีน พบว่าตัวแปรเกี่ยวกับลักษณะประชากรและทุนมนุษย์ส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำที่วัดด้วยการแยกองค์ประกอบดัชนี Theil-T ลดลง แต่มีผลตรงข้ามเมื่อเป็นการแยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์จีนิ ขณะที่อิทธิพลของตัวแปรเชิงพื้นที่ต่อความเหลื่อมล้ำมีค่าสูงในทุกตัวชี้วัด ซึ่งให้เห็นว่า ดัชนีที่ต่างกันอาจนำไปสู่ผลลัพธ์และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าดัชนีเป็นไปตามกฎการแยกองค์ประกอบหรือไม่ โดยเฉพาะกฎที่ว่าผลรวมของค่าน้ำหนักความเหลื่อมล้ำของปัจจัยเท่ากับหนึ่ง ซึ่ง Fields (2003) ได้พัฒนาวิธีการเดียวกันบนพื้นฐานกฎการแยกองค์ประกอบที่กล่าวข้างต้น จึงทำให้การแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำไม่ขึ้นอยู่กับ

กับดัชนีที่ใช้ วิธีการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอยถูกนำมาใช้ในการหาค่าน้ำหนักของปัจจัยที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของครัวเรือนเกษตรกร เช่น Kingnetr et al. (2019) ที่วิเคราะห์แยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำทางรายได้ตามคุณลักษณะของครัวเรือน โดยพิจารณาทั้งภาพรวม และกลุ่มย่อยตามสาขาอาชีพหลัก ได้แก่ ภาคเกษตร ภาคการผลิต และการค้าส่งและค้าปลีก งานของ Aminu et al. (2021) ได้ศึกษาอิทธิพลของลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และ Das and Srivastava (2021) ซึ่งวิเคราะห์แยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรในอินเดีย โดยใช้ตัวแปรอธิบายบนพื้นฐานทฤษฎีทุนมนุษย์ ได้แก่ ขนาดครัวเรือน การศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน และอัตลักษณ์ทางสังคม (วรรณะ) ตัวแปรเกี่ยวกับทฤษฎีการผลิต ได้แก่ ผลผลิตของพืชผล พื้นที่ชลประทานต่อพื้นที่เพาะปลูก สัดส่วนพื้นที่ที่ใช้ในการปลูกพืชมูลค่าสูง และรายได้จากกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังใช้ตัวแปรทางภูมิศาสตร์เพื่อพิจารณาในมิติเชิงพื้นที่

3) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างครัวเรือนเกษตรกร การศึกษาของ Kingnetr et al. (2019) แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบความเหลื่อมล้ำทางรายได้ที่สำคัญของอาชีพเกษตรกรคือ สินทรัพย์ทางการเงิน ความสามารถในการเข้าถึงสินเชื่อเพื่อการเกษตร และการถือครองที่ดิน โดยครัวเรือนที่ต้องเช่าที่ดินจะมีต้นทุนเพิ่มทำให้รายได้สุทธิลดลง ประกอบกับการเข้าถึงสินเชื่อเพื่อการเกษตรได้ยาก จึงเกิดข้อจำกัดในการลงทุนอุปกรณ์และเครื่องจักรที่ทันสมัย ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างครัวเรือนเกษตรกรมากขึ้น การศึกษาในต่างประเทศของ Aminu et al. (2021) แสดงให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ ประกอบด้วย อายุ เพศ ขนาดฟาร์ม สถานภาพการสมรส การศึกษา และอัตราการพึ่งพิง และงานของ Das and Srivastava (2021) พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเหลื่อมล้ำห้าอันดับแรก เป็นตัวแปรบนพื้นฐานทฤษฎีทุนมนุษย์และทฤษฎีการผลิต ได้แก่ รายได้สุทธิจากฟาร์ม ขนาดที่ดินทำกิน การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ขนาดครัวเรือน และสัดส่วนของรายได้จากนอกฟาร์ม นอกจากนี้ แต่ละภูมิภาคของครัวเรือนยังส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในภาพรวมต่างกัน

นโยบายเกษตรเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความเหลื่อมล้ำ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของนโยบายและการดำเนินงาน สถานการณ์ตามช่วงเวลา และลักษณะเชิงพื้นที่ โดยงานของ El Benni and Finger (2013) พบว่า การช่วยเหลือทางตรง (Direct payments) ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของเกษตรกรรายบนพื้นที่สูง เมื่อพิจารณาจากความยืดหยุ่นของสัมประสิทธิ์จีดีพี ซึ่ง Severini and Tantari (2013) ชี้ว่าผลของการช่วยเหลือทางตรงต่อความเหลื่อมล้ำลดลงหลังจากการปฏิรูปนโยบายเกษตรร่วม (Common Agricultural Policy: CAP) ของยุโรป และ Severini and Tantari (2015) แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการดำเนินการ (Policy tools) ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำแตกต่างกันตามลักษณะเชิงพื้นที่ รวมถึง Kata and Wosiek (2020) ที่พบว่าการเพิ่มขึ้นของอัตราการอุดหนุนช่วยลดความเหลื่อมล้ำในภาคเกษตร

กล่าวโดยสรุป จากการทบทวนวรรณกรรม แม้ว่าแนวโน้มความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของไทยจะลดลง แต่ความเหลื่อมล้ำภายในอาชีพเกษตรยังคงสูงเมื่อเทียบกับอาชีพอื่น เพื่อวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางรายได้

ในภาคเกษตร การศึกษาครั้งนี้จะใช้วิธีการวัดความเหลื่อมล้ำ ด้วยการใช้อัตราส่วนระหว่างเดซิลล์ อัตราส่วนของ Palma สัมประสิทธิ์จีนิ และดัชนี GE และการแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้และตามกลุ่มย่อย ซึ่งจะแสดงถึงสัดส่วนความเหลื่อมล้ำของแต่ละองค์ประกอบที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำในภาพรวม โดยใช้วิธีแยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์จีนิและการแยกองค์ประกอบของดัชนี GE ตามลำดับ ยิ่งไปกว่านั้น สามารถอธิบายความเหลื่อมล้ำจากปัจจัยอื่น ๆ ด้วยการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย ซึ่งสามารถสร้างแบบจำลองบนพื้นฐานทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ และกำหนดปัจจัยหรือตัวแปรอธิบายหลายตัวได้ในสมการเดียว โดยการศึกษาที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า ลักษณะทางประชากรศาสตร์และสังคมของครัวเรือน ปัจจัยและกิจกรรมการผลิต โครงการหรือนโยบายเกษตร และพื้นที่หรือภูมิภาค ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร

2.2 แนวคิดและทฤษฎี

2.2.1 องค์ประกอบของรายได้ครัวเรือนเกษตรที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิดในการนิยามรายได้ครัวเรือนเพื่อใช้วิเคราะห์อยู่บนพื้นฐานของรายได้สุทธิครัวเรือนเกษตรหลังหักภาษี (Disposable farm household income) ในการศึกษานี้จะใช้รายได้สุทธิครัวเรือนเพื่อแสดงถึงรายได้รวมของครัวเรือนเกษตร ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

$$\begin{aligned} \text{รายได้สุทธิ} &= \text{รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม} + \text{รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม} \\ \text{ครัวเรือนเกษตร} &+ \text{รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร} + \text{เงินโอน} \\ &+ \text{เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากรัฐบาล} \end{aligned}$$

โดยที่

$$\begin{aligned} \text{รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม} &= \text{รายได้จากการขายและใช้ประโยชน์ผลผลิต ทั้งที่เป็นเงินสดและ} \\ &\text{ไม่เป็นเงินสด} + \text{รายได้เงินสดเกษตรอื่น ๆ ในฟาร์ม} \\ &- \text{รายจ่ายเงินสดเกษตรในฟาร์ม ซึ่งรวมภาษีที่ดินทางการเกษตร} \end{aligned}$$

$$\text{รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม} = \text{รายได้สุทธิทางการเกษตรจากนอกฟาร์มของครัวเรือน}$$

$$\begin{aligned} \text{รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร} &= \text{กำไรสุทธิของรายได้นอกภาคเกษตร} - \text{ค่าภาษี/ค่าธรรมเนียม/} \\ &\text{ค่าเบี้ยประกัน สำหรับที่ดินและทรัพย์สินนอกเกษตร} \end{aligned}$$

$$\text{เงินโอน} = \text{เงินที่ได้รับจากลูกหลาน} + \text{เงินช่วยเหลือนอกการเกษตรจากรัฐบาล} + \text{เงินบำนาญ/เงินบำนาญ}$$

$$\begin{aligned} \text{เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากรัฐบาล} &= \text{เงินช่วยเหลือด้านการเกษตร เช่น เงินชดเชยการเกิดภัยพิบัติ} \\ &\text{ในพื้นที่เกษตรของครัวเรือน เงินช่วยเหลือด้านปัจจัยการผลิต} \end{aligned}$$

2.2.2 แนวคิดการวัดความเหลื่อมล้ำ

โดยพื้นฐานการวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้เกี่ยวข้องกับ การเปรียบเทียบการกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มและข้ามช่วงเวลา ดัชนีวัดความเหลื่อมล้ำที่ดีควรมีลักษณะตามเกณฑ์ 6 ข้อ ดังนี้ (Haughton and Khandker, 2009)

(1) ความเป็นอิสระต่อขนาดประชากร (Population size independence) ค่าที่ได้จากดัชนีจะไม่เปลี่ยนแปลงตามขนาดของประชากรหรือกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งจะช่วยให้สามารถเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่มีขนาดตัวอย่างแตกต่างกันได้

(2) ความเป็นอิสระต่อค่าเฉลี่ย (Mean independence) เป็นการให้ความสำคัญกับรายได้ โดยเปรียบเทียบเท่านั้น ไม่ใช่ระดับรายได้ หากรายได้ของทุกคนในกลุ่มเพิ่มขึ้นในสัดส่วนคงที่เท่ากันแล้ว ค่าที่ได้จากดัชนีจะไม่เปลี่ยนแปลง

(3) ความสมมาตร (Symmetry) หมายถึง ความเหลื่อมล้ำจะไม่เปลี่ยนแปลงหากครัวเรือนหรือบุคคลมีการสลับรายได้

(4) การโอน (Pigou-Dalton transfer sensitivity) ความเหลื่อมล้ำจะลดลงเมื่อมีการโอนรายได้หรือทรัพย์สินจากผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจสูงไปสู่ผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่า

(5) การแยกองค์ประกอบ (Decomposability) เป็นความสามารถในการแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำจากประชากร เพื่อแสดงให้เห็นได้ว่าความเหลื่อมล้ำมาจากองค์ประกอบใดบ้าง เช่น แหล่งรายได้และพื้นที่ของประชากร

(6) การทดสอบทางสถิติ (Statistical testability) ดัชนีที่ดีควรสามารถทดสอบนัยสำคัญทางสถิติในการเปลี่ยนแปลงข้ามช่วงเวลาได้ และสร้างช่วงความเชื่อมั่นได้

ในการสร้างดัชนีวัดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ มีหลายแนวคิดที่นักเศรษฐศาสตร์นิยมใช้เป็นประจำในการวัดความเหลื่อมล้ำ ได้แก่ 1) อัตราส่วนระหว่างเดไซล์ 2) อัตราส่วนของ Palma 3) สัมประสิทธิ์จีนิ และ 4) ดัชนี GE

1) อัตราส่วนระหว่างเดไซล์ (Decile dispersion ratio)

เป็นวิธีที่ง่ายและสะดวกในการวัดความเหลื่อมล้ำ โดยใช้อัตราส่วนของรายได้ของกลุ่มที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ 10 ต่อรายได้ของกลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ 10 (บางครั้งใช้อัตราส่วนของค่าเฉลี่ยของกลุ่ม) ในทำนองเดียวกัน สามารถใช้อัตราส่วนของกลุ่มเปอร์เซนไทล์อื่น ๆ ได้ อัตราส่วนระหว่างเดไซล์สามารถตีความได้ง่าย กล่าวคือกลุ่มที่มีรายได้สูงสุดมีรายได้เป็นกี่เท่าของกลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุด แต่สังเกตได้ว่ากลุ่มที่มีรายได้ปานกลางจะถูกกลบเกลื่อน

2) อัตราส่วนของ Palma (Palma ratio)

เป็นการวัดความเหลื่อมล้ำโดยใช้อัตราส่วนของส่วนแบ่งรายได้ของกลุ่มที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ 10 ต่อส่วนแบ่งรายได้ของกลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ 40 เป็นแนวคิดจากงานของ Palma (2011) ซึ่งมีข้อค้นพบจากข้อมูลเชิงประจักษ์ในหลายประเทศ พบว่า แนวโน้มของความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มขึ้น เกิดจากความแตกต่างระหว่าง

กลุ่มรายได้สูงสุดร้อยละ 10 และกลุ่มรายได้ต่ำร้อยละ 40 โดยที่กลุ่มรายได้ปานกลางและกลุ่มปานกลางระดับบน (เดไซล์ที่ 5-9) จะมีส่วนแบ่งรายได้ประมาณร้อยละ 50 และไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ส่วนแบ่งรายได้อีกส่วนจะเป็นของกลุ่มรายได้สูงสุดร้อยละ 10 และกลุ่มรายได้ต่ำร้อยละ 40 ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นจึงมาจากการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มรายได้สูงสุดร้อยละ 10 และกลุ่มรายได้ต่ำร้อยละ 40 เป็นส่วนใหญ่

3) สัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient)

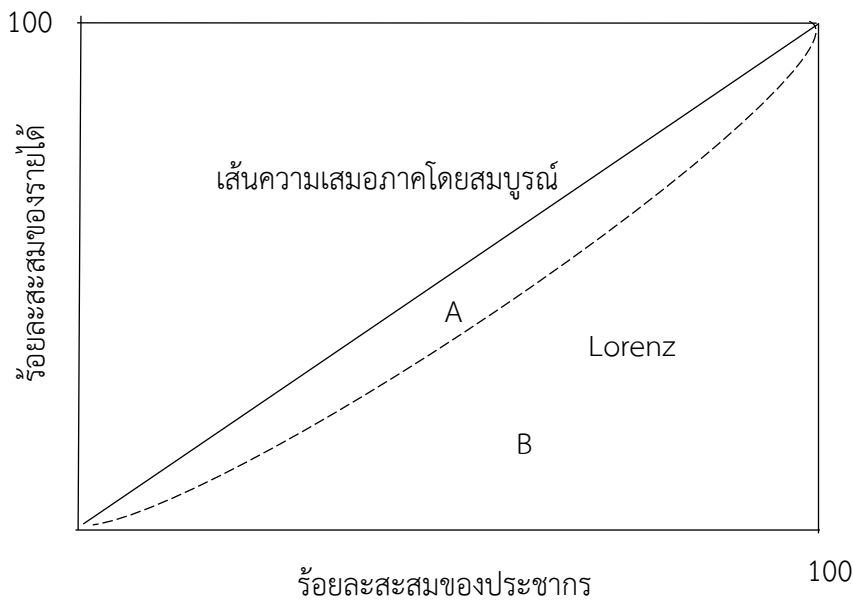
สัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคจีนิจะเกี่ยวข้องกับแนวคิดของเส้นโค้งลอเรนซ์ ซึ่งเส้นโค้งลอเรนซ์เป็นวิธีการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำโดยการแสดงด้วยภาพ (ภาพที่ 2.1) แกนตั้งจะแสดงค่าร้อยละสะสมของรายได้ แกนนอนจะแสดงร้อยละสะสมของประชากร โดยมีแกนเฉียง 45 องศา เป็นเส้นที่แสดงถึงความเสมอภาค โดยสมบูรณ์หรือมีการกระจายรายได้เท่ากันทุกคน หากมีการกระจายรายได้ไม่เท่ากันเกิดขึ้น เส้นโค้งลอเรนซ์จะแสดงความเหลื่อมล้ำดังกล่าว โดยพื้นที่ A จะเป็นพื้นที่ของความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้น ยิ่งมีพื้นที่มากแสดงถึงความไม่เสมอภาคที่เพิ่มขึ้น

สัมประสิทธิ์จีนิจะถูกกำหนดจากพื้นที่ระหว่างเส้นความเสมอภาคโดยสมบูรณ์กับเส้นโค้งลอเรนซ์ และหารด้วยพื้นที่ใต้เส้นความเสมอภาคโดยสมบูรณ์ (ใต้เส้น 45 องศา) หรือ $A/(A+B)$ ดังนั้น ค่าสัมประสิทธิ์จีนิจะมีค่าอยู่ระหว่าง 0-1 โดยหากมีค่า 0 จะแสดงถึงมีการกระจายรายได้ที่เท่าเทียมกันทุกคน แต่หากมีค่า 1 จะแสดงถึงรายได้ทั้งหมดจะเป็นของบุคคลเพียงคนเดียว หรือเกิดความไม่เสมอภาคโดยสมบูรณ์ ในการคำนวณหา ค่าสัมประสิทธิ์จีนิ (G) สามารถแสดงสูตรได้ดังนี้ (Haughton and Khandker, 2009)

$$G = 1 - \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (y_i + y_{i-1}) \quad (1)$$

โดยที่ y_i คือรายได้บุคคลที่ i และ N คือจำนวนประชากร หรือจำนวนตัวอย่าง

สัมประสิทธิ์จีนิมีคุณสมบัติพึงประสงค์ที่เป็นดัชนีวัดความเหลื่อมล้ำที่ดีตามเกณฑ์ข้อ (1) – (4) ตามที่กล่าวถึงข้างต้น อย่างไรก็ตาม สัมประสิทธิ์จีนิมีข้อจำกัดคือไม่สามารถแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำได้ ผลรวมจากกลุ่มย่อยของประชากรจะไม่เท่ากับค่าความเหลื่อมล้ำของประชากร (Haughton and Khandker, 2009)

ภาพที่ 2.1 ตัวอย่างเส้นโค้งลอเรนซ์

4) ดัชนี Generalized entropy (GE)

ในจำพวกดัชนี GE ที่มีคุณสมบัติพึงประสงค์ตามเกณฑ์ดัชนีที่ดีในการวัดความเหลื่อมล้ำ ทั้งหกข้อ และนิยมใช้อย่างแพร่หลาย คือ ดัชนี Theil และการวัดจากค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนของลอการิทึม (Mean log deviation) สูตรในรูปทั่วไปของ GE แสดงได้ดังนี้ (Haughton and Khandker, 2009)

$$GE(\alpha) = \frac{1}{\alpha(\alpha - 1)} \left[\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{y_i}{\bar{y}} \right)^\alpha - 1 \right] \quad (2)$$

โดย \bar{y} คือค่าเฉลี่ยรายได้ต่อคน y_i คือรายได้บุคคลที่ i และ N คือจำนวนตัวอย่าง ซึ่งดัชนี GE จะมีค่าอยู่ระหว่าง 0 ไปจนถึงค่าอนันต์ ค่า 0 จะหมายถึงการกระจายรายได้มีความเสมอภาคกัน และค่า GE ที่มากขึ้นจะแสดงถึงระดับความเหลื่อมล้ำที่สูงขึ้น

พารามิเตอร์ α เป็นน้ำหนักที่กำหนดระยะระหว่างรายได้ในส่วนที่แตกต่างกันของการแจกแจงข้อมูลรายได้ โดย α ที่มีค่าน้อย GE จะมีความอ่อนไหวในการเปลี่ยนแปลงในส่วนข้อมูลทางซ้าย (Lower tail) ของการแจกแจงข้อมูลรายได้ และในทางตรงข้าม α ที่มีค่ามาก GE จะมีความอ่อนไหวในการเปลี่ยนแปลงในส่วนข้อมูลทางขวา (Upper tail) ของการแจกแจงข้อมูลรายได้ ในที่นี้จะใช้ค่า α เป็น 0 และ 1

หากกำหนด α เท่ากับ 1 หรือ GE(1) จะได้ดัชนี Theil's T สามารถเขียนสูตรได้ว่า

$$GE(1) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{y_i}{\bar{y}} \ln \left(\frac{y_i}{\bar{y}} \right) \quad (3)$$

หากกำหนด α เท่ากับ 0 หรือ GE(0) จะเรียกว่า Theil's L หรือการวัดจากค่าเฉลี่ยของส่วนเบี่ยงเบนของลอการิทึม (Mean log deviation) สามารถเขียนสูตรได้ว่า

$$GE(0) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \ln \left(\frac{\bar{y}}{y_i} \right) \quad (4)$$

2.2.3 การแยกองค์ประกอบตามแหล่งรายได้และกลุ่มย่อย

1) การแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้

การแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้ (Decomposition by income sources) โดยพื้นฐานเป็นการแสดงสัดส่วนความเหลื่อมล้ำของรายได้จากแหล่งต่าง ๆ เช่น รายได้จากภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร ต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในภาพรวม วิธีที่นิยมใช้วิเคราะห์องค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้ มีสองแนวคิดหลัก ได้แก่ แนวคิดของ Shorrocks (1982) ซึ่งประยุกต์ใช้กฎการแยกองค์ประกอบกับสัมประสิทธิ์ของความผันแปร (Coefficient of variation) และแนวคิดของ Lerman and Yitzhaki (1985) ซึ่งมีความคล้ายกัน แต่เป็นวิธีการแยกองค์ประกอบของสัมประสิทธิ์จีนิในการศึกษานี้จะใช้วิธีตามแนวคิดของ Lerman and Yitzhaki (1985) ซึ่งสะดวกในการหาความสัมพันธ์ของร้อยละการเปลี่ยนแปลงของแหล่งรายได้กับความเหลื่อมล้ำในภาพรวม

หาก y_1, \dots, y_k เป็นแหล่งรายได้หรือองค์ประกอบของรายได้ครัวเรือน รายได้รวม (Y) เป็นผลรวมของแหล่งรายได้ทุกองค์ประกอบ นั่นคือ $Y = \sum_{k=1}^K y_k$ สัมประสิทธิ์จีนิสามารถแยกองค์ประกอบตามแหล่งรายได้ ตามสูตรดังนี้ (Lerman and Yitzhaki, 1985; Stark, Taylor and Yitzhaki, 1986)

$$G = \sum_{k=1}^K R_k G_k S_k \quad (5)$$

เมื่อ R_k คือค่าสหสัมพันธ์ของจีนิ (Gini correlation) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งรายได้ k กับลำดับของรายได้รวมสะสม เทียบกับความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งรายได้ k กับลำดับของรายได้ k สะสม

$$\text{ซึ่งก็คือ } R_k = \frac{\text{cov}(y_k, F(Y))}{\text{cov}(y_k, F(Y_k))}$$

G_k คือค่าสัมประสิทธิ์จีนิของแหล่งรายได้ k

S_k คือสัดส่วนของแหล่งรายได้ k ต่อรายได้รวม นั่นคือ $S_k = \frac{\bar{y}_k}{\bar{y}}$

โดยที่ $R_k G_k$ เรียกว่า Concentration coefficient หรือ Pseudo-Gini coefficient และการหาสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำในภาพรวมของแหล่งรายได้ (Proportional contribution to inequality) k (P_k) แสดงได้ดังนี้

$$P_k = \frac{R_k G_k S_k}{G} \quad (6)$$

สามารถหาผลจากร้อยละการเปลี่ยนแปลงของแหล่งรายได้ k (e_k) ต่อสัมประสิทธิ์จีนี้ ได้โดยการหาค่าอนุพันธ์บางส่วนของสัมประสิทธิ์จีนี้เทียบกับ e_k จากสมการที่ 5 แสดงได้ดังนี้ (Lerman and Yitzhaki, 1985; Das and Srivastava, 2021)

$$\frac{\partial G}{\partial e_k} = S_k(R_k G_k - G) \quad (7)$$

$$\frac{\partial G / \partial e_k}{G} = \frac{R_k G_k S_k}{G} - S_k = P_k - S_k \quad (8)$$

สมการที่ 8 เป็นการวัดอิทธิพลโดยเปรียบเทียบของร้อยละการเปลี่ยนแปลงของแหล่งรายได้ต่อความเหลื่อมล้ำ หรือความยืดหยุ่นของความเหลื่อมล้ำต่อแหล่งรายได้ ซึ่งก็คือผลต่างของสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำในภาพรวมของแหล่งรายได้ k กับสัดส่วนของแหล่งรายได้ k ต่อรายได้รวม

การแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้ สามารถใช้วิเคราะห์ใน 3 ประเด็น ดังนี้ 1) ส่วนแบ่งรายได้ของแต่ละแหล่งรายได้ที่เกี่ยวข้องกับสัดส่วนความเหลื่อมล้ำของแต่ละแหล่งรายได้ ที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำในภาพรวม 2) ความสัมพันธ์ระหว่างการกระจายของแต่ละแหล่งรายได้กับลำดับของรายได้รวม ความสัมพันธ์ที่มีค่าสูงจะแสดงถึงการที่ยังมีรายได้จากแหล่งรายได้ใด ๆ สูงขึ้น ก็จะมีลำดับของรายได้รวมสูงขึ้นไปด้วย ซึ่งมีโอกาสทำให้การกระจายของรายได้มีความเหลื่อมล้ำมากขึ้น ในทางตรงกันข้าม ความสัมพันธ์ที่มีค่าต่ำจะแสดงถึงการที่ยังมีรายได้จากแหล่งรายได้ใด ๆ สูงขึ้น ก็จะมีลำดับของรายได้รวมที่อยู่ในระดับต่ำลงไปด้วย 3) ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของแหล่งรายได้ต่อความเหลื่อมล้ำในภาพรวม (Das and Srivastava, 2021)

2) การแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามกลุ่มย่อย

การวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำจำแนกตามภูมิภาค ใช้วิธีการแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามกลุ่มย่อย (Decomposition by subgroup) โดยใช้ดัชนี GE ที่สามารถวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำภายในกลุ่มย่อย (Within-group) และระหว่างกลุ่มย่อย (Between-group) ซึ่งสัมประสิทธิ์จีนี้ไม่สามารถทำได้ (Haughton and Khandker, 2009)

ดัชนี GE สามารถแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามกลุ่มย่อยได้ดังนี้ (Luo et al., 2020)

$$GE(\alpha) = \sum_{k=1}^K w_k^{pop} (S_k)^\alpha GE_k + GE_b \quad (9)$$

โดยที่ GE_k เป็นดัชนี GE ภายในกลุ่ม k และ GE_b เป็นดัชนีระหว่างกลุ่มย่อย

S_k เป็นสัดส่วนของค่าเฉลี่ยรายได้บุคคลในกลุ่ม k ต่อค่าเฉลี่ยรายได้บุคคลทั้งประชากร

α เป็นพารามิเตอร์ของดัชนี GE

w_k^{pop} เป็นสัดส่วนคนในกลุ่ม k ต่อประชากรทั้งหมด

การวัดความเหลื่อมล้ำภายในกลุ่ม k จะเป็นส่วนของ $\sum_{k=1}^K w_k^{pop} (S_k)^\alpha GE_k$ สังเกตได้ว่าประกอบด้วยรายได้โดยเปรียบเทียบของกลุ่มย่อย สัดส่วนของคนในกลุ่มย่อย และดัชนี GE ของกลุ่มย่อย ดังนั้น สัดส่วนคนในกลุ่มย่อยและรายได้โดยเปรียบเทียบของกลุ่มย่อยจะส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำภายในกลุ่มย่อยดังกล่าวด้วย

ในการศึกษานี้จะกำหนด $\alpha = 1$ ซึ่งก็คือ GE(1) หรือ Theil's T สามารถคำนวณได้ ดังนี้ (Haughton and Khandker, 2009)

$$GE(1) = \sum_k \left(\frac{y_k}{Y}\right) GE(1)_k + \sum_k \left(\frac{y_k}{Y}\right) \ln\left(\frac{y_k/Y}{N_k/N}\right) \quad (10)$$

และกำหนด $\alpha = 0$ ซึ่งก็คือ GE(0) หรือ Theil's L สามารถคำนวณได้ ดังนี้

$$GE(0) = \sum_k \left(\frac{N_k}{N}\right) GE(0)_k + \sum_k \left(\frac{N_k}{N}\right) \ln\left(\frac{\bar{y}}{\bar{y}_k}\right) \quad (11)$$

เมื่อ $GE(\alpha)_k$ คือค่าดัชนี GE(1) และ GE(0) ของกลุ่มย่อย k

y_k คือรายได้รวมของกลุ่มย่อย k และ N_k คือจำนวนคนในกลุ่มย่อย k

Y คือรายได้รวมของประชากร และ N คือจำนวนประชากร

โดยที่ $\bar{y} = Y/N$ และ $\bar{y}_k = y_k/N_k$

โดยทางขวามือของสมการ ส่วนแรกเป็นการวัดความเหลื่อมล้ำภายในกลุ่มย่อย และส่วนที่สองเป็นการวัดความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มย่อย ทั้งนี้ การแยกองค์ประกอบของดัชนี GE จำเป็นต้องตัดข้อมูลครัวเรือนที่มีรายได้เป็นค่าลบและค่าศูนย์ออก (Luo et al., 2020)

2.2.4 การแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำด้วยสมการถดถอย

การวิเคราะห์ด้วยวิธีการแยกองค์ประกอบตามกลุ่มรายได้และตามกลุ่มย่อย ยังไม่สามารถตรวจสอบอิทธิพลของลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนที่เป็นตัวแปรต่อเนื่องได้ และไม่สามารถวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปรหลายตัวได้ภายในแบบจำลองเดียว ขณะที่การแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำด้วยสมการถดถอย (Regression-Based Decomposition) สามารถดำเนินการได้

การศึกษานี้ใช้วิธีแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำด้วยสมการถดถอยของ Fields (2003) ซึ่งสร้างแบบจำลองบนพื้นฐานทฤษฎีทุนมนุษย์ และอยู่บนแนวคิดที่ว่าผลรวมของค่าน้ำหนักความเหลื่อมล้ำของปัจจัยจะมีค่าเท่ากับหนึ่งของ Shorrocks (1982) ในการหาค่าน้ำหนักความเหลื่อมล้ำของปัจจัยทั้งในส่วนที่อธิบายได้และอธิบายไม่ได้ ซึ่งแสดงถึงอิทธิพลของปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในภาพรวม สามารถหาค่าดังกล่าวได้ ดังนี้ (Fields, 2003; Das and Srivastava, 2021)

$$var(\ln y) = \sum_{k=1}^K cov(\hat{\beta}_k X_k, \ln y) + cov(\hat{\epsilon}, \ln y) \quad (12)$$

เมื่อ β_k คือสัมประสิทธิ์ของปัจจัย k ซึ่งจะได้จากการประมาณการในขั้นแรก แล้วจะได้ค่าน้ำหนักความเหลื่อมล้ำของปัจจัย k (s_k) จากสูตร

$$s_k = \left(\frac{\text{cov}(\hat{\beta}_k X_k, \ln y)}{\text{var}(\ln y)} \right) \quad (13)$$

ผลรวมของค่าน้ำหนักความเหลื่อมล้ำของทุกปัจจัยจะเท่ากับ R-squared ซึ่งแสดงถึงส่วนที่สามารถอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ แสดงสมการได้ ดังนี้

$$\sum_{k=1}^K s_k = \frac{\sum_{k=1}^K \text{cov}(\hat{\beta}_k X_k, \ln y)}{\text{var}(\ln y)} = R^2 \quad (14)$$

จะได้สัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของปัจจัย k (p_k) โดยเป็นการเทียบกับส่วนที่อธิบายได้ทั้งหมด ซึ่งก็คือ

$$p_k = \frac{s_k}{R^2} \quad (15)$$

ดังนั้น ค่าน้ำหนักส่วนที่ไม่สามารถอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ (s_e) จะเป็นส่วนเหลือจากผลรวมของค่าน้ำหนักความเหลื่อมล้ำของทุกปัจจัย ดังนี้

$$s_e = \frac{\text{cov}(\hat{\varepsilon}, \ln y)}{\text{var}(\ln y)} = 1 - R^2 \quad (16)$$

อย่างไรก็ตาม วิธีของ Fields (2003) มีข้อจำกัดในเรื่องรูปแบบของฟังก์ชันที่เป็น Log-linear และ การใช้ผลคูณร่วมระหว่างตัวแปร (Interaction term) รวมถึงค่าคงที่ในสมการจะไม่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำในภาพรวม

ในขั้นตอนแรก เป็นการประมาณการแบบจำลองด้วยวิธี Ordinary least square (OLS) เพื่อให้ได้ β_k ในการคำนวณค่าน้ำหนักความเหลื่อมล้ำและสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของคุณลักษณะของครัวเรือนเกษตร โดยมีฟังก์ชันในรูป Log-linear แสดงได้ดังนี้ (Fields, 2003; Das and Srivastava, 2021)

$$\ln y_i = a + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{i,k} + \varepsilon_i \quad (17)$$

โดย y_i คือรายได้ครัวเรือนเกษตร i เมื่อ $i=1, 2, \dots, N$

$X_{i,k}$ คือตัวแปรอธิบายที่เป็นปัจจัย k ของครัวเรือน i เมื่อ $k=1, 2, \dots, K$

a เป็นค่าคงที่ และ β_k สัมประสิทธิ์ที่ต้องการประมาณค่า

ε คือค่าคลาดเคลื่อนแบบสุ่ม สมมติให้มีการแจกแจงแบบปกติ ซึ่งเป็นส่วนที่อธิบายไม่ได้

2.2.5 การแบ่งกลุ่มสถานะทางเศรษฐกิจตามควินไทล์ (Quintile)

ในการวิเคราะห์จะมีการแบ่งกลุ่มสถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตร เพื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มสถานะของครัวเรือนเกษตร ซึ่งการศึกษานี้ จะใช้วิธีแบ่งกลุ่มตามควินไทล์ ซึ่งเป็นการแบ่งครัวเรือนเกษตรออกเป็น 5 กลุ่มเท่าๆ กัน หรือแต่ละกลุ่มจะเป็นร้อยละ 20 ของครัวเรือนเกษตรทั้งหมด โดยควินไทล์ที่ 1 แสดงถึงกลุ่มที่มีค่าของข้อมูลต่ำที่สุด หรืออยู่ในช่วงร้อยละ 0 - 20 ของช่วงค่าข้อมูลทั้งหมด ควินไทล์ที่ 2 แสดงถึงกลุ่มที่มีค่าของข้อมูลอยู่ในช่วงร้อยละ 21 - 40 ควินไทล์ที่ 3 แสดงถึงกลุ่มที่มีค่าของข้อมูลอยู่ในช่วงร้อยละ 41 - 60 ควินไทล์ที่ 4 แสดงถึงกลุ่มที่มีค่าของข้อมูลอยู่ในช่วงร้อยละ 61 - 80 และควินไทล์ที่ 5 แสดงถึงกลุ่มที่มีค่าของข้อมูลสูงที่สุด หรือค่าของข้อมูลอยู่ในช่วงร้อยละ 81 - 100

บทที่ 3

ลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนเกษตรกร

เพื่อให้เข้าใจบริบทและกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนเกษตรกรที่ใช้ในการศึกษา บทนี้จะเป็นการแสดงลักษณะของครัวเรือนเกษตรกร ทั้งคุณลักษณะของหัวหน้าครัวเรือน พื้นที่เกษตร สินเชื่อ มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร รายได้และการกระจายรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร และรายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกร

3.1 ลักษณะของครัวเรือนเกษตรกร

ในปีเพาะปลูก 2558/59 ในภาพรวมหัวหน้าครัวเรือนมีอายุเฉลี่ย 56.97 ปี ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย และสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 76.99 และร้อยละ 72.50 ตามลำดับ สำหรับพื้นที่เกษตรของครัวเรือน มีพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์เฉลี่ย 24.50 ไร่ มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของพื้นที่เกษตรเฉลี่ย 10.28 ไร่ และมีพื้นที่เกษตรอยู่ในเขตชลประทานเฉลี่ย 3.50 ไร่ การเข้าถึงสินเชื่อและทรัพย์สินทางการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกรมีมูลค่าเฉลี่ย 0.17 และ 0.04 ล้านบาท ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาค อายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรไม่แตกต่างกันมาก ขณะที่ภาคเหนือมีสัดส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศชายมากที่สุด และภาคใต้มีสัดส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่สำเร็จการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษามากที่สุด สำหรับพื้นที่เกษตร พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรในภาคใต้มีพื้นที่ทำการเกษตรน้อยกว่าภูมิภาคอื่น ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรในภาคใต้มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 60 ที่มีไม้ผลไม่ยืนต้นเป็นสินค้าหลัก ขณะที่ภูมิภาคอื่นครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่มทำนา ส่วนครัวเรือนเกษตรกรในภาคเหนือมีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของพื้นที่เกษตรน้อยกว่าภูมิภาคอื่น สำหรับพื้นที่เกษตรที่อยู่ในเขตชลประทาน ครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ดังกล่าวน้อยที่สุด และครัวเรือนเกษตรกรในภาคใต้และภาคกลางมีการเข้าถึงสินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตรมากกว่าภูมิภาคอื่น โดยที่ครัวเรือนเกษตรกรในแต่ละภูมิภาคมีมูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตรใกล้เคียงกัน (ตารางที่ 3.1)

เมื่อเปรียบเทียบพื้นที่เกษตร สินเชื่อและทรัพย์สินทางการเกษตร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตของครัวเรือนเกษตรกร ระหว่างกลุ่มรายได้สูงสุดและกลุ่มรายได้ต่ำสุด โดยเทียบอัตราส่วนของค่าเฉลี่ยของปัจจัยดังกล่าวของกลุ่มรายได้สูงสุดและกลุ่มรายได้ต่ำสุด ในปีเพาะปลูก 2558/59 พบว่า มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตรมีความแตกต่างกันมากที่สุด คิดเป็น 4.50 เท่า โดยเฉพาะภาคใต้มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มรายได้สูงสุดและรายได้ต่ำสุดมากที่สุด อีกทั้งกลุ่มรายได้ต่ำสุดยังมีมูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตรต่ำกว่ากลุ่มเดียวกันในภูมิภาคอื่น รองลงมาเป็นสินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตร โดยกลุ่มรายได้สูงสุดมีสินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตรมากกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุด คิดเป็น 2 เท่า ซึ่งภาคใต้มีความแตกต่างในเรื่องดังกล่าวสูงที่สุด และกลุ่มรายได้ต่ำสุดยังมีสินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตรต่ำกว่ากลุ่มเดียวกันในภูมิภาคอื่น สำหรับการมีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของพื้นที่เกษตรและพื้นที่ทำการเกษตร กลุ่มรายได้สูงสุดมีมากกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุดเป็น 1.83 เท่า และ 1.72 เท่า ตามลำดับ โดยภาคใต้มีความแตกต่างของกลุ่มรายได้สูงสุดและรายได้ต่ำสุดในกรรมสิทธิ์การเป็นเจ้าของพื้นที่

และพื้นที่ทำการเกษตรมากที่สุด แม้ว่ากลุ่มรายได้สูงสุดและรายได้ต่ำสุดมีพื้นที่เกษตรที่อยู่ในเขตชลประทาน แตกต่างกันน้อยที่สุด อย่างไรก็ตาม สังเกตได้ว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ มีพื้นที่เกษตรในเขตชลประทานน้อยกว่ากลุ่มเดียวกันในภูมิภาคอื่นเป็นอย่างมาก (ตารางที่ 3.2)

ปีเพาะปลูก 2562/63 ลักษณะของครัวเรือนเกษตร ในภาพรวมหัวหน้าครัวเรือนมีอายุเฉลี่ย 58.35 ปี ส่วนใหญ่เป็นเพศชายและสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 66.76 และ 67.76 ตามลำดับ ซึ่งมีความใกล้เคียงกับข้อมูลในปีเพาะปลูก 2558/59 ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่เกษตร พบว่า ครัวเรือนเกษตรมีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 21.84 ไร่ มีพื้นที่เกษตรที่มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของเฉลี่ย 10.21 ไร่ และมีพื้นที่เกษตรอยู่ในเขตชลประทานเฉลี่ย 2.82 ไร่ สำหรับการเข้าถึงสินเชื่อและทรัพย์สินทางการเกษตรของครัวเรือนเกษตร มีมูลค่าเฉลี่ย 0.13 และ 0.19 ล้านบาท ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาค พบว่า อายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือนในแต่ละภูมิภาคไม่แตกต่างกันมาก ขณะที่กรุงเทพฯ และปริมณฑลมีสัดส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศชายมากที่สุด และภาคใต้มีสัดส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่สำเร็จการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษามากที่สุด ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่เกษตร ครัวเรือนเกษตรในภาคใต้มีพื้นที่ทำการเกษตรน้อยที่สุด ซึ่งร้อยละ 76 ของครัวเรือนเกษตรในภาคใต้มีไม้ผลไม้ยืนต้นเป็นสินค้าหลัก โดยกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีพื้นที่เกษตรที่มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของน้อยกว่าภูมิภาคอื่น ส่วนพื้นที่เกษตรที่อยู่ในเขตชลประทาน พบว่า ครัวเรือนเกษตรในภาคใต้และตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ดังกล่าวน้อยกว่าภูมิภาคอื่น นอกจากนี้ การเข้าถึงสินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตรของครัวเรือนเกษตรในภาคเหนือมีมากกว่าภูมิภาคอื่นเล็กน้อย ขณะที่ครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตรน้อยกว่าภูมิภาคอื่นเป็นอย่างมาก (ตารางที่ 3.3)

ความแตกต่างของการมีปัจจัยการผลิตที่สำคัญในการผลิตของครัวเรือนเกษตร ระหว่างกลุ่มรายได้สูงสุดและรายได้ต่ำสุด โดยเทียบอัตราส่วนของค่าเฉลี่ยของปัจจัยดังกล่าวของกลุ่มรายได้สูงสุดและกลุ่มรายได้ต่ำสุด ในปีเพาะปลูก 2562/63 มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตรมีความแตกต่างกันมากที่สุด คิดเป็น 3.70 เท่า โดยเฉพาะครัวเรือนในกรุงเทพฯ และปริมณฑล มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มรายได้สูงสุดและรายได้ต่ำสุดมากที่สุด อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนเกษตรกลุ่มรายได้สูงสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตรต่ำกว่ากลุ่มเดียวกันในภูมิภาคอื่นค่อนข้างมาก ส่วนพื้นที่เกษตรที่อยู่ในเขตชลประทานมีความแตกต่างระหว่างกลุ่มรายได้สูงสุดและรายได้ต่ำสุดเป็นอันดับสอง คิดเป็น 2.73 เท่า โดยเฉพาะครัวเรือนเกษตรในภาคใต้ที่มีความแตกต่างดังกล่าวสูงที่สุด อีกทั้งกลุ่มรายได้ต่ำสุดในภาคใต้ยังมีพื้นที่เกษตรที่อยู่ในเขตชลประทานน้อยกว่ากลุ่มเดียวกันในภูมิภาคอื่น สำหรับสินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตร กลุ่มรายได้สูงสุดมีมูลค่าสินเชื่อดังกล่าวมากกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุด คิดเป็น 2.30 เท่า โดยเฉพาะครัวเรือนเกษตรในภาคใต้มีความแตกต่างของสินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตรระหว่างกลุ่มรายได้สูงสุดและรายได้ต่ำสุดมากที่สุด อีกทั้งกลุ่มรายได้ต่ำสุดในภาคใต้มีสินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตรต่ำกว่ากลุ่มเดียวกันในภูมิภาคอื่น นอกจากนี้ กลุ่มรายได้สูงสุดยังมี

กรรมสิทธิ์การเป็นเจ้าของพื้นที่เกษตรและพื้นที่ทำการเกษตรมากกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุด คิดเป็น 2.18 เท่า และ 1.95 เท่า ตามลำดับ โดยกรุงเทพฯ และปริมณฑล มีความแตกต่างของกลุ่มรายได้สูงสุดและกลุ่มรายได้ต่ำสุด ในกรรมสิทธิ์การเป็นเจ้าของพื้นที่เกษตรและพื้นที่ทำการเกษตรมากกว่าภูมิภาคอื่น (ตารางที่ 3.4)

กล่าวโดยสรุป หัวหน้าครัวเรือนเกษตรมีอายุเฉลี่ยประมาณ 60 ปี ส่วนใหญ่เป็นเพศชายและสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา ทั้งในปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 สำหรับพื้นที่เกษตรในปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 มีความแตกต่างกันเล็กน้อย ครัวเรือนเกษตรมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 21 - 25 ไร่ มีพื้นที่เกษตรที่มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของประมาณ 10 ไร่ และมีพื้นที่เกษตรอยู่ในเขตชลประทานประมาณ 2.80 - 3.50 ไร่ โดยครัวเรือนเกษตรในภาคใต้มีพื้นที่ทำการเกษตรน้อยกว่าภูมิภาคอื่น ขณะที่ภูมิภาคที่ครัวเรือนเกษตรมีพื้นที่เกษตรที่มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของและพื้นที่เกษตรในเขตชลประทานน้อยที่สุดจะแตกต่างกันใน 2 ชุดข้อมูล ส่วนสินเชื่อที่ใช้ในการเกษตร ในภาพรวมปีเพาะปลูก 2558/59 มีมูลค่ามากกว่าปีเพาะปลูก 2562/63 โดยในปีเพาะปลูก 2558/59 ครัวเรือนเกษตรในภาคใต้และภาคกลางมีมูลค่าสินเชื่อดังกล่าวมากกว่าภูมิภาคอื่น ขณะที่ในปีเพาะปลูก 2562/63 แต่ละภูมิภาคมีมูลค่าสินเชื่อต่างกันเพียงเล็กน้อย สำหรับมูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตรมีความแตกต่างกันมากในปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 ทั้งนี้อาจเป็นผลจากการปรับปรุงรายการทรัพย์สินและวิธีการสอบถามเกษตรกรในรูปแบบสอบถาม อย่างไรก็ตาม ในการเปรียบเทียบปัจจัยการผลิตที่สำคัญระหว่างกลุ่มรายได้สูงและรายได้ต่ำ พบว่า มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตรมีความแตกต่างกันมากที่สุด

ตารางที่ 3.1 ลักษณะของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59

รายการ	กรุงเทพฯ และ ปริมณฑล		เหนือ		ตะวันออกเฉียงเหนือ		กลาง		ใต้		รวม	
	ส่วน	ส่วน	ส่วน	ส่วน	ส่วน	ส่วน	ส่วน	ส่วน	ส่วน	ส่วน	ส่วน	ส่วน
	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน
อายุของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	57.11	11.49	56.29	10.37	57.57	11.00	57.08	11.43	55.87	12.42	56.97	11.17
พื้นที่ทำการเกษตร (ไร่)	27.87	36.44	22.52	23.49	24.69	21.32	29.66	44.70	22.09	25.47	24.50	26.83
พื้นที่เกษตรที่มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของ (ไร่)	10.19	26.97	7.54	12.58	12.01	14.33	9.51	15.29	9.38	14.63	10.28	14.47
พื้นที่เกษตรที่อยู่เขตชลประทาน (ไร่)	25.90	36.72	4.14	11.61	1.38	5.53	10.02	21.22	1.98	8.14	3.50	11.98
สินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตร ¹ (ล้านบาท)	0.12	0.31	0.16	0.34	0.15	0.29	0.21	0.51	0.23	1.15	0.17	0.55
มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร ² (ล้านบาท)	0.04	0.20	0.03	0.15	0.04	0.20	0.06	0.40	0.05	0.83	0.04	0.38
เพศของหัวหน้าครัวเรือน (ร้อยละ)												
ชาย	73.64		82.41		74.90		72.56		79.82		76.99	
หญิง	26.36		17.59		25.10		27.44		20.18		23.01	
การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (ร้อยละ)												
ไม่สำเร็จการศึกษา และอื่นๆ	3.53		7.52		2.64		4.15		2.88		3.97	
ประถม	76.93		67.70		77.95		72.46		61.50		72.50	
มัธยม	13.42		20.52		15.98		17.07		24.21		18.33	
สูงกว่ามัธยม	6.13		4.26		3.43		6.32		11.41		5.20	

หมายเหตุ: ¹ เงินต้นรวมดอกเบี้ย, ² มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร เป็นผลรวมจากมูลค่าของทรัพย์สินคงที่ในการเกษตร (ไม่รวมที่ดิน) เครื่องจักรกลการเกษตร และอุปกรณ์การเกษตร
^{1, 2} ปรับเป็นมูลค่าที่แท้จริง ด้วยดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 3.2 พื้นที่เกษตร สินเชื่อและทรัพย์สินทางการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร ระหว่างกลุ่มรายได้สูงและรายได้ต่ำ ปีเพาะปลูก 2558/59

รายการ	กลุ่ม	ทรัพย์สิน						หนี้สิน						รวม
		ทรัพย์สิน			หนี้สิน			ทรัพย์สิน			หนี้สิน			
		ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	
พื้นที่ทำการเกษตร (ไร่)		24.14	24.21	21.82	21.39	18.15	12.82	24.79	26.39	13.21	13.92	19.65	18.34	
รายได้สูงสุด		31.42	51.38	27.28	28.52	32.63	28.39	43.94	74.40	38.83	36.34	33.70	39.51	
รายได้ต่ำสุด		5.59	20.64	6.71	11.32	9.02	10.97	8.47	15.23	6.36	12.78	7.77	12.11	
เจ้าของ (ไร่)		10.96	15.32	10.39	15.90	16.53	17.90	11.19	17.44	16.70	22.89	14.25	18.52	
พื้นที่เกษตรที่อยู่เนเขตชลประทาน (ไร่)		23.42	24.58	3.77	10.41	1.33	5.53	10.75	20.80	1.39	5.44	3.53	11.28	
รายได้สูงสุด		28.57	51.92	3.76	11.54	1.66	6.20	10.47	23.02	1.75	7.53	3.89	13.52	
รายได้ต่ำสุด		0.20	0.49	0.18	0.27	0.11	0.23	0.23	0.49	0.07	0.20	0.14	0.29	
สินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตร ¹ (ล้านบาท)		0.16	0.28	0.17	0.32	0.22	0.42	0.29	0.80	0.65	2.28	0.28	1.01	
มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร ² (ล้านบาท)		0.02	0.05	0.02	0.09	0.02	0.08	0.04	0.25	0.01	0.07	0.02	0.13	
รายได้สูงสุด		0.12	0.42	0.04	0.18	0.08	0.36	0.05	0.20	0.11	1.13	0.09	0.74	

หมายเหตุ: กลุ่มรายได้สูงสุดและรายได้ต่ำสุด นิยามจากรายได้สุทธิครัวเรือนในคืนที่ 5 และคืนที่ 1 ตามลำดับ, ¹ เงินต้นรวมดอกเบี้ย, ² มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร เป็นผลรวมจาก

มูลค่าของทรัพย์สินคงที่ในการเกษตร (ไม่รวมที่ดิน) เครื่องจักรกลการเกษตร และอุปกรณ์การเกษตร และ ^{1, 2} มีการปรับเป็นมูลค่าที่แท้จริง ด้วยดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 3.3 ลักษณะของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2562/63

รายการ	กรุงเทพฯ และ ปริมณฑล						ต่างจังหวัด						รวม
	เหนือ		กลาง		ใต้		เหนือ		กลาง		ใต้		
	ส่วน ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	
อายุของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	58.15	11.05	57.28	11.22	58.37	11.72	58.55	10.50	58.35	11.24	58.35	11.24	
พื้นที่ทำการเกษตร (ไร่)	21.10	34.48	23.75	25.16	26.67	33.66	19.41	19.58	21.84	22.78	21.84	22.78	
พื้นที่เกษตรที่มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของ (ไร่)	6.64	11.39	7.68	12.59	8.70	18.93	9.76	13.23	10.21	13.97	10.21	13.97	
พื้นที่เกษตรที่อยู่เขตชลประทาน (ไร่)	15.75	25.68	4.43	11.30	8.81	18.40	0.72	4.52	2.82	10.31	2.82	10.31	
สินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตร ¹ (ล้านบาท)	0.12	0.55	0.17	0.31	0.15	0.34	0.12	0.40	0.13	0.33	0.13	0.33	
มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร ² (ล้านบาท)	0.29	1.79	0.18	0.64	0.28	0.70	0.29	0.58	0.19	0.54	0.19	0.54	
เพศของหัวหน้าครัวเรือน (ร้อยละ)													
ชาย	77.24		70.36		65.42		68.68		66.76		66.76		
หญิง	22.76		29.64		34.58		31.32		33.24		33.24		
การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (ร้อยละ)													
ไม่สำเร็จการศึกษา และอื่นๆ	2.43		5.38		2.98		3.73		3.52		3.52		
ประถม	65.09		67.22		64.10		58.98		67.76		67.76		
มัธยม	23.84		21.87		22.60		25.10		22.10		22.10		
สูงกว่ามัธยม	8.64		5.53		10.32		12.19		6.62		6.62		

หมายเหตุ: ¹ เงินต้นรวมดอกเบี้ย, ² มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร เป็นผลรวมจากมูลค่าของทรัพย์สินคงที่ในการเกษตร (ไม่รวมที่ดิน) เครื่องจักรกลการเกษตร และอุปกรณ์การเกษตร

^{1, 2} ปรับเป็นมูลค่าที่แท้จริง ด้วยดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 3.4 พื้นที่เกษตร สินเชื่อและทรัพย์สินทางการเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร ระหว่างกลุ่มรายได้สูงและรายได้ต่ำ ปีเพาะปลูก 2562/63

รายการ	กลุ่ม	กรุงเทพฯ และ ปริมณฑล			เหนือ			ตะวันออก เฉียงเหนือ			กลาง			ใต้			รวม
		ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน		
																ค่าเฉลี่ย	
พื้นที่ทำการเกษตร (ไร่)		11.81	13.43	15.65	13.54	15.76	12.59	20.38	20.55	15.61	16.13	16.41	15.02				
รายได้สูงสุด		32.30	60.94	35.80	37.32	27.53	25.87	40.79	51.85	31.25	26.57	31.92	34.71				
รายได้ต่ำสุด		3.57	5.49	4.98	7.74	8.11	8.91	5.09	9.60	7.59	9.48	6.72	9.03				
เจ้าของ (ไร่)		10.93	12.73	10.33	17.44	16.89	17.60	14.47	30.70	13.98	19.10	14.64	20.59				
พื้นที่เกษตรที่อยู่เนเขตชลประทาน (ไร่)		8.74	12.61	2.27	5.80	0.63	3.37	6.50	12.33	0.24	1.44	1.79	6.25				
รายได้สูงสุด		23.30	40.20	5.84	13.71	1.12	7.20	13.29	28.44	1.55	7.66	4.89	16.32				
รายได้ต่ำสุด		0.05	0.13	0.13	0.26	0.08	0.20	0.15	0.32	0.04	0.14	0.10	0.22				
รายได้สูงสุด		0.25	1.05	0.29	0.47	0.19	0.52	0.19	0.47	0.29	0.69	0.23	0.56				
รายได้ต่ำสุด		0.06	0.12	0.09	0.20	0.07	0.16	0.15	0.34	0.15	0.20	0.10	0.22				
รายได้สูงสุด		0.75	3.60	0.32	0.82	0.21	0.40	0.54	1.13	0.52	0.80	0.37	0.93				

หมายเหตุ: กลุ่มรายได้สูงสุดและรายได้ต่ำสุด นิยามจากรายได้สุทธิครัวเรือนในควินไทล์ที่ 5 และควินไทล์ที่ 1 ตามลำดับ, ¹ เงินต้นรวมดอกเบี้ย ² มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร เป็นผลรวมจากมูลค่าของทรัพย์สินคงที่ในการเกษตร (ไม่รวมที่ดิน) เครื่องจักรกลการเกษตร และอุปกรณ์การเกษตร และ ^{1, 2} มีการปรับเป็นมูลค่าที่แท้จริง ด้วยดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

ที่มา: จากการคำนวณ

สำหรับการมีส่วนร่วมของครัวเรือนเกษตรกรในโครงการหรือนโยบายของภาครัฐ สามารถแสดงได้ เฉพาะปีเพาะปลูก 2562/63 เนื่องจากปีเพาะปลูก 2558/59 ยังไม่มีการเก็บข้อมูลดังกล่าว โดยแต่ละครัวเรือน สามารถมีส่วนร่วมได้หลายโครงการ อย่างไรก็ตาม ในแต่ละโครงการหรือนโยบายมีสัดส่วนของครัวเรือนเกษตรกร ที่มีส่วนร่วมไม่มากนัก ซึ่งการพัฒนาสินค้าเกษตรสู่มาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good agricultural practices: GAP) / เกษตรอินทรีย์ มีสัดส่วนการมีส่วนร่วมมากที่สุด (ร้อยละ 13) (ตารางที่ 3.5) โดยสามารถ อ่านสรุปรายละเอียดของโครงการหรือนโยบายต่าง ๆ ได้ในภาคผนวกที่ 2

ตารางที่ 3.5 ร้อยละของครัวเรือนเกษตรกรที่มีส่วนร่วมในโครงการหรือนโยบายของภาครัฐ ปีเพาะปลูก 2562/63

การมีส่วนร่วมในโครงการหรือนโยบาย	กรุงเทพฯ		ตะวันออก เฉียงเหนือ	กลาง	ใต้	ภาพ รวม
	และ ปริมณฑล	เหนือ				
ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร	4.37	17.18	5.39	7.16	4.61	7.77
ระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่	5.03	13.80	12.93	8.88	4.38	11.12
การบริหารจัดการน้ำ	4.85	11.45	3.64	7.18	1.43	5.32
แผนการผลิตข้าวครบวงจร	0.85	4.78	2.68	2.67	0.36	2.71
การบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม	2.60	2.90	0.62	1.92	0.74	1.29
ธนาคารสินค้าเกษตร	2.17	9.93	1.64	2.26	0.29	3.12
มาตรฐานสินค้าเกษตร GAP/เกษตรอินทรีย์	6.42	19.55	14.38	9.09	3.38	12.85
โครงการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่	4.46	22.28	10.70	6.28	2.16	10.92

ที่มา: จากการคำนวณ

3.2 รายได้และการกระจายรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร

ปีเพาะปลูก 2558/59 ในภาพรวมครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ย 101,978 บาท/คน/ปี ประกอบด้วย รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มเฉลี่ย 59,104 บาท/คน/ปี รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์มเฉลี่ย 5,136 บาท/คน/ปี รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรเฉลี่ย 29,627 บาท/คน/ปี เงินโอนเฉลี่ย 7,773 บาท/คน/ปี และเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากรัฐบาลเฉลี่ย 338 บาท/คน/ปี จะเห็นได้ว่ารายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรในฟาร์มมีค่าประมาณ 1/2 ของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม ซึ่งส่วนที่เหลือเป็นรายได้ที่ไม่เป็นเงินสดของครัวเรือนเกษตรกร เมื่อพิจารณาตามกลุ่มภูมิภาค ครัวเรือนเกษตรกรในภาคเหนือมีรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยที่สุด โดยมีรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม และรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม น้อยกว่าภูมิภาคอื่น แม้ว่าครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม น้อยที่สุด แต่เมื่อรวมรายได้ที่ไม่เป็นเงินสดแล้วจะมีมูลค่ามากกว่ารายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มของครัวเรือนเกษตรกรในภาคเหนือ นอกจากนี้ ครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับเงินโอนมากกว่าภูมิภาคอื่น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการเคลื่อนย้ายแรงงานและการไปทำงานต่างถิ่นของ

คนในครอบครัว ขณะที่ภาคใต้ และกรุงเทพฯ และปริมณฑล ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้เงินสดสุทธิ นอกรการเกษตรมากกว่าภูมิภาคอื่น สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของอาชีพนอกรการเกษตรในภาคใต้ และ กรุงเทพฯ และปริมณฑล (ตารางที่ 3.6)

สินค้าหลักแต่ละประเภทของครัวเรือนเกษตรกรมีกิจกรรมและมูลค่าแตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อรายได้สุทธิ ครัวเรือน ในปีเพาะปลูก 2558/59 พบว่า ครัวเรือนที่ทำนาเป็นหลักมีรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ โดยกลุ่มทำนาเป็นหลักมีรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มน้อยกว่ากลุ่มอื่น และยังพึ่งพาเงินโอนมากที่สุดด้วย ส่วนครัวเรือนที่อยู่ในกลุ่มพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) มีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม มากที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการสร้างรายได้จากการรับจ้างทางการเกษตรและกิจกรรมเกษตร นอกฟาร์ม ขณะที่ครัวเรือนที่ทำประมงเป็นหลักมีรายได้เงินสดสุทธินอกรการเกษตรมากกว่ากลุ่มอื่น (ตารางที่ 3.7)

ปีเพาะปลูก 2562/63 ในภาพรวมครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ย 89,802 บาท/คน/ปี ประกอบด้วย รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มเฉลี่ย 40,637 บาท/คน/ปี รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร นอกฟาร์มเฉลี่ย 4,741 บาท/คน/ปี รายได้เงินสดสุทธินอกรการเกษตรเฉลี่ย 31,329 บาท/คน/ปี เงินโอนเฉลี่ย 9,790 บาท/คน/ปี และเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากรัฐบาลเฉลี่ย 3,305 บาท/คน/ปี จะเห็นได้ว่ารายได้ เงินสดสุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 60 ของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม แสดงว่ารายได้ที่ไม่เป็นเงินสดมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 40 ซึ่งแตกต่างจากปีเพาะปลูก 2558/59 เล็กน้อย เมื่อพิจารณาตามกลุ่มภูมิภาค ครัวเรือนเกษตรกรในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้สุทธิ ครัวเรือนน้อยกว่าภูมิภาคอื่น โดยครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้สุทธิทางการเกษตร ในฟาร์มน้อยที่สุด และมีรายได้จากเงินโอนมากกว่าภูมิภาคอื่น ส่วนหนึ่งเป็นรายได้จากการไปทำงานต่างถิ่น ซึ่งเป็นลักษณะของครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำหรับครัวเรือนเกษตรกรในกรุงเทพฯ และปริมณฑล มีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์มน้อยที่สุด แต่มีรายได้เงินสดสุทธินอกรการเกษตรมากที่สุด เนื่องจากอยู่ในเขตที่มีความเป็นเมืองสูงทำให้มีโอกาสในการทำงานนอกรการเกษตรสูงกว่าการทำงานรับจ้าง เกี่ยวกับการเกษตร (ตารางที่ 3.8)

เมื่อพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลักของครัวเรือนเกษตรกร ในปีเพาะปลูก 2562/63 พบว่า มีลักษณะ เช่นเดียวกับปีเพาะปลูก 2558/59 กล่าวคือ ครัวเรือนที่ทำนาเป็นหลักมีรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยกว่ากลุ่มอื่น โดยกลุ่มทำนาเป็นหลักมีรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มน้อยที่สุด และเงินโอนยังเป็นแหล่งรายได้สำคัญของกลุ่มทำนาเป็นหลักเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ครัวเรือนที่อยู่ในกลุ่มพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) มีรายได้ เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์มมากที่สุด แสดงถึงความสามารถในการสร้างรายได้จากการรับจ้างและ จากกิจกรรมทางเกษตรนอกฟาร์ม นอกจากนี้ ครัวเรือนที่ทำประมงเป็นหลักมีรายได้เงินสดสุทธิ นอกรการเกษตรมากที่สุด (ตารางที่ 3.9)

กล่าวโดยสรุป รายได้สุทธิครัวเรือนเกษตรกรในปีเพาะปลูก 2562/63 น้อยกว่าปีเพาะปลูก 2558/59 เล็กน้อย โดยปีเพาะปลูก 2562/63 มีสัดส่วนรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มลดลง และมีสัดส่วนรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรเพิ่มขึ้น จากปีเพาะปลูก 2558/59 แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนไปหารายได้จากอาชีพนอกการเกษตรมากขึ้น ในการพิจารณาตามกลุ่มภูมิภาคและสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 มีลักษณะใกล้เคียงกัน โดยครัวเรือนเกษตรกรในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยกว่าภูมิภาคอื่น ขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรในกรุงเทพฯ และปริมณฑลและภาคใต้มีรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรมากกว่าภูมิภาคอื่น เมื่อพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลัก พบว่ากลุ่มทำนาเป็นหลักมีรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มและรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยกว่ากลุ่มอื่น

ตารางที่ 3.6 รายได้ของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59

หน่วย: บาท/คน/ปี

รายการ	กรุงเทพฯ และ ปริมณฑล			ตะวันออก เฉียงเหนือ			กลาง			ใต้			ภาพรวม	
	ส่วน			ส่วน			ส่วน			ส่วน			ส่วน	
	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน
รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร ในฟาร์ม	44,222	86,746	25,336	87,785	20,786	369,552	50,734	216,367	50,133	130,626	30,299	277,597		
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	79,456	294,640	48,075	138,419	53,769	399,966	74,929	238,000	77,848	246,513	59,104	315,719		
รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร นอกฟาร์ม	5,495	20,582	4,404	18,402	4,948	17,547	6,095	38,426	5,994	21,553	5,136	22,143		
รายได้เงินสดสุทธินอกทางการเกษตร	47,327	59,715	26,048	50,315	21,960	47,254	39,277	74,265	50,389	198,687	29,627	91,425		
เงินโอน	4,368	10,970	5,366	12,759	10,792	24,976	4,663	13,553	4,463	16,376	7,773	20,342		
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตร จากรัฐบาล	0	0	112	1,050	187	1,106	12	241	1,486	4,408	338	1,989		
รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน	101,413	102,574	61,267	101,881	58,673	373,547	100,781	234,650	112,465	235,080	73,172	293,532		
รายได้สุทธิครัวเรือน	136,646	302,387	84,006	146,848	91,657	403,891	124,975	255,051	140,180	312,088	101,978	329,551		

หมายเหตุ: ปรับเป็นมูลค่าที่แท้จริง โดยใช้ดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 3.7 รายได้ของครัวเรือนเกษตร ตามกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59

หน่วย: บาท/คน/ปี

ตัวแปร	ข้าว			พืชอาหาร ไม่รวมข้าว			ไม้ผลไม้ยืนต้น			พืชผัก/สมุนไพร/ ไม้ดอกไม้ประดับ			ปศุสัตว์			ประมง			อื่นๆ			
	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	
รายได้เงินสดสุทธิ	22,103	507,755	41,934	189,402	52,344	81,330	62,082	135,889	23,358	128,952	61,862	159,927	17,704	40,861								
ทางการเกษตร																						
ในฟาร์ม																						
รายได้สุทธิทาง	41,500	564,663	47,992	190,143	60,647	99,412	70,638	137,727	96,675	204,474	91,760	178,092	42,885	58,740								
การเกษตรในฟาร์ม																						
รายได้เงินสดสุทธิ	4,399	17,551	9,793	27,006	4,992	30,073	5,533	15,102	3,678	19,840	3,560	10,248	5,456	20,570								
ทางการเกษตร																						
นอกฟาร์ม																						
รายได้เงินสดสุทธิ	27,711	54,465	19,856	36,387	40,136	81,264	23,382	43,128	22,970	52,156	113,201	477,719	27,559	60,565								
นอกรการเกษตร																						
เงินโอน	9,374	25,209	6,644	16,796	5,308	17,459	5,950	17,833	8,240	19,588	3,990	8,620	8,401	18,855								
เงินช่วยเหลือด้าน	134	1,017	138	1,430	1,064	3,669	19	191	229	1,879	357	1,785	255	1,192								
การเกษตร																						
รายได้เงินสดสุทธิ	63,720	511,840	78,366	194,102	103,845	117,465	96,966	151,617	58,476	144,715	182,970	487,507	59,374	75,375								
ครัวเรือน																						
รายได้สุทธิครัวเรือน	83,116	568,169	84,423	194,803	112,147	129,808	105,522	152,824	131,794	215,522	212,868	492,436	84,556	87,193								

หมายเหตุ: ปรับเปลี่ยนมูลค่าที่แท้จริง โดยใช้ดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 3.8 รายได้ของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2562/63

หน่วย: บาท/คน/ปี

ตัวแปร	กรุงเทพฯ และ ปริมณฑล			ตะวันออก เฉียงเหนือ			กลาง			ใต้			ภาพรวม		
	ส่วน			ส่วน			ส่วน			ส่วน			ส่วน		
	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน
รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร ในฟาร์ม	49,328	138,903	27,105	93,393	9,135	61,146	47,358	178,540	43,168	64,584	23,719	95,972			
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	71,339	274,130	38,746	100,505	31,956	74,125	61,790	198,430	49,045	69,682	40,637	110,540			
รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร นอกฟาร์ม	3,156	11,513	5,113	21,923	3,930	20,514	5,836	26,013	6,092	16,954	4,741	21,085			
รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร	51,860	66,444	23,299	63,012	27,890	47,429	39,812	56,166	42,994	187,519	31,329	88,090			
เงินโอน	3,902	13,647	7,255	15,009	12,774	26,554	6,636	23,936	6,645	18,000	9,790	23,192			
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตร จากรัฐบาล	2,458	4,488	4,412	6,839	3,258	4,865	2,905	6,333	2,512	4,072	3,305	5,445			
รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน	110,705	145,267	67,184	118,803	56,988	78,462	102,547	185,087	101,411	190,906	72,884	129,750			
รายได้สุทธิครัวเรือน	132,715	274,952	78,825	124,840	79,809	89,457	116,979	203,191	107,287	192,214	89,802	140,608			

หมายเหตุ: ปรับเปลี่ยนมูลค่าที่แท้จริง โดยใช้ดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 3.9 รายได้ของครัวเรือนเกษตร ตามกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2562/63

หน่วย: บาท/คน/ปี

ตัวแปร	ข้าว			พืชอาหาร ไม่รวมข้าว			ไม้ผลไม้ยืนต้น			พืชผัก/สมุนไพร/ ไม้ดอกไม้ประดับ			ปศุสัตว์			ประมง			อื่นๆ			
	ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่า เฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	
																						ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน
รายได้เงินสดสุทธิทาง การเกษตรในฟาร์ม	11,091	41,106	26,655	101,260	46,604	72,334	38,458	71,257	24,265	184,894	60,788	157,114	16,430	68,062								
รายได้สุทธิทาง การเกษตรในฟาร์ม	21,049	43,383	31,359	103,693	49,491	74,436	43,304	74,118	76,800	210,988	84,875	299,001	38,668	76,667								
รายได้เงินสดสุทธิทาง การเกษตร นอกฟาร์ม	3,436	17,252	9,466	42,753	4,351	15,062	5,505	19,977	3,856	17,476	7,814	20,159	5,752	19,914								
รายได้เงินสดสุทธิ นอกการเกษตร	33,066	52,134	30,624	93,747	37,253	165,985	31,080	49,827	24,803	38,531	47,214	53,224	26,443	43,278								
เงินโอน	11,303	21,573	8,503	16,926	7,993	24,426	7,306	16,840	11,052	25,153	4,588	14,274	9,140	26,510								
เงินช่วยเหลือด้าน การเกษตร	4,407	5,987	3,038	5,078	2,279	3,911	993	1,950	2,772	4,327	1,864	3,878	3,334	6,681								
จากรัฐบาล	63,303	68,094	78,286	135,838	98,481	175,753	83,341	86,584	66,748	189,618	122,267	157,096	61,099	86,798								
รายได้สุทธิครัวเรือน ครัวเรือน	73,261	69,577	82,990	138,321	101,368	176,385	88,187	89,089	119,283	215,419	146,354	296,279	83,337	94,775								

หมายเหตุ: ว่าเป็นมูลค่าที่แท้จริง โดยใช้ดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

ที่มา: จากการคำนวณ

การวิเคราะห์การกระจายรายได้ แสดงให้เห็นว่า รายได้ระหว่างครัวเรือนเกษตรด้วยกันเองมีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด และกลุ่มสถานะทางเศรษฐกิจที่ต่างกันมีส่วนแบ่งรายได้เป็นอย่างไร ในที่นี้แบ่งกลุ่มสถานะทางเศรษฐกิจเป็น 5 กลุ่ม ลำดับจากกลุ่มรายได้ต่ำสุดจนถึงกลุ่มรายได้สูงสุด ตามควินไทล์ (Quintile) (ตารางที่ 3.10) สำหรับการกระจายรายได้ของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59 ในภาพรวมกลุ่มรายได้สูงสุดมีรายได้สุทธิครัวเรือนมากกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุด คิดเป็น 16 เท่า โดยกรุงเทพฯ และปริมณฑล มีอัตราส่วนของกลุ่มรายได้สูงสุดต่อกลุ่มรายได้ต่ำสุด คิดเป็น 22 เท่า ซึ่งมากกว่าภูมิภาคอื่น และกลุ่มรายได้สูงสุดในกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีรายได้สุทธิครัวเรือนสูงกว่ากลุ่มรายได้สูงสุดในภูมิภาคอื่น ขณะที่กลุ่มรายได้ต่ำสุดในภาคเหนือมีรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุดในภูมิภาคอื่น (ตารางที่ 3.11) ส่วนแบ่งรายได้ในภาพรวมของกลุ่มรายได้สูงสุดคิดเป็นประมาณร้อยละ 60 โดยกลุ่มรายได้สูงสุดในกรุงเทพฯ และปริมณฑล มีส่วนแบ่งรายได้มากกว่าภูมิภาคอื่น (ภาพที่ 3.1) เมื่อพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลัก ครัวเรือนเกษตรในกลุ่มรายได้ต่ำสุดที่ทำนาเป็นหลักมีรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุดในกลุ่มอื่น อีกทั้งกลุ่มที่ทำนาเป็นหลักมีอัตราส่วนของกลุ่มรายได้สูงสุดต่อกลุ่มรายได้ต่ำสุดเป็นรองเพียงกลุ่มที่ทำประมงเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม กลุ่มรายได้สูงสุดในกลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) มีรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยกว่ากลุ่มรายได้สูงสุดในกลุ่มอื่น (ตารางที่ 3.12) และกลุ่มรายได้สูงสุดในกลุ่มทำประมงเป็นหลักมีส่วนแบ่งรายได้มากกว่ากลุ่มอื่น (ภาพที่ 3.2)

ปีเพาะปลูก 2562/63 ในภาพรวม กลุ่มรายได้สูงสุดมีรายได้สุทธิครัวเรือนมากกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุด คิดเป็น 11 เท่า โดยภาคเหนือมีอัตราส่วนของกลุ่มรายได้สูงสุดต่อกลุ่มรายได้ต่ำสุด คิดเป็น 16 เท่า ซึ่งมากกว่าภูมิภาคอื่น โดยกลุ่มรายได้ต่ำสุดในภาคเหนือมีรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุดในภูมิภาคอื่น แต่กลุ่มรายได้สูงสุดในภาคเหนือยังมีรายได้สุทธิครัวเรือนมากกว่ากลุ่มรายได้สูงสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงทำให้กลุ่มรายได้ต่ำสุดและกลุ่มรายได้สูงสุดในภาคเหนือมีความแตกต่างกันมากที่สุด ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อัตราส่วนของกลุ่มรายได้สูงสุดต่อกลุ่มรายได้ต่ำสุด คิดเป็น 8 เท่า ซึ่งน้อยกว่าภูมิภาคอื่น เนื่องจากกลุ่มรายได้ต่ำสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แม้จะมีรายได้สุทธิครัวเรือนสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภาพรวมของกลุ่มรายได้ต่ำสุด แต่กลุ่มรายได้สูงสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยกว่ากลุ่มรายได้สูงสุดในภูมิภาคอื่น ๆ (ตารางที่ 3.13) นอกจากนี้ ในภาพรวมส่วนแบ่งรายได้ของกลุ่มรายได้สูงสุดคิดเป็นประมาณร้อยละ 50 ซึ่งลดลงจากปีเพาะปลูก 2558/59 โดยกลุ่มรายได้สูงสุดในภาคกลางมีส่วนแบ่งรายได้มากกว่าภูมิภาคอื่นเล็กน้อย (ภาพที่ 3.3) เมื่อพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลัก ครัวเรือนเกษตรในกลุ่มรายได้ต่ำสุดที่ปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) มีรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุดในกลุ่มอื่น ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มที่ปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) มีอัตราส่วนของกลุ่มรายได้สูงสุดต่อกลุ่มรายได้ต่ำสุดมากกว่ากลุ่มอื่น ขณะที่กลุ่มทำนาเป็นหลักมีอัตราส่วนของกลุ่มรายได้สูงสุดต่อกลุ่มรายได้ต่ำสุดน้อยกว่ากลุ่มอื่น อย่างไรก็ตาม กลุ่มรายได้สูงสุดในกลุ่มทำนาเป็นหลักมีรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยที่สุด เมื่อเทียบกับกลุ่มรายได้

สูงสุดในกลุ่มอื่น (ตารางที่ 3.14) และกลุ่มรายได้สูงสุดในกลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) มีส่วนแบ่งรายได้มากกว่ากลุ่มอื่น (ภาพที่ 3.4)

เมื่อเปรียบเทียบรูปแบบการกระจายรายได้และส่วนแบ่งรายได้ระหว่างปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 พบว่า มีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก โดยความแตกต่างระหว่างกลุ่มรายได้สูงสุดและกลุ่มรายได้ต่ำสุดและส่วนแบ่งรายได้ของกลุ่มรายได้สูงสุดมีแนวโน้มลดลง โดยหากพิจารณาตามกลุ่มภูมิภาค และกลุ่มสินค้าหลักจะเห็นได้ว่าแตกต่างกันไปในแต่ละชุดข้อมูล อย่างไรก็ตาม กลุ่มรายได้ต่ำสุดในภาคเหนือ ยังคงมีรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุดในภูมิภาคอื่น ซึ่งสอดคล้องกันทั้งในปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63

ตารางที่ 3.10 จำนวนครัวเรือนเกษตรตัวอย่างของแต่ละควินไทล์ของรายได้สุทธิครัวเรือน ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63

รายการ	2558/59					2562/63				
	ควินไทล์ 1	ควินไทล์ 2	ควินไทล์ 3	ควินไทล์ 4	ควินไทล์ 5	ควินไทล์ 1	ควินไทล์ 2	ควินไทล์ 3	ควินไทล์ 4	ควินไทล์ 5
ภาพรวม	1,892	1,892	1,892	1,892	1,891	1,358	1,358	1,358	1,358	1,358
ภูมิภาค										
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	49	49	48	49	48	51	51	50	51	50
เหนือ	423	423	423	423	422	292	291	292	291	291
ตะวันออกเฉียงเหนือ	876	875	875	875	875	562	562	562	562	561
กลาง	384	384	384	384	383	300	299	299	299	299
ใต้	162	161	162	161	161	155	155	155	155	155
กลุ่มสินค้าหลัก										
ข้าว	713	713	713	713	712	463	462	463	462	462
พืชอาหาร ไร่รวม	154	153	153	153	153	174	173	173	173	173
ไม่ผลไม่ยืนต้น	206	205	206	205	205	245	244	245	244	244
พืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม่ประดับ	48	48	48	48	48	43	42	42	42	42
ปศุสัตว์	367	367	366	367	366	182	181	181	181	181
ประมง	47	46	46	46	46	32	32	31	32	31
อื่นๆ	360	361	358	360	359	224	222	223	223	223

ที่มา: จากการคำนวณ

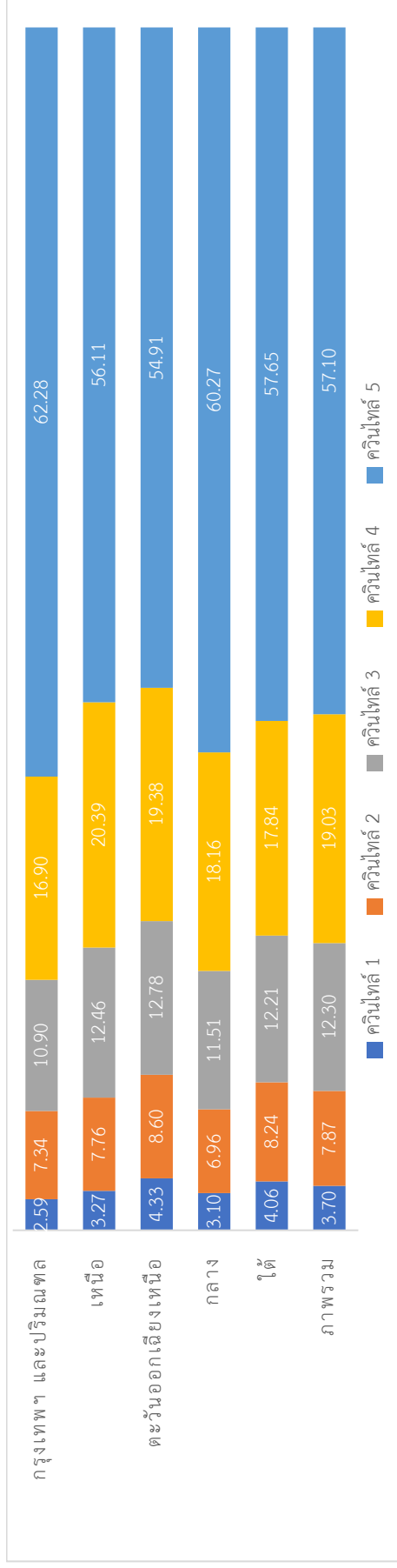
ตารางที่ 3.11 การกระจายของรายได้สุทธิครัวเรือน ตามครัวเรือน ปีเพาะปลูก 2558/59

หน่วย: บาท/คน/ปี

ครัวเรือน (๑)	กรุงเทพฯ และปริมณฑล		เหนือ		ตะวันออกเฉียงเหนือ		กลาง		ใต้		ภาพรวม
	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	
q1	18,463	10,348	12,954	5,721	18,619	7,275	18,508	8,161	27,764	10,016	7,353
q2	49,251	7,461	30,888	5,198	37,371	4,566	41,198	6,880	56,245	8,267	5,327
q3	72,714	7,267	50,021	6,914	55,735	6,394	67,949	8,563	84,671	8,649	7,366
q4	111,534	15,530	81,051	12,005	84,985	11,276	107,272	15,476	123,360	16,366	12,984
q5	406,437	576,722	223,219	264,558	241,323	852,020	357,319	475,058	394,291	618,505	678,173

หมายเหตุ: ปรับเป็นมูลค่าที่แท้จริง โดยใช้ดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

ที่มา: จากการคำนวณ

ที่มา: จากการคำนวณ

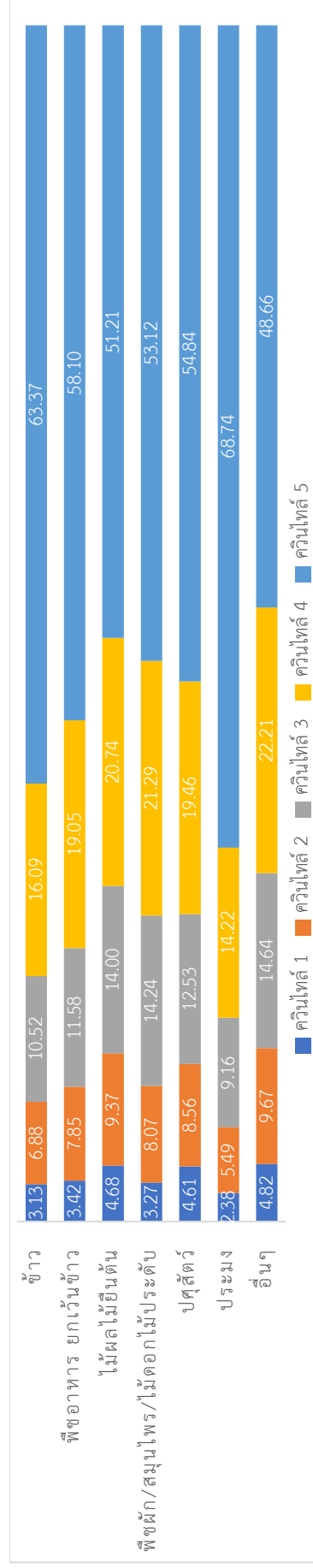
ภาพที่ 3.1 ส่วนแบ่งรายได้สุทธิครัวเรือน (ร้อยละ) ตามครัวเรือนปีเพาะปลูก 2558/59

ตารางที่ 3.12 การกระจายของรายได้สุทธิครัวเรือน ตามควินไทล์ของกลุ่มสินค้าหลักของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59

ควินไทล์	พิชอาหารไม่รวมข้าว			ไม่ผลไม่ยืนต้น			พืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม่ประดับ			ปศุสัตว์			ประมง			อื่นๆ																																						
	ส่วน	เบี่ยงเบน	มาตรฐาน	ส่วน	เบี่ยงเบน	มาตรฐาน	ส่วน	เบี่ยงเบน	มาตรฐาน	ส่วน	เบี่ยงเบน	มาตรฐาน	ส่วน	เบี่ยงเบน	มาตรฐาน	ส่วน	เบี่ยงเบน	มาตรฐาน																																				
q1	5,544	13,141	5,869	25,190	9,124	17,960	8,309	31,149	10,434	24,754	9,736	19,432	7,922	28,805	30,572	4,437	50,335	7,025	45,150	9,333	57,834	6,967	57,560	8,373	38,973	4,820	44,806	5,221	75,485	11,152	114,033	15,326	118,349	7,750	85,176	9,279	93,218	11,925	58,866	6,872	69,645	9,525	232,679	379,078	283,666	201,682	313,509	293,763	364,258	403,331	656,981	891,169	193,179	123,387

หมายเหตุ: ปรับเป็นมูลค่าที่แท้จริง โดยใช้ดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

ที่มา: จากการคำนวณ

ที่มา: จากการคำนวณ

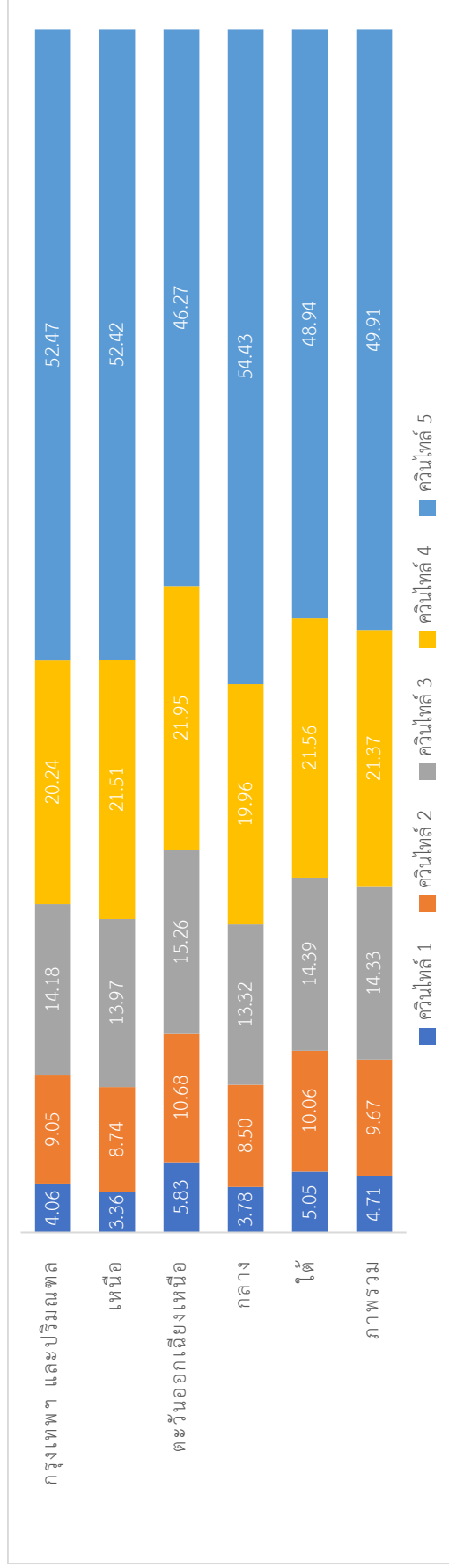
ภาพที่ 3.2 ส่วนแบ่งรายได้สุทธิครัวเรือน (ร้อยละ) ตามควินไทล์ของกลุ่มสินค้าหลักของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59

ตารางที่ 3.13 การกระจายของรายได้สุทธิครัวเรือน ตามควินไทล์ ปีเพาะปลูก 2562/63

หน่วย: บาท/คน/ปี

ควินไทล์ (q)	กรุงเทพฯ และปริมณฑล		เหนือ		ตะวันออกเฉียงเหนือ		กลาง		ใต้		ภาพรวม	
	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน
q1	25,168	10,849	13,384	6,791	23,262	8,064	22,587	9,567	26,764	8,828	21,030	8,498
q2	55,773	6,936	34,038	5,588	42,397	4,760	50,307	7,074	53,235	6,794	43,203	5,664
q3	86,182	10,767	54,144	6,412	59,973	5,697	78,149	9,003	76,882	9,231	64,741	7,066
q4	126,957	12,827	84,858	12,275	86,333	10,545	115,702	14,855	115,313	11,676	97,849	12,866
q5	320,767	528,381	209,018	236,014	183,457	153,433	313,904	383,968	259,907	384,438	229,181	275,741

ที่มา: จากการคำนวณ

ที่มา: จากการคำนวณ

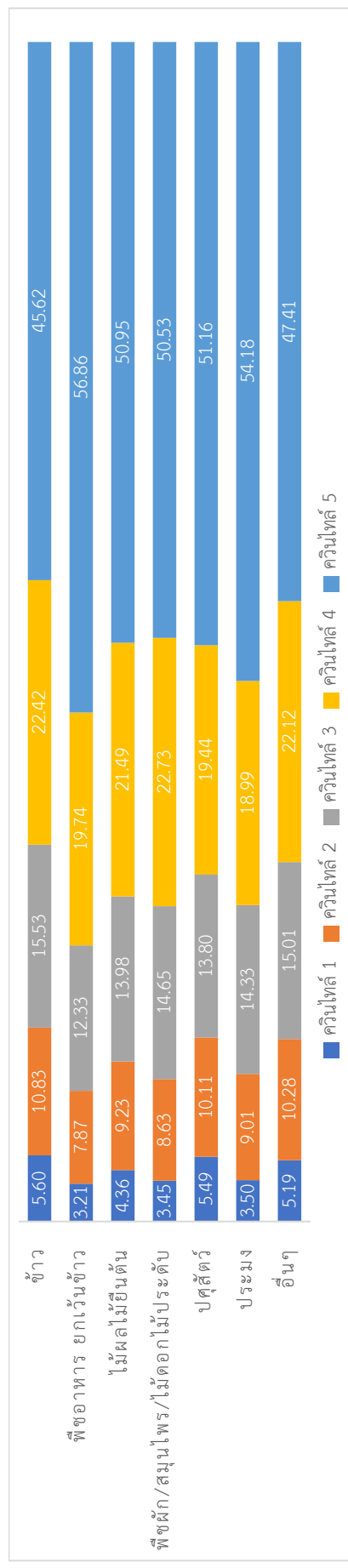
ภาพที่ 3.3 ส่วนแบ่งรายได้สุทธิครัวเรือน (ร้อยละ) ตามควินไทล์ ปีเพาะปลูก 2562/63

ตารางที่ 3.14 การกระจายของรายได้สุทธิครัวเรือน ตามควินไทล์ของกลุ่มสินค้าหลักของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2562/63

ควินไทล์	พืชอาหาร			พืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม่ประดับ			ปศุสัตว์			ประมง			อื่นๆ	
	ไม่รวมข้าว			รวมข้าว			ไม่รวมข้าว			รวมข้าว				
	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน		
q1	20,590	7,753	14,003	7,439	21,875	8,434	16,298	8,893	33,114	11,502	30,833	12,159	21,690	9,016
q2	40,172	5,211	33,659	4,978	45,916	6,084	36,675	6,426	61,456	6,785	72,427	12,284	43,234	5,145
q3	58,047	5,824	52,854	6,640	70,029	7,936	60,857	8,350	85,472	7,829	105,153	7,249	63,107	6,195
q4	85,321	11,152	83,399	12,159	110,468	14,832	95,774	11,692	124,309	14,875	141,072	19,925	91,611	11,018
q5	174,221	108,174	233,275	250,583	265,476	356,662	215,913	111,590	333,020	462,076	400,495	606,252	194,675	158,338

หน่วย: บาท/คน/ปี

ที่มา: จากการคำนวณ

ที่มา: จากการคำนวณ

ภาพที่ 3.4 ส่วนแบ่งรายได้สุทธิครัวเรือน (ร้อยละ) ตามควินไทล์ของกลุ่มสินค้าหลักของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2562/63

นอกจากการวิเคราะห์การกระจายรายได้แล้ว เมื่อพิจารณารายได้สุทธิครัวเรือนของครัวเรือนเกษตรเทียบกับเส้นความยากจน (Poverty line) ซึ่งใช้วัดภาวะความยากจน โดยเป็นการคำนวณจากต้นทุนหรือมูลค่าในการได้มาซึ่งอาหารและสินค้าบริการที่ไม่ใช่อาหารที่เป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตขั้นต่ำเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคม ซึ่งสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้คำนวณเส้นความยากจนไว้เป็น บาท/คน/เดือน ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้ทำการแปลงเป็น บาท/คน/ปี แสดงรายละเอียดในตารางที่ 3.15 เพื่อใช้วิเคราะห์สัดส่วนครัวเรือนยากจนของครัวเรือนเกษตร ซึ่งหมายถึงครัวเรือนเกษตรที่มีระดับรายได้สุทธิครัวเรือนต่ำกว่าเส้นความยากจน ในการพิจารณาตามภูมิภาคจะใช้เส้นความยากจนของแต่ละภูมิภาค เนื่องจากต้นทุนในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ในการพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลักจะใช้เส้นความยากจนของภาพรวม

ตารางที่ 3.15 เส้นความยากจน ปี 2558 และปี 2562

	หน่วย: บาท/คน/ปี	
ภาพรวมและภูมิภาค	ปี 2558	ปี 2562
ภาพรวม	32,581	33,154
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	38,568	39,309
เหนือ	29,295	29,571
ตะวันออกเฉียงเหนือ	29,009	29,739
กลาง	34,844	35,202
ใต้	33,565	33,791

หมายเหตุ: ปรับเป็นมูลค่าที่แท้จริง โดยใช้ดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

ที่มา: จากการคำนวณ โดยใช้ข้อมูลจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ในภาพรวม ครัวเรือนเกษตรมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนในปีเพาะปลูก 2562/63 อยู่ที่ร้อยละ 20 (ตารางที่ 3.18) ลดลงจากปีเพาะปลูก 2558/59 ซึ่งมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนร้อยละ 22 (ตารางที่ 3.16) ซึ่งทั้ง 2 ชุดข้อมูล ครัวเรือนเกษตรทั้งหมดในกลุ่มรายได้ต่ำสุด (ควินไทล์ที่ 1) มีระดับรายได้สุทธิครัวเรือนต่ำกว่าเส้นความยากจน อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มควินไทล์ที่ 2 ครัวเรือนเกษตรมีสัดส่วนครัวเรือนยากจน ในปีเพาะปลูก 2562/63 เป็นร้อยละ 1 ลดลงจากปีเพาะปลูก 2558/59 ที่มีสัดส่วนครัวเรือนยากจนร้อยละ 21 (ตารางที่ 3.16 และตารางที่ 3.18) เนื่องจากรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ยของควินไทล์ที่ 1 และ 2 ในปีเพาะปลูก 2562/63 เพิ่มขึ้นจากปีเพาะปลูก 2558/59 (ตารางที่ 3.11 และตารางที่ 3.13)

เมื่อพิจารณาตามภูมิภาค ครัวเรือนเกษตรในภาคเหนือมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 27 และร้อยละ 25 ในปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 ตามลำดับ แม้ว่ารายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะต่ำกว่าในภาคกลาง แต่พบว่าสัดส่วนครัวเรือนยากจนในภาคกลางสูงกว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากเส้นความยากจนที่สะท้อนถึงระดับต้นทุนในการเข้าถึงอาหาร

สินค้าและบริการอื่น ๆ ในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานในภาคกลางมีระดับสูงกว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทุกภูมิภาคสัดส่วนครัวเรือนยากจนในปีเพาะปลูก 2562/63 ลดลงจากปีเพาะปลูก 2558/59 ยกเว้นภาคใต้ ที่มีสัดส่วนครัวเรือนยากจนเพิ่มขึ้น (ตารางที่ 3.16 และตารางที่ 3.18) อาจเนื่องจากรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ย ลดลงอย่างมากเมื่อเทียบในช่วงปีเดียวกัน (ตารางที่ 3.6 และตารางที่ 3.8)

หากพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลัก ในปีเพาะปลูก 2558/59 กลุ่มครัวเรือนที่ทำนาเป็นหลักมีสัดส่วน ครัวเรือนยากจนสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 36 รองลงมาเป็นกลุ่มพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) และกลุ่มปลูก พืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก ซึ่งมีสัดส่วนครัวเรือนยากจน ร้อยละ 29 และ 23 ตามลำดับ ในปี เพาะปลูก 2562/63 กลุ่มครัวเรือนที่ปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) มีสัดส่วนครัวเรือนยากจนสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 30 รองลงมาเป็นกลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก และกลุ่มทำนาเป็นหลัก ซึ่งมีสัดส่วนครัวเรือนยากจน ร้อยละ 26 และ 23 ตามลำดับ (ตารางที่ 3.17 และตารางที่ 3.19) สังเกตได้ว่า ทั้ง 3 กลุ่ม เป็นกลุ่มที่มีรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ยในควินไทล์ที่ 1 ต่ำกว่ากลุ่มสินค้าอื่น ๆ (ตารางที่ 3.12 และ ตารางที่ 3.14)

ตารางที่ 3.16 สัดส่วนครัวเรือนยากจน ตามควินไทล์ของรายได้สุทธิครัวเรือนของภาพรวมและภูมิภาค

ปีเพาะปลูก 2558/59

ควินไทล์ (q)	กรุงเทพฯ และปริมณฑล	เหนือ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	กลาง	ใต้	ภาพรวม
q1	1.00	1.00	0.99	1.00	0.64	1.00
q2	0.13	0.43	0.00	0.24	0.00	0.21
q3	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
q4	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
q5	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ภาพรวม	0.23	0.27	0.18	0.23	0.12	0.22

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 3.17 สัดส่วนครัวเรือนยากจน ตามควินไทล์ของรายได้สุทธิครัวเรือนของกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59

ควินไทล์ (q)	ข้าว	พืชอาหาร ไม่รวมข้าว	ไม้ผลไม้น้ำยืนต้น	พืชผัก/สมุนไพร/ ไม้ดอกไม้ประดับ	ปศุสัตว์	ประมง	อื่นๆ
q1	1.00	1.00	0.75	1.00	0.47	0.75	1.00
q2	0.75	0.64	0.00	0.08	0.00	0.00	0.11
q3	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
q4	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
q5	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ภาพรวม	0.36	0.29	0.14	0.23	0.10	0.14	0.20

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 3.18 สัดส่วนคร้วเรือนยากจน ตามควินไทล์ของรายได้สุทธิครัวเรือนของภาพรวมและภูมิภาค
ปีเพาะปลูก 2562/63

ควินไทล์ (q)	กรุงเทพฯ และปริมณฑล	เหนือ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	กลาง	ใต้	ภาพรวม
q1	0.92	1.00	0.76	0.92	0.76	1.00
q2	0.00	0.27	0.00	0.00	0.00	0.01
q3	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
q4	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
q5	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ภาพรวม	0.17	0.25	0.15	0.19	0.15	0.20

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 3.19 สัดส่วนคร้วเรือนยากจน ตามควินไทล์ของรายได้สุทธิครัวเรือนของกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2562/63

ควินไทล์ (q)	ข้าว	พืชอาหาร ไม่รวมข้าว	ไม้ผลไม้ยืนต้น	พืชผัก/สมุนไพร/ ไม้ดอกไม้ประดับ	ปศุสัตว์	ประมง	อื่นๆ
q1	1.00	1.00	0.94	1.00	0.48	0.57	0.97
q2	0.13	0.42	0.00	0.29	0.00	0.00	0.00
q3	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
q4	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
q5	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ภาพรวม	0.23	0.30	0.19	0.26	0.10	0.15	0.19

ที่มา: จากการคำนวณ

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรของครัวเรือนยากจน พบว่า ในภาพรวมพื้นที่ทำการเกษตรในปีเพาะปลูก 2562/63 เฉลี่ยอยู่ที่ 16.43 ไร่ ลดลงจากปีเพาะปลูก 2558/59 ที่มีพื้นที่เฉลี่ย 19.85 ไร่ จะเห็นได้ว่าแม้พื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรจะลดลง แต่สัดส่วนครัวเรือนยากจนก็ลดลงด้วยในเวลาเดียวกัน อาจเนื่องจากการจัดสรรพื้นที่ทางการเกษตรของครัวเรือนที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น (ตารางที่ 3.20)

ในมิติเชิงพื้นที่ก็เช่นเดียวกัน ทุกภูมิภาคพื้นที่ทำการเกษตรของครัวเรือนยากจน ในปีเพาะปลูก 2562/63 ลดลงจากปีเพาะปลูก 2558/59 ยกเว้นครัวเรือนยากจนในภาคใต้ที่มีพื้นที่ทำการเกษตรโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น (ตารางที่ 3.20) แต่สัดส่วนครัวเรือนยากจนในภาคใต้กลับเพิ่มขึ้นด้วย (ตารางที่ 3.16 และตารางที่ 3.18) ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะภาคใต้โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น (ตารางที่ 1.1 และตารางที่ 1.2) ซึ่งกลุ่มดังกล่าวมีรายได้สุทธิครัวเรือนลดลงในช่วงเวลาเดียวกัน (ตารางที่ 3.7 และตารางที่ 3.9) โดยภาคเหนือซึ่งมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนมากที่สุด มีพื้นที่ทำการเกษตร 20.88 ไร่ และ 16.70 ไร่ ในปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 ตามลำดับ ขณะที่ครัวเรือนยากจนในกรุงเทพฯ และปริมณฑล

มีพื้นที่เกษตรลดลงอย่างมาก (ตารางที่ 3.20) อาจเพราะอิทธิพลของการขยายตัวของความเป็นเมืองทำให้มีการจัดสรรพื้นที่เพื่อทำการเกษตรลดลง โดยหันไปใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมอื่นที่มีผลตอบแทนที่สูงกว่า การเกษตร สังเกตได้ว่าครัวเรือนเกษตรในกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนลดลงด้วยในช่วงเวลาเดียวกัน (ตารางที่ 3.16 และตารางที่ 3.18)

หากพิจารณาพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรของครัวเรือนยากจนตามกลุ่มสินค้าหลัก โดยเฉพาะกลุ่มที่มีสัดส่วนครัวเรือนยากจนสูง ได้แก่ กลุ่มพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) กลุ่มพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก และกลุ่มทำนาเป็นหลัก พบว่า ในปีเพาะปลูก 2558/59 ครัวเรือนยากจนในกลุ่มพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) และกลุ่มทำนาเป็นหลัก มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 29.17 ไร่ และ 20.55 ไร่ ตามลำดับ โดยในปีเพาะปลูก 2562/63 ลดลงเป็น 23.98 ไร่ และ 15.08 ไร่ ตามลำดับ ขณะที่ครัวเรือนยากจนในกลุ่มพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 8.36 ไร่ ในปีเพาะปลูก 2558/59 เพิ่มขึ้นเป็น 8.46 ไร่ ในปีเพาะปลูก 2562/63 นอกจากนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าครัวเรือนยากจนในกลุ่มทำปศุสัตว์เป็นหลัก แม้จะมีพื้นที่ทำการเกษตรไม่มาก เฉลี่ยประมาณ 12 ไร่ (ตารางที่ 3.20) แต่เนื่องจากผลผลิตต่อพื้นที่มีมูลค่าสูง ทำให้กลุ่มทำปศุสัตว์เป็นหลักมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนน้อยที่สุด (ตารางที่ 3.17 และตารางที่ 3.19)

ตารางที่ 3.20 พื้นที่ทำการเกษตรของครัวเรือนยากจน ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63

หน่วย: ไร่

รายการ	2558/59		2562/63	
	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ภาพรวม	19.85	20.43	16.43	15.00
ภูมิภาค				
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	24.33	23.30	11.43	13.76
เหนือ	20.88	20.24	16.70	15.39
ตะวันออกเฉียงเหนือ	18.14	12.87	15.50	13.22
กลาง	25.84	36.61	20.25	20.42
ใต้	12.73	15.80	14.63	13.85
กลุ่มสินค้าหลัก				
ข้าว	20.55	17.21	15.08	12.15
พืชอาหาร ไม่รวมข้าว	29.17	33.82	23.98	20.65
ไม้ผลไม้ยืนต้น	14.38	17.58	15.99	16.13
พืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับ	8.36	7.94	8.46	5.78
ปศุสัตว์	11.54	10.92	12.29	15.82
ประมง	13.26	29.47	30.81	31.02
อื่นๆ	20.68	16.02	16.80	11.28

ที่มา: จากการคำนวณ

3.3 รายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกร

รายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกรในที่นี้เป็นรายจ่ายเงินสด ซึ่งแสดงถึงรายจ่ายเพื่อการบริโภคและอุปโภคของครัวเรือน ปีเพาะปลูก 2558/59 ในภาพรวมครัวเรือนเกษตรกรมีรายจ่ายเงินสดทั้งหมด 73,027 บาท/คน/ปี มีส่วนแบ่งรายจ่ายเงินสดเกษตรกรในฟาร์มมากที่สุด (ร้อยละ 41) ซึ่งเป็นรายจ่ายในการลงทุนทำการเกษตรของครัวเรือน รองลงมาเป็นรายจ่ายเงินสดเพื่ออุปโภคอื่น ๆ (ร้อยละ 22) และรายจ่ายเงินสดเพื่อการบริโภค (ร้อยละ 17) ตามลำดับ สำหรับรายจ่ายด้านการศึกษาของบุตรหลานและค่ารักษาพยาบาลในส่วนที่เบิกไม่ได้ยังมีค่าใช้จ่ายไม่สูงมาก (ตารางที่ 3.21 และภาพที่ 3.5)

เมื่อพิจารณาตามภูมิภาค ครัวเรือนเกษตรกรในกรุงเทพฯ และปริมณฑล มีรายจ่ายเงินสดทั้งหมดมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 124,788 บาท/คน/ปี เนื่องจากอยู่ในเขตเมืองใหญ่ซึ่งมีค่าครองชีพสูง รองลงมาเป็นครัวเรือนเกษตรกรในภาคกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 109,537 บาท/คน/ปี ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรในภาคกลาง และกรุงเทพฯ และปริมณฑล มีส่วนแบ่งรายจ่ายเงินสดเกษตรกรในฟาร์มสูงกว่าภูมิภาคอื่น ในทางตรงข้าม ภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีส่วนแบ่งรายจ่ายเงินสดเกษตรกรในฟาร์มต่ำกว่าภูมิภาคอื่น (ตารางที่ 3.21 และภาพที่ 3.5) ทั้งนี้ กรุงเทพฯ และปริมณฑล และภาคกลาง มีอัตราส่วนระหว่างพื้นที่เกษตรที่มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของและพื้นที่ทำการเกษตร เป็นร้อยละ 37 และร้อยละ 32 ตามลำดับ ซึ่งทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีค่าใช้จ่ายในการเช่าพื้นที่เกษตรสูง โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองสูงเช่นในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ประกอบกับกรุงเทพฯ และปริมณฑล และภาคกลาง มีพื้นที่ในเขตชลประทานมากกว่าภูมิภาคอื่น ซึ่งอาจส่งผลให้การเช่าที่ดินทางการเกษตรมีอัตราค่าเช่าสูง ขณะที่ภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอัตราส่วนระหว่างพื้นที่เกษตรที่มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของและพื้นที่ทำการเกษตร เป็นร้อยละ 42 และร้อยละ 49 ตามลำดับ (ตารางที่ 3.1) นอกจากนี้ รายจ่ายเงินสดเพื่อการบริโภคในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ยังมีค่าเฉลี่ยและส่วนแบ่งรายจ่ายที่เป็นเงินสดสูงกว่าภูมิภาคอื่น ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีรายจ่ายเงินสดเพื่อการบริโภคลดต่ำกว่าภูมิภาคอื่น (ตารางที่ 3.21 และภาพที่ 3.5) ส่วนหนึ่งเป็นเพราะครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะเป็นการผลิตเพื่อบริโภคและใช้ประโยชน์อื่น ๆ ในครัวเรือน เมื่อพิจารณาจากสัดส่วนของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม โดยแบ่งเป็นรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม คิดเป็นร้อยละ 39 ซึ่งเป็นรายได้จากการขายผลผลิต และรายได้ที่ไม่เป็นเงินสด คิดเป็นร้อยละ 61 ซึ่งเป็นรายได้จากมูลค่าการใช้บริโภคและใช้ประโยชน์ในครัวเรือน (ตารางที่ 3.6)

รายจ่ายเงินสดของครัวเรือนเกษตรกร ปีเพาะปลูก 2562/63 ในภาพรวม ครัวเรือนมีรายจ่ายเงินสดทั้งหมด 72,565 บาท/คน/ปี มีส่วนแบ่งรายจ่ายเงินสดเกษตรกรในฟาร์มมากที่สุด (ร้อยละ 36) รองลงมาเป็นรายจ่ายเงินสดเพื่อการบริโภค (ร้อยละ 23) และเป็นรายจ่ายเงินสดเพื่ออุปโภคอื่น ๆ (ร้อยละ 18) ตามลำดับ รายจ่ายด้านการศึกษาของบุตรหลานและค่ารักษาพยาบาลในส่วนที่เบิกไม่ได้มีสัดส่วนไม่มากนัก นอกจากนี้เมื่อเทียบกับปีเพาะปลูก 2558/59 พบว่า ส่วนแบ่งรายจ่ายเงินสดเกษตรกรในฟาร์มลดลง แต่ส่วนแบ่งรายจ่าย

เงินสดเพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้น (ตารางที่ 3.22 และภาพที่ 3.6) เป็นไปได้ว่าในปีเพาะปลูก 2562/63 มีการลงทุนใช้จ่ายในการเกษตรลดลง สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงไปพึ่งพารายได้นอกภาคเกษตรมากขึ้น เมื่อพิจารณาจากสัดส่วนรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรที่เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปีเพาะปลูก 2558/59 (ตารางที่ 3.6 และตารางที่ 3.8)

เมื่อพิจารณาตามกลุ่มภูมิภาค ในปีเพาะปลูก 2562/63 มีรูปแบบคล้ายกับปีเพาะปลูก 2558/59 คราวเรือนเกษตรในกรุงเทพฯ และปริมณฑล และภาคกลาง มีรายจ่ายเงินสดทั้งหมดสูงกว่าคราวเรือนเกษตรในภูมิภาคอื่น โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 122,336 บาท/คน/ปี และ 108,538 บาท/คน/ปี ตามลำดับ ซึ่งคราวเรือนในสองภูมิภาคที่กล่าวข้างต้น มีส่วนแบ่งรายจ่ายเงินสดเกษตรในฟาร์มสูงกว่าภูมิภาคอื่น ขณะที่คราวเรือนในภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีส่วนแบ่งรายจ่ายเงินสดเกษตรในฟาร์มต่ำกว่าภูมิภาคอื่น (ตารางที่ 3.22 และภาพที่ 3.6) ในทำนองเดียวกับปีเพาะปลูก 2558/59 คราวเรือนเกษตรในกรุงเทพฯ และปริมณฑล และภาคกลาง มีอัตราส่วนระหว่างพื้นที่เกษตรที่มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของและพื้นที่ทำการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 31 และร้อยละ 33 ตามลำดับ ดังนั้น การเช่าพื้นที่ทำการเกษตรจึงทำให้เกิดค่าเช่าเพิ่มขึ้น ส่วนภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอัตราส่วนระหว่างพื้นที่เกษตรที่มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของและพื้นที่ทำการเกษตรเป็นร้อยละ 50 และร้อยละ 58 ตามลำดับ (ตารางที่ 3.3)

สำหรับรายจ่ายเงินสดเพื่อการบริโภค ในปีเพาะปลูก 2562/63 ทุกภูมิภาคมีรายจ่ายเงินสดเพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้นจากปีเพาะปลูก 2558/59 ยกเว้น กรุงเทพฯ และปริมณฑล (ตารางที่ 3.22) อาจเนื่องจากการเริ่มได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจจากโรคระบาดโควิด 19 ในช่วงต้นปี 2563 รวมถึงกรุงเทพฯ ได้มีมาตรการปิดสถานประกอบการเพื่อควบคุมโรคโควิด 19 ในช่วงเดือนมีนาคม 2563 ขณะที่คราวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายจ่ายเงินสดเพื่อการบริโภคต่ำที่สุด (ตารางที่ 3.22) เพราะคราวเรือนเกษตรมีการผลิตเพื่อบริโภคและใช้ประโยชน์ในครัวเรือนในสัดส่วนที่สูงกว่าภูมิภาคอื่น เมื่อพิจารณาจากสัดส่วนของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม ซึ่งเป็นรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรในฟาร์มจากการขายผลผลิตเพียงร้อยละ 29 และรายได้ที่ไม่เป็นเงินสดที่เป็นมูลค่าการใช้บริโภคและใช้ประโยชน์ในครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 71 (ตารางที่ 3.8) อย่างไรก็ตาม คราวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายจ่ายเพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้นจากปีเพาะปลูก 2558/59 เนื่องจากในปีเพาะปลูก 2562/63 คราวเรือนเกษตรมีส่วนแบ่งรายได้จากนอกภาคเกษตรเพิ่มขึ้น (ตารางที่ 3.6 และตารางที่ 3.8) และลดการลงทุนในฟาร์มจากการสะท้อนผ่านรายจ่ายเงินสดเกษตรในฟาร์มที่ลดลงจากปีเพาะปลูก 2558/59 (ตารางที่ 3.21 และตารางที่ 3.22)

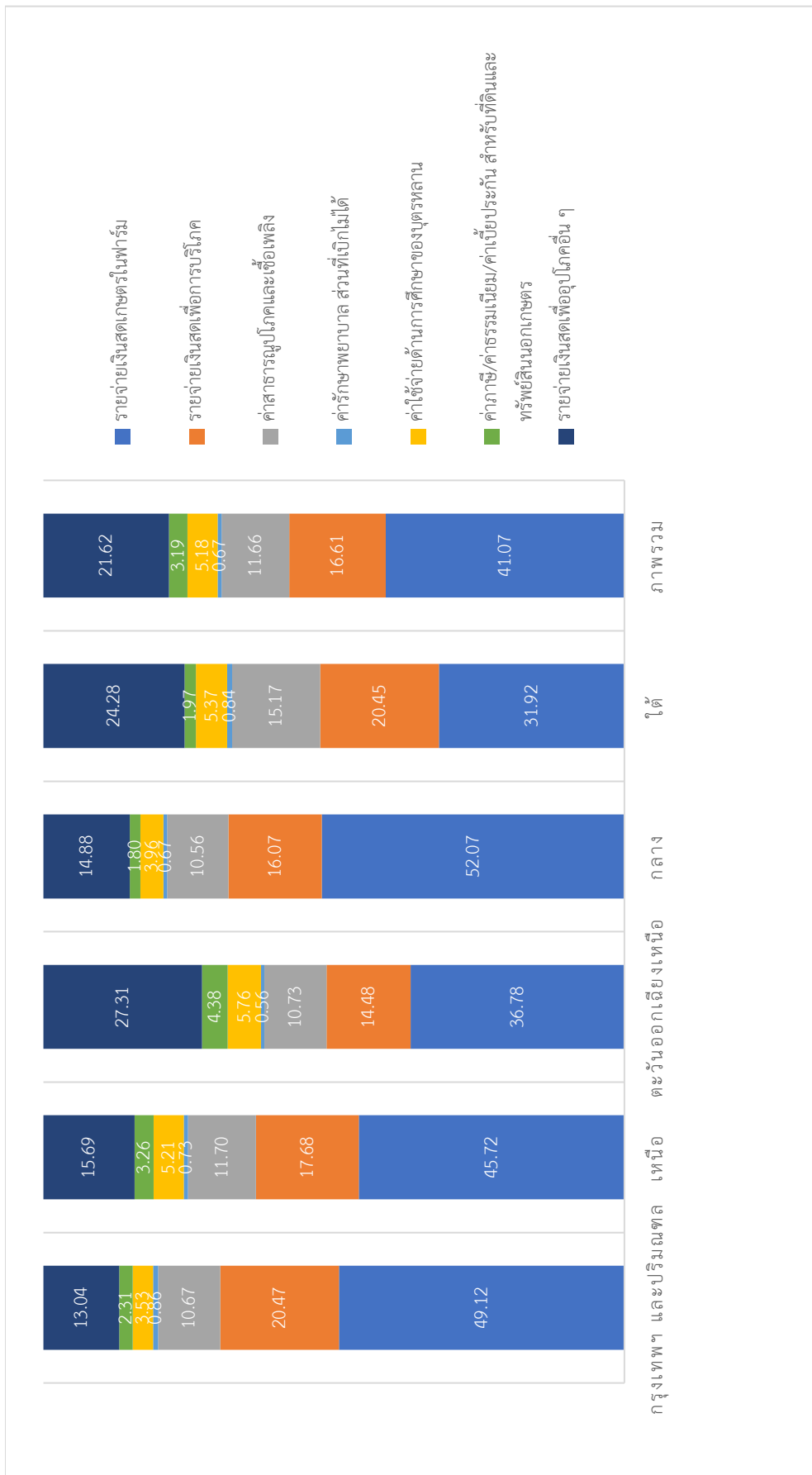
ตารางที่ 3.21 รายงานเงินสดของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59

หน่วย: บาท/คน/ปี

รายการ	กรุงเทพมหานคร			เหนือ			ตะวันออกเฉียงเหนือ			กลาง			ใต้			ภาพรวม	
	ส่วน			ส่วน			ส่วน			ส่วน			ส่วน			เฉลี่ย	มาตรฐาน
	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบนมาตรฐาน			
รายจ่ายเงินสดเกษตรกรในฟาร์ม	61,291	77,843	31,772	43,299	22,212	39,836	57,034	146,717	26,768	66,098	29,993	69,471					
รายจ่ายเงินสดเพื่อการบริโภค	25,545	16,437	12,286	9,126	8,744	6,965	17,600	12,500	17,145	11,067	12,127	9,958					
ค่าสาธารณูปโภคและเชื้อเพลิง	13,316	8,766	8,134	8,578	6,482	8,141	11,563	12,031	12,716	16,115	8,513	10,624					
ค่ารักษาพยาบาล ส่วนที่เบิกไม่ได้	1,074	3,304	510	2,998	340	2,998	738	4,080	707	2,324	493	3,081					
ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาบุตรหลาน	4,400	8,859	3,620	9,682	3,476	8,140	4,341	15,426	4,501	9,596	3,783	9,933					
ค่าภาษี/ค่าธรรมเนียม/ค่าเบี้ยประกัน	2,885	5,309	2,264	4,679	2,648	4,351	1,966	4,221	1,652	4,759	2,329	4,499					
สำหรับที่ดินและทรัพย์สินนอกเกษตร																	
รายจ่ายเงินสดเพื่ออุปโภคอื่น ๆ	16,276	20,649	10,903	24,132	16,497	39,555	16,296	38,855	20,363	42,324	15,790	36,957					
รวมทั้งหมด	124,788	95,429	69,489	63,487	60,398	72,800	109,537	171,300	83,851	97,007	73,027	95,247					

หมายเหตุ: ปรับเป็นมูลค่าที่แท้จริง โดยใช้ดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

ที่มา: จากการคำนวณ

ที่มา: จากการคำนวณ

ภาพที่ 3.5 ส่วนแบ่งรายจ่ายที่เป็นเงินสดของครัวเรือนเกษตรกร (ร้อยละ) ปีเพาะปลูก 2558/59

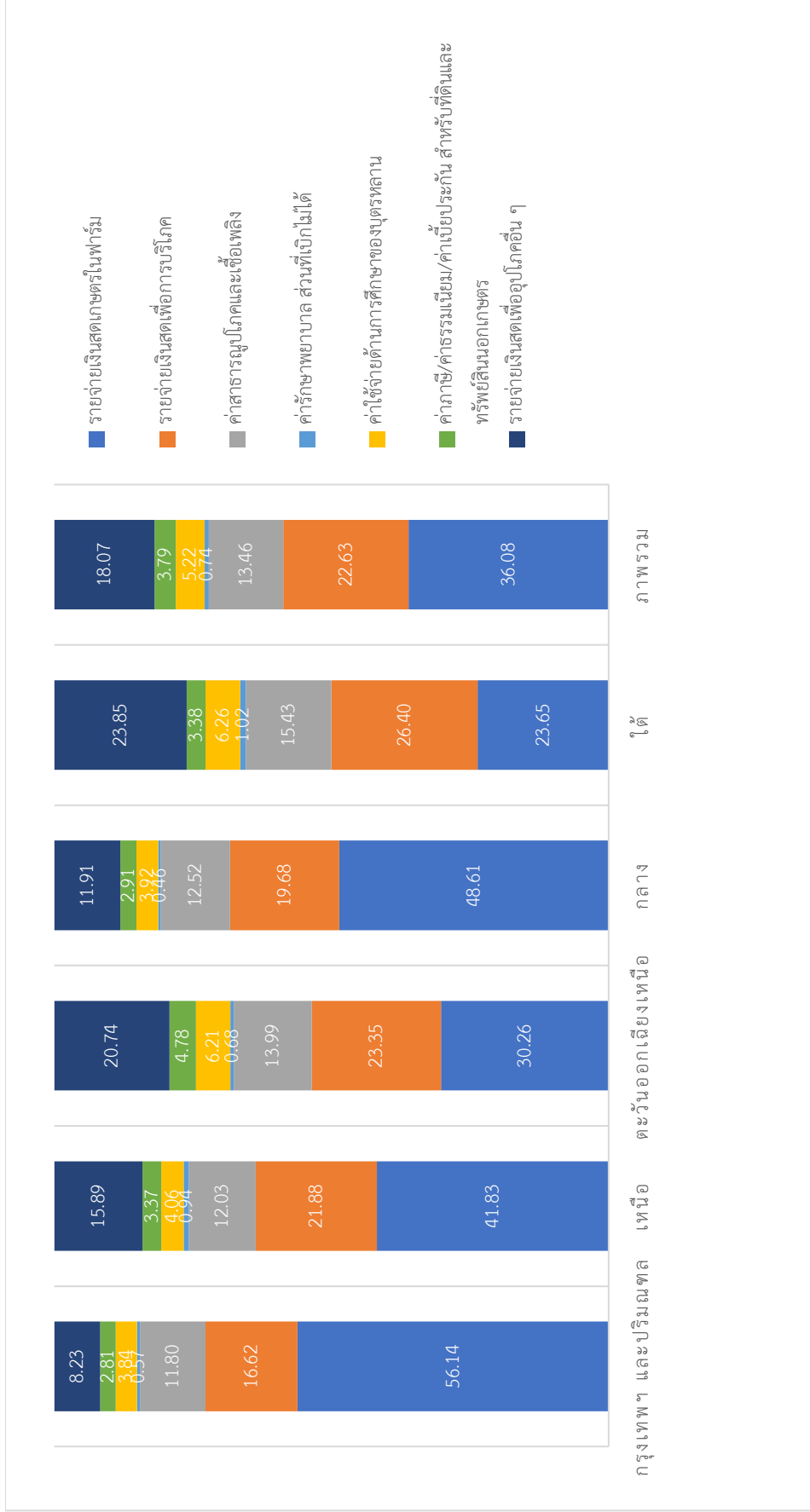
ตารางที่ 3.22 รายจ่ายเงินสดของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2562/63

หน่วย: บาท/คน/ปี

รายการ	กรุงเทพฯ และ ปริมณฑล			เหนือ			ตะวันออกเฉียงเหนือ			กลาง			ใต้			ภาพรวม		
	ส่วน			ส่วน			ส่วน			ส่วน			ส่วน			ส่วน		
	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	เบี่ยงเบน มาตรฐาน
รายจ่ายเงินสดเกษตรกรในฟาร์ม	68,678	173,172	33,428	46,293	16,614	44,070	52,757	163,589	19,682	32,788	26,183	77,158						
รายจ่ายเงินสดเพื่อการบริโภค	20,332	10,126	17,482	12,058	12,823	9,284	21,366	13,520	21,977	13,917	16,418	11,943						
ค่าสาธารณูปโภคและเชื้อเพลิง	14,434	8,073	9,615	9,326	7,684	6,346	13,584	9,352	12,840	10,561	9,767	8,543						
ค่ารักษาพยาบาล ส่วนที่เบิกไม่ได้	693	2,717	749	3,620	371	2,388	500	3,086	851	5,246	539	3,319						
ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาบุตรหลาน	4,694	8,130	3,248	8,260	3,409	7,354	4,252	28,760	5,214	11,099	3,789	13,296						
ค่าภาษี/ค่าธรรมเนียม/ค่าเบี้ยประกัน	3,435	4,273	2,694	4,314	2,624	4,098	3,156	5,694	2,816	6,135	2,754	4,748						
สำหรับที่ดินและทรัพย์สินนอกเกษตร																		
รายจ่ายเงินสดเพื่ออุปโภคอื่น ๆ	10,068	16,403	12,701	30,652	11,388	25,286	12,923	36,227	19,855	41,720	13,116	30,995						
รวมทั้งหมด	122,336	185,065	79,918	72,531	54,912	68,623	108,538	180,413	83,236	74,157	72,565	98,481						

หมายเหตุ: ปรับเป็นมูลค่าที่แท้จริง โดยใช้ดัชนีราคาผู้บริโภคทั่วไป (ปีฐาน 2562)

ที่มา: จากการคำนวณ

ภาพที่ 3.6 ส่วนแบ่งรายจ่ายที่เป็นเงินสดของครัวเรือนเกษตร (ร้อยละ) ปีเพาะปลูก 2562/63

ที่มา: จากการคำนวณ

บทที่ 4

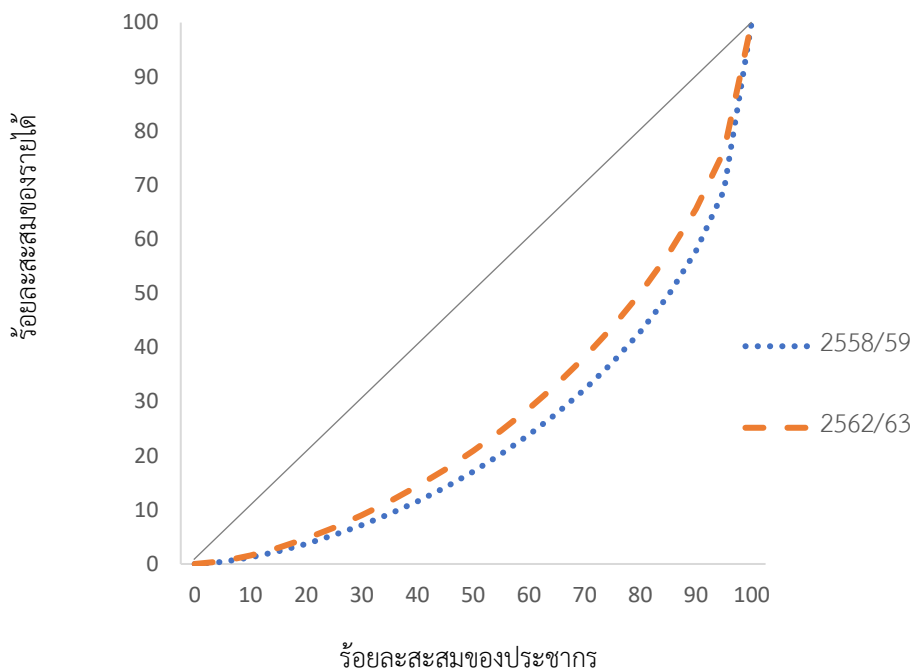
ผลการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์แบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก ส่วนแรกนำเสนอผลการวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร และการแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ซึ่งในการแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำจะพิจารณาตามกลุ่มภูมิภาค ตามกลุ่มสินค้าหลัก และตามแหล่งรายได้ และในส่วนที่สองจะเป็นผลการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอยเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้

4.1 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตร

4.1.1 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ในภาพรวมและการแยกองค์ประกอบตามภูมิภาคและกลุ่มสินค้าหลัก

ผลการวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ด้วยอัตราส่วนระหว่างเดไซล์ อัตราส่วนของ Palma ดัชนี Generalized entropy (GE) และสัมประสิทธิ์จินี พบว่า ในปีเพาะปลูก 2562/63 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างครัวเรือนเกษตรลดลงจากปีเพาะปลูก 2558/59 โดยค่าสัมประสิทธิ์จินีในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 เท่ากับ 0.5243 และ 0.4471 ตามลำดับ แสดงเส้นโค้งลอเรนซ์ในภาพที่ 4.1 ซึ่งผลจากทุกดัชนีเป็นไปในทางเดียวกัน (ตารางที่ 4.1)

ที่มา: จากการคำนวณ

ภาพที่ 4.1 เส้นโค้งลอเรนซ์ ในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63

ผลการวิเคราะห์แยกองค์ประกอบตามภูมิภาค พบว่า ความเหลื่อมล้ำภายในภูมิภาคสูงกว่าความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาค ซึ่งสอดคล้องกันทั้งสองชุดข้อมูล เมื่อเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาค ในปีเพาะปลูก 2558/59 กรุงเทพฯ และปริมณฑล มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างครัวเรือนเกษตรมากที่สุด (สัมประสิทธิ์จินี = 0.5775) รองลงมาเป็นภาคกลาง (สัมประสิทธิ์จินี = 0.5568) ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเหลื่อมล้ำน้อยที่สุด (สัมประสิทธิ์จินี = 0.4970) ซึ่งสอดคล้องกันทุกดัชนี ยกเว้น GE(1) ในกรณีปีเพาะปลูก 2562/63 ลำดับความเหลื่อมล้ำตามภูมิภาคขึ้นอยู่กับดัชนี หากพิจารณาความอ่อนไหวจากการเปลี่ยนแปลงรายได้ของกลุ่มรายได้สูงสุดต่อความเหลื่อมล้ำ จาก GE(1) กรุงเทพฯ และปริมณฑลจะมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างครัวเรือนสูงสุด แต่หากพิจารณาความอ่อนไหวจากการเปลี่ยนแปลงรายได้ของกลุ่มรายได้ต่ำจาก GE(0) ภาคเหนือจะมีความเหลื่อมล้ำสูงสุด ซึ่งผลสอดคล้องกับอัตราส่วนระหว่างเดไซล์ที่ 9 และเดไซล์ที่ 1 อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะพิจารณาจากสัมประสิทธิ์จินีเป็นหลัก โดยภาคกลางมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรมากที่สุด (สัมประสิทธิ์จินี = 0.4937) รองลงมาเป็นภาคเหนือ (สัมประสิทธิ์จินี = 0.4862) และกรุงเทพฯ และปริมณฑล (สัมประสิทธิ์จินี = 0.4858) ตามลำดับ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์จินีใกล้เคียงกัน ผลสอดคล้องกับอัตราส่วนของ Palma นอกจากนี้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเหลื่อมล้ำน้อยที่สุดเช่นเดิม (ตารางที่ 4.1)

แม้ว่าครัวเรือนเกษตรในกรุงเทพฯ และปริมณฑล และภาคกลาง มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้สูง แต่ครัวเรือนเกษตรในภูมิภาคดังกล่าวยังมีรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ยสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภาพรวม ขณะที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ยต่ำกว่าภูมิภาคอื่นและต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของภาพรวม (ตารางที่ 3.6 และตารางที่ 3.8) โดยเฉพาะครัวเรือนเกษตรกลุ่มรายได้ต่ำสุด (ควินไทล์ที่ 1) ในภาคเหนือ มีรายได้ต่ำสุดเมื่อเทียบกับกลุ่มรายได้ต่ำสุดในภูมิภาคอื่น (ตารางที่ 3.11 และตารางที่ 3.13) นอกจากนี้ ภาคเหนือยังมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนสูงกว่าภูมิภาคอื่นด้วย (ตารางที่ 3.16 และ ตารางที่ 3.18) ส่วนหนึ่งเป็นเพราะครัวเรือนเกษตรในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีปัจจัยการผลิตที่สำคัญน้อยกว่าภูมิภาคอื่น กล่าวคือ ครัวเรือนเกษตรในทั้งสองภูมิภาคมีมูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตรน้อยกว่าภูมิภาคอื่น อีกทั้งครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตราส่วนพื้นที่เกษตรในเขตชลประทานต่อพื้นที่ทำการเกษตรน้อยที่สุด (ตารางที่ 3.1 และตารางที่ 3.3) ผลการศึกษาคล้ายงานของ สมพร อิศวิลานนท์ (2541) ซึ่งใช้ข้อมูลจากแหล่งเดียวกัน ในปีเพาะปลูก 2538/39 ที่พบว่า ในภาคกลาง ครัวเรือนเกษตรมีรายได้สูงกว่าและมีความเหลื่อมล้ำสูงกว่าภูมิภาคอื่น ขณะที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือครัวเรือนเกษตรมีรายได้ต่ำกว่าและความเหลื่อมล้ำน้อยกว่าภูมิภาคอื่น แสดงให้เห็นว่าระดับรายได้และความเหลื่อมล้ำระหว่างครัวเรือนเกษตรตามภูมิภาคมีลักษณะไม่เปลี่ยนไปจากเดิมมากนัก

เมื่อวิเคราะห์แยกองค์ประกอบตามกลุ่มสินค้าหลัก พบว่า ทั้งปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 ความเหลื่อมล้ำภายในกลุ่มสูงกว่าความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่ม เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มสินค้าหลักของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59 จากผลการวัดทุกดัชนี พบว่า ครัวเรือนเกษตรที่ทำประมงเป็นหลักมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภายในกลุ่มสูงสุด ยกเว้นหากพิจารณาความอ่อนไหวจากการเปลี่ยนแปลงรายได้ของกลุ่มรายได้สูง จาก GE(1) จะพบว่ากลุ่มทำนาเป็นหลักมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภายในกลุ่มสูงสุด สำหรับปีเพาะปลูก 2562/63 กลุ่มครัวเรือนที่ปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภายในกลุ่มสูงสุด ยกเว้นหากพิจารณาจาก GE(1) ซึ่งจะชี้ไปที่กลุ่มทำประมงเป็นหลัก และอัตราส่วนระหว่างเดซิลที่ 9 และเดซิลที่ 1 ซึ่งจะชี้ไปที่กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก (ตารางที่ 4.2)

แม้ว่ากลุ่มทำประมงเป็นหลักจะมีความเหลื่อมล้ำสูงภายในกลุ่ม แต่กลุ่มดังกล่าวมีรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ยสูงสุด ขณะที่กลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) นอกจากจะมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ภายในกลุ่มสูงเป็นอันดับต้น ๆ ในทั้งสองชุดข้อมูล ยังมีรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ยต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของภาพรวมด้วย (ตารางที่ 3.7 และตารางที่ 3.9) นอกจากนี้ กลุ่มรายได้ต่ำสุด (ควินไทล์ที่ 1) ในกลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก และกลุ่มทำนาเป็นหลัก มีรายได้สุทธิครัวเรือนน้อยกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุดในกลุ่มสินค้าหลักอื่น ๆ (ตารางที่ 3.12 และตารางที่ 3.14) ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก และกลุ่มทำนาเป็นหลัก ยังมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนสูงกว่ากลุ่มสินค้าหลักอื่น ๆ ด้วย (ตารางที่ 3.17 และตารางที่ 3.19)

ตารางที่ 4.1 ความเคลื่อนไหวมูลค่าทางรายได้ ในภาพรวมและกลุ่มย่อยตามภูมิภาค ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63

ภาพรวมและภูมิภาค	2558/59				2562/63			
	อัตราส่วนระหว่าง เดโชล์ที่ 9 และ 1 ของ Palma	อัตราส่วน ของ Palma	GE(0)	GE(1)	อัตราส่วนระหว่าง เดโชล์ที่ 9 และ 1 ของ Palma	GE(0)	GE(1)	สัมประสิทธิ์ จีพี
ภาพรวม	9.5445	3.6391	0.5091	0.6774	7.2617	0.3750	0.4198	0.4471
กรุณา และปริมณฑล	17.3745	4.7879	0.6679	0.7965	7.1769	0.4546	0.6094	0.4858
เหนือ	11.8629	3.6058	0.5109	0.5398	11.2792	0.4786	0.4947	0.4862
ตะวันออกเฉียงเหนือ	7.9703	3.0898	0.4504	0.6809	5.8662	0.2920	0.3100	0.4000
กลาง	11.9592	4.4749	0.5831	0.6794	10.4848	0.4602	0.5098	0.4937
ใต้	7.7433	3.5479	0.4976	0.6887	7.0837	0.3373	0.4236	0.4344
ความเคลื่อนไหวมูลค่าภายในกลุ่ม			0.4907	0.6582		0.3609	0.4050	
ความเคลื่อนไหวมูลค่าระหว่างกลุ่ม			0.0184	0.0193		0.0142	0.0148	

ที่มา: จากการคำนวณ

ตารางที่ 4.2 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของกลุ่มย่อยตามสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63

ภาพรวมและกลุ่มสินค้าหลัก	2558/59				2562/63					
	อัตราส่วนระหว่าง เดโชล์ที่ 9 และ 1	อัตราส่วน ของ Palma	GE(0)	GE(1)	สัมประสิทธิ์ จีนิ	อัตราส่วนระหว่าง เดโชล์ที่ 9 และ 1	อัตราส่วน ของ Palma	GE(0)	GE(1)	สัมประสิทธิ์ จีนิ
ภาพรวม	9.5445	3.6391	0.5091	0.6774	0.5243	7.2617	2.3928	0.3750	0.4198	0.4471
ข้าว	9.0806	5.1035	0.6717	1.2628	0.5948	6.3092	1.7890	0.2911	0.2893	0.3960
พืชอาหาร ไม่รวมข้าว	11.2464	3.8155	0.5386	0.6735	0.5360	11.2640	3.6619	0.5542	0.5567	0.5228
ไม่ผลไม่ยืนต้น	7.8251	2.5167	0.3709	0.3954	0.4561	8.3923	2.5777	0.3900	0.4472	0.4598
พืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอก ไม่ประดับ	12.4480	3.3328	0.4952	0.4979	0.4958	12.5174	2.7915	0.4369	0.3829	0.4673
ปศุสัตว์	8.0885	2.9697	0.4185	0.4965	0.4894	5.9928	2.3728	0.3540	0.4754	0.4471
ประมง	14.3779	7.0932	0.7764	0.9630	0.6407	9.7358	3.1876	0.4680	0.6165	0.4973
อื่นๆ	7.5311	2.2223	0.3467	0.3425	0.4340	6.8071	2.0495	0.3364	0.3409	0.4188
ความเหลื่อมล้ำภายในกลุ่ม			0.4830	0.6492				0.3575	0.4016	
ความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่ม			0.0261	0.0282				0.0175	0.0181	

ที่มา: จากกรคำนวณ

4.1.2 การแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้

ในที่นี้จะพิจารณาส่วนแบ่งของแหล่งรายได้ (S_k) สัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของแหล่งรายได้ (P_k) ความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งรายได้กับลำดับของรายได้รวมหรือค่าสหสัมพันธ์ของจินี (R_k) และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของแหล่งรายได้ต่อความเหลื่อมล้ำ ผลการแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้ ในภาพรวมรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มของครัวเรือนเกษตรมีส่วนแบ่งรายได้มากที่สุด โดยในปีเพาะปลูก 2562/63 คิดเป็นร้อยละ 45 ลดจากร้อยละ 58 ในปีเพาะปลูก 2558/59 อันดับรองลงมาเป็นรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร ในปีเพาะปลูก 2562/63 มีส่วนแบ่งรายได้ คิดเป็นร้อยละ 35 เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 29 ในปีเพาะปลูก 2558/59 แสดงให้เห็นว่า รายได้นอกการเกษตรมีความสำคัญมากขึ้นสำหรับครัวเรือนเกษตร ขณะที่เงินโอนมีส่วนแบ่งรายได้ประมาณร้อยละ 10 ซึ่งสองชุดข้อมูลมีค่าต่างกันเล็กน้อยสำหรับรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม และเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐมีส่วนแบ่งรายได้ไม่มากนัก (ตารางที่ 4.3)

รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม มีสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางรายได้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68 และร้อยละ 55 ในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 ตามลำดับ เนื่องจากมีส่วนแบ่งรายได้มากที่สุดและมีค่าสหสัมพันธ์ของจินีมากที่สุดด้วย รองลงมาเป็นรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 26 และร้อยละ 35 ในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของส่วนแบ่งรายได้ ขณะที่รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม เงินโอน และเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ มีสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำเพียงเล็กน้อย (ตารางที่ 4.3)

รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มมีค่าสหสัมพันธ์ของจินีสูงสุด เป็น 0.86 และ 0.78 ในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 ตามลำดับ ซึ่งให้เห็นว่า ครัวเรือนเกษตรยังมีรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มสูงขึ้น ก็จะเป็นครัวเรือนที่อยู่ในกลุ่มที่มีรายได้รวม (รายได้สุทธิครัวเรือน) สูงขึ้นด้วย ขณะที่ เงินโอน เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ และรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม มีค่าสหสัมพันธ์ของจินีต่ำกว่า 0.40 หมายความว่า ครัวเรือนเกษตรที่ยังมีรายได้จากแหล่งรายได้ทั้งสามที่กล่าวข้างต้นสูงขึ้นก็จะเป็นครัวเรือนที่ไม่ได้มีรายได้รวมสูงมากนัก ซึ่งข้อมูลทั้งสองชุดมีลักษณะคล้ายกัน อย่างไรก็ตาม ในปีเพาะปลูก 2558/59 รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม เงินโอน และเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ มีค่าสหสัมพันธ์ของจินีสูงกว่าในปีเพาะปลูก 2562/63 (ตารางที่ 4.3)

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของแหล่งรายได้ต่อความเหลื่อมล้ำจะพิจารณาจากค่าความยืดหยุ่นพบว่า รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มที่เพิ่มขึ้นจะส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำในภาพรวมมากขึ้นด้วย โดยค่าความยืดหยุ่นในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 เป็นร้อยละ 0.0954 และ 0.0991 ตามลำดับ เนื่องจาก

สัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำมากกว่าส่วนแบ่งรายได้ ขณะที่เงินโอนมีค่าความยืดหยุ่นของความเหลื่อมล้ำที่เป็นเชิงลบมากที่สุด (-0.0431 และ -0.0636 ในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 ตามลำดับ) แสดงว่าการมีเงินโอนเพิ่มขึ้นจะส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำในภาพรวมลดลงได้มากกว่าแหล่งรายได้อื่น นอกจากนี้ รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร และเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ ต่างมีผลกระทบเชิงลบต่อความเหลื่อมล้ำเช่นเดียวกับเงินโอน อย่างไรก็ตาม รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรและเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ มีขนาดของค่าความยืดหยุ่นแตกต่างกันค่อนข้างมากระหว่างปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 (ตารางที่ 4.3)

ตารางที่ 4.3 แยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์จีนิตามแหล่งรายได้ ในภาพรวมทั้งประเทศ ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63

แหล่งรายได้	ส่วนแบ่ง รายได้	สัมประสิทธิ์ จีนิ	ค่าสหสัมพันธ์ ของจีนิ	สัดส่วนการ นำไปสู่ความ เหลื่อมล้ำ	ความ ยืดหยุ่น
2558/59					
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.5796	0.7082	0.8622	0.6750	0.0954
รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร นอกฟาร์ม	0.0504	0.8933	0.3504	0.0301	-0.0203
รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร	0.2905	0.7467	0.6274	0.2596	-0.0309
เงินโอน	0.0762	0.7781	0.2924	0.0331	-0.0431
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจาก ภาครัฐ	0.0033	0.9653	0.3629	0.0022	-0.0011
รายได้สุทธิครัวเรือน		0.5243			
2562/63					
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.4525	0.7000	0.7786	0.5516	0.0991
รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร นอกฟาร์ม	0.0528	0.9037	0.3904	0.0417	-0.0111
รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร	0.3489	0.7034	0.6329	0.3473	-0.0015
เงินโอน	0.1090	0.6966	0.2672	0.0454	-0.0636
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจาก ภาครัฐ	0.0368	0.6456	0.2634	0.0140	-0.0228
รายได้สุทธิครัวเรือน		0.4471			

ที่มา: จากการคำนวณ

ผลการวิเคราะห์แยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์จিনিตามแหล่งรายได้ ตามภูมิภาค พบว่า ครั้วเรือนเกษตรในทุกภูมิภาค มีรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรเป็นแหล่งรายได้สำคัญ โดยส่วนแบ่งของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มมีแนวโน้มลดลง ขณะที่ส่วนแบ่งของรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรกลับเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนแบ่งของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มลดลงมากที่สุด จากร้อยละ 59 ในปีเพาะปลูก 2558/59 เป็นร้อยละ 40 ในปีเพาะปลูก 2562/63 และส่วนแบ่งของรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรเพิ่มขึ้นมากที่สุดด้วย จากร้อยละ 24 ในปีเพาะปลูก 2558/59 เป็นร้อยละ 35 ในปีเพาะปลูก 2562/63 ขณะที่ในภาคเหนือส่วนแบ่งของรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรลดลงเล็กน้อย (ตารางที่ 4.4)

นอกจากนี้ รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร ยังมีสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำมากที่สุดในทุกภูมิภาค โดยสัดส่วนที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มลดลง ตรงข้ามกับสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมากที่สุด โดยสัดส่วนที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม ลดลงจากร้อยละ 69 เป็นร้อยละ 48 ในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 ตามลำดับ และสัดส่วนที่นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรเพิ่มจากร้อยละ 20 เป็นร้อยละ 37 ในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 ตามลำดับ เนื่องจากเป็นภูมิภาคที่มีการเปลี่ยนแปลงของส่วนแบ่งรายได้ของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรมากที่สุด (ตารางที่ 4.4)

ในทุกภูมิภาค ยกเว้นภาคใต้ เงินโอนและเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ มีค่าสหสัมพันธ์ของจিনিต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับแหล่งรายได้อื่น แสดงให้เห็นว่า เงินโอนและเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐเป็นแหล่งรายได้สำคัญของครั้วเรือนที่มีรายได้ต่ำ ขณะที่ครั้วเรือนเกษตรในภาคใต้ รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม มีค่าสหสัมพันธ์ของจিনিต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับแหล่งรายได้อื่น (ตารางที่ 4.4)

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของแหล่งรายได้ต่อความเหลื่อมล้ำในแต่ละภูมิภาค เป็นไปในทำนองเดียวกับภาพรวมทั้งประเทศ ยกเว้น ภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยหากครั้วเรือนเกษตรในภาคใต้ มีรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรเพิ่มขึ้นจะส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำในกลุ่มภาคใต้มากขึ้น ค่าความยืดหยุ่นในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 เป็น 0.0192 และ 0.0377 ตามลำดับ ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปีเพาะปลูก 2562/63 รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร และรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม มีผลกระทบในเชิงบวกต่อความเหลื่อมล้ำ ค่าความยืดหยุ่นเป็น 0.0196 และ 0.0010 ตามลำดับ ซึ่งต่างจากปีเพาะปลูก 2558/59 ที่มีผลกระทบในเชิงลบต่อความเหลื่อมล้ำ ค่าความยืดหยุ่นเป็น -0.0439 และ -0.0127 ตามลำดับ (ตารางที่ 4.4)

นอกจากนี้ ขนาดของผลกระทบของแหล่งรายได้ที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เงินโอนมีขนาดของผลกระทบเชิงลบต่อความเหลื่อมล้ำมากที่สุด โดยค่าความยืดหยุ่นในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 ในภาคเหนือเป็น -0.0450 และ -0.0625 ตามลำดับ และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็น -0.0487 และ -0.0773 ตามลำดับ ส่วนในกรุงเทพฯ และ ปริมณฑล และภาคกลาง รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรมีขนาดผลกระทบเชิงลบต่อความเหลื่อมล้ำมากที่สุด ค่าความยืดหยุ่นในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล เป็น -0.1113 และ -0.1309 ตามลำดับ และในภาคกลางเป็น -0.0838 และ -0.0846 ตามลำดับ และในภาคใต้ รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์มมีขนาดผลกระทบเชิงลบต่อความเหลื่อมล้ำมากที่สุด ค่าความยืดหยุ่นในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 เป็น -0.0278 และ -0.0293 ตามลำดับ (ตารางที่ 4.4)

เนื่องจากกิจกรรมการผลิตและมูลค่าของสินค้าเกษตรมีความแตกต่างกัน จึงได้พิจารณากลุ่มย่อยตาม สินค้าหลักของครัวเรือนเกษตร ในการแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้ พบว่า แทบทุกกลุ่ม สินค้าหลัก รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร มีส่วนแบ่งรายได้มากกว่า แหล่งรายได้อื่น และมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเช่นเดียวกับในภาพรวมทั้งประเทศ เมื่อเทียบระหว่าง ปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 ส่วนแบ่งของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มลดลง และส่วนแบ่งของ รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรเพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของรายได้ทางการเกษตรในฟาร์มของ ครัวเรือนเกษตรที่ลดลง และพึ่งพารายได้นอกการเกษตรมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่ทำนาเป็นหลักและกลุ่มปลูก พืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) ในปีเพาะปลูก 2562/63 มีส่วนแบ่งของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม ต่ำกว่าร้อยละ 40 ขณะที่กลุ่มทำประมงเป็นหลัก ส่วนแบ่งของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มและส่วนแบ่ง ของรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางตรงข้ามกับที่กล่าวข้างต้น (ตารางที่ 4.5)

สำหรับแหล่งรายได้ที่มีสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำที่สำคัญ ยังคงเป็นรายได้สุทธิทางการเกษตร ในฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร ในกลุ่มทำนาเป็นหลัก กลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) และกลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก สัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของรายได้สุทธิ ทางการเกษตรในฟาร์มลดลง โดยกลุ่มทำนาเป็นหลัก ลดลงจากร้อยละ 65 เป็นร้อยละ 34 กลุ่มปลูกพืชอาหาร เป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) ลดลงจากร้อยละ 68 เป็นร้อยละ 42 และกลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับ เป็นหลัก ลดลงจากร้อยละ 78 เป็นร้อยละ 54 ในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 ตามลำดับ และสัดส่วน การนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรเพิ่มขึ้น โดยกลุ่มทำนาเป็นหลัก เพิ่มขึ้นจาก ร้อยละ 26 เป็นร้อยละ 52 กลุ่มพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 20 เป็นร้อยละ 41 และ กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 16 เป็นร้อยละ 33 ในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 ตามลำดับ ซึ่งทั้งสามกลุ่มเป็นกลุ่มที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ขณะที่กลุ่มทำ ประมงเป็นหลักมีสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ

41 เป็นร้อยละ 83 ในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 ตามลำดับ และรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร ลดลงอย่างชัดเจน จากร้อยละ 60 เป็นร้อยละ 20 ในปีเพาะปลูก 2558/59 และ 2562/63 ตามลำดับ ซึ่งเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของส่วนแบ่งรายได้ของรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร (ตารางที่ 4.5)

กลุ่มสินค้าหลักเกือบทุกกลุ่ม ค่าสหสัมพันธ์ของจีพีของเงินโอนและเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ มีค่าต่ำสุดเมื่อเทียบกับแหล่งรายได้อื่น แต่กลับพบว่า กลุ่มครัวเรือนที่ปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลักและกลุ่มทำประมงเป็นหลัก ในปีเพาะปลูก 2558/59 เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ มีค่าสหสัมพันธ์ของจีพีสูงมากกว่า 0.5000 แสดงให้เห็นว่า เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐที่มีค่าสูง จะเป็นของครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิครัวเรือนค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตาม ค่าสหสัมพันธ์ของจีพีดังกล่าวลดลงอย่างมากในปีเพาะปลูก 2562/63 (ตารางที่ 4.5)

แหล่งรายได้ที่ส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำลดลงในแต่ละกลุ่มสินค้าหลักค่อนข้างแตกต่างกัน ในกลุ่มทำนาเป็นหลัก กลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก และกลุ่มทำปศุสัตว์เป็นหลัก ในปีเพาะปลูก 2558/59 รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม และเงินโอน ต่างมีผลกระทบในเชิงลบต่อความเหลื่อมล้ำ แต่ในปีเพาะปลูก 2562/63 รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร ในกลุ่มทำนาเป็นหลักและกลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) กลับมีผลกระทบในเชิงบวกต่อความเหลื่อมล้ำ เช่นเดียวกับรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม ในกลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) และกลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก ที่มีผลกระทบเปลี่ยนเป็นเชิงบวกในปีเพาะปลูก 2562/63 แต่ผลกระทบดังกล่าวมีขนาดเพียงเล็กน้อย ขณะที่ในกลุ่มทำประมงเป็นหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59 รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม และเงินโอน มีผลกระทบในเชิงลบต่อความเหลื่อมล้ำ แต่ในปีเพาะปลูก 2562/63 กลับพบว่า รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มมีผลกระทบในเชิงบวกต่อความเหลื่อมล้ำ และรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรกลับมีผลกระทบในเชิงลบต่อความเหลื่อมล้ำ ทั้งนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของส่วนแบ่งรายได้ของทั้งสองแหล่งรายได้ดังกล่าว สำหรับกลุ่มปลูกไม้ผลไม้อื่นเป็นหลัก รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม และเงินโอน มีผลกระทบในเชิงลบต่อความเหลื่อมล้ำ สอดคล้องกันทั้งสองชุดข้อมูล อย่างไรก็ตาม ในทุกกลุ่มสินค้าหลัก เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐสามารถช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้ แม้จะมีผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำเพียงเล็กน้อยในปีเพาะปลูก 2558/59 แต่ในปีเพาะปลูก 2562/63 ผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำมีขนาดมากขึ้น (ตารางที่ 4.5)

ตารางที่ 4.4 แยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์จิติตามแหล่งรายได้ ของกลุ่มภูมิภาค ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63

		2558/59				2562/63					
แหล่งรายได้	ส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์จิติ	ค่าสัมพันธ์ของจิติ	สัดส่วนนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ	ความยืดหยุ่น	ส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์จิติ	ค่าสัมพันธ์ของจิติ	สัดส่วนนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ	ความยืดหยุ่น	
กรุงเทพฯ และปริมณฑล											
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.5815	0.8223	0.9126	0.7557	0.1742	0.5375	0.7829	0.8252	0.7149	0.1774	
รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม	0.0402	0.9121	0.1989	0.0126	-0.0276	0.0238	0.9229	0.2507	0.0113	-0.0125	
รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร	0.3464	0.5839	0.6712	0.2351	-0.1113	0.3908	0.5788	0.5582	0.2599	-0.1309	
เงินโอน	0.0320	0.7892	-0.0768	-0.0034	-0.0353	0.0294	0.7462	0.2305	0.0104	-0.0190	
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ	0.0000	0.0185	0.7667	0.1181	0.0035	-0.0151	
ภาคเหนือ											
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.5723	0.7236	0.8510	0.6794	0.1071	0.4916	0.7275	0.8232	0.6054	0.1138	
รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม	0.0524	0.8926	0.2720	0.0245	-0.0279	0.0649	0.8776	0.4262	0.0499	-0.0150	
รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร	0.3101	0.7402	0.6263	0.2771	-0.0330	0.2956	0.7718	0.6150	0.2886	-0.0070	
เงินโอน	0.0639	0.7866	0.1946	0.0189	-0.0450	0.0920	0.6653	0.2344	0.0295	-0.0625	
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ	0.0013	0.9880	0.0345	0.0001	-0.0013	0.0560	0.6754	0.3427	0.0266	-0.0293	
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ											
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.5866	0.6826	0.8605	0.6933	0.1066	0.4004	0.6614	0.7228	0.4785	0.0781	
รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม	0.0540	0.8805	0.4319	0.0413	-0.0127	0.0492	0.9160	0.4457	0.0503	0.0010	
รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร	0.2396	0.7537	0.5386	0.1957	-0.0439	0.3495	0.6822	0.6193	0.3691	0.0196	
เงินโอน	0.1177	0.7421	0.3928	0.0691	-0.0487	0.1601	0.6401	0.3230	0.0827	-0.0773	
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ	0.0020	0.9703	0.1778	0.0007	-0.0013	0.0408	0.5439	0.3496	0.0194	-0.0214	

ตารางที่ 4.4 แยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์จিনিตามแหล่งรายได้ ของกลุ่มภูมิภาค ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 (ต่อ)

แหล่งรายได้	2558/59				2562/63			
	ส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์จিনি	ค่าสหสัมพันธ์ของจিনি	สัดส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์จিনি	ค่าสหสัมพันธ์ของจিনি	สัดส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์จিনি
	ส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์จিনি	ค่าสหสัมพันธ์ของจিনি	ส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์จিনি	ค่าสหสัมพันธ์ของจিনি	ส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์จিনি
ภาคกลาง								
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.5996	0.7702	0.8846	0.7337	0.7694	0.8329	0.6856	0.1574
รายได้เงินอุดหนุนทางการเกษตรนอกฟาร์ม	0.0488	0.9033	0.3273	0.0259	0.9035	0.3073	0.0281	-0.0218
รายได้เงินอุดหนุนนอกการเกษตร	0.3143	0.6866	0.5947	0.2305	0.6521	0.5690	0.2558	-0.0846
เงินโอน	0.0373	0.7878	0.1884	0.0100	0.7940	0.2866	0.0261	-0.0306
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากรัฐ	0.0001	0.9978	-0.0261	0.0000	0.7873	0.1127	0.0045	-0.0204
ภาคใต้								
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.5553	0.6608	0.8399	0.5876	0.6204	0.7514	0.4906	0.0334
รายได้เงินอุดหนุนทางการเกษตรนอกฟาร์ม	0.0428	0.9039	0.2029	0.0150	0.8804	0.2391	0.0275	-0.0293
รายได้เงินอุดหนุนนอกการเกษตร	0.3595	0.7498	0.7370	0.3787	0.7116	0.6678	0.4384	0.0377
เงินโอน	0.0318	0.8263	0.2481	0.0124	0.7712	0.3085	0.0339	-0.0280
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากรัฐ	0.0106	0.8739	0.3599	0.0064	0.7044	0.2537	0.0096	-0.0138

ที่มา: จากกรคำนวณ

ตารางที่ 4.5 แยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์จิติตามแหล่งรายได้ ของกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63

แหล่งรายได้	2558/59				2562/63				
	ส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์จิติ	ค่าสหสัมพันธ์ของจิติ	สัดส่วนนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ	ส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์จิติ	ค่าสหสัมพันธ์ของจิติ	สัดส่วนนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ	ความยืดหยุ่น
ข้าว									
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.4993	0.8994	0.8607	0.6498	0.2873	0.7237	0.6532	0.3429	0.0556
รายได้เงินอุดหนุนทางการเกษตรนอกฟาร์ม	0.0529	0.8914	0.4234	0.0336	0.0469	0.9096	0.3958	0.0426	-0.0043
รายได้เงินอุดหนุนนอกการเกษตร	0.3334	0.6889	0.6675	0.2577	0.4514	0.6566	0.6962	0.5210	0.0697
เงินโอน	0.1128	0.7640	0.3992	0.0578	0.1543	0.6604	0.2333	0.0600	-0.0943
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ	0.0016	0.9808	0.3945	0.0011	0.0602	0.5813	0.3782	0.0334	-0.0268
พืชอาหาร ไม่รวมข้าว									
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.5685	0.7848	0.8154	0.6787	0.3779	0.8802	0.6671	0.4244	0.0465
รายได้เงินอุดหนุนทางการเกษตรนอกฟาร์ม	0.1160	0.8343	0.4687	0.0846	0.1141	0.8799	0.6047	0.1161	0.0020
รายได้เงินอุดหนุนนอกการเกษตร	0.2352	0.7977	0.5799	0.2030	0.3690	0.7981	0.7203	0.4058	0.0368
เงินโอน	0.0787	0.7821	0.2918	0.0335	0.1025	0.7095	0.3115	0.0433	-0.0591
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ	0.0016	0.9902	0.0498	0.0002	0.0366	0.6800	0.2192	0.0104	-0.0262
ไม่ผลไม่ยืนต้น									
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.5408	0.6038	0.8168	0.5847	0.4882	0.6149	0.7777	0.5078	0.0196
รายได้เงินอุดหนุนทางการเกษตรนอกฟาร์ม	0.0445	0.9247	0.2485	0.0224	0.0429	0.9070	0.2454	0.0208	-0.0221
รายได้เงินอุดหนุนนอกการเกษตร	0.3579	0.7063	0.6577	0.3645	0.3675	0.7555	0.6786	0.4098	0.0423
เงินโอน	0.0473	0.8239	0.2686	0.0230	0.0789	0.7884	0.3759	0.0508	-0.0280
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ	0.0095	0.9027	0.2886	0.0054	0.0225	0.7332	0.3015	0.0108	-0.0117

ตารางที่ 4.5 แยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์จิติตามแหล่งรายได้ ของกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 (ต่อ)

		2558/59				2562/63					
แหล่งรายได้	ส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์จิติ	ค่าสัมพัทธ์ของจิติ	สัดส่วนนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ	ความยืดหยุ่น	ส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์จิติ	ค่าสัมพัทธ์ของจิติ	สัดส่วนนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ	ความยืดหยุ่น	
พืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับ											
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.6694	0.6420	0.8999	0.7801	0.1107	0.4910	0.6965	0.7402	0.5417	0.0507	
รายได้เงินอุดหนุนทางการเกษตรนอกฟาร์ม	0.0524	0.8751	0.3314	0.0307	-0.0218	0.0624	0.9018	0.5775	0.0696	0.0071	
รายได้เงินอุดหนุนนอกการเกษตร	0.2216	0.7395	0.4874	0.1611	-0.0605	0.3524	0.6815	0.6380	0.3279	-0.0245	
เงินโอน	0.0564	0.8812	0.2782	0.0279	-0.0285	0.0829	0.7340	0.4310	0.0561	-0.0268	
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ	0.0002	0.9906	0.8113	0.0003	0.0001	0.0113	0.8010	0.2461	0.0048	-0.0065	
ปศุสัตว์											
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.7335	0.5850	0.9349	0.8198	0.0863	0.6439	0.6166	0.8954	0.7950	0.1511	
รายได้เงินอุดหนุนทางการเกษตรนอกฟาร์ม	0.0279	0.8950	0.3276	0.0167	-0.0112	0.0323	0.9082	0.3684	0.0242	-0.0081	
รายได้เงินอุดหนุนนอกการเกษตร	0.1743	0.7583	0.4988	0.1347	-0.0396	0.2079	0.6919	0.4037	0.1299	-0.0780	
เงินโอน	0.0625	0.7483	0.2905	0.0278	-0.0348	0.0927	0.6578	0.3095	0.0422	-0.0505	
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ	0.0017	0.9811	0.2865	0.0010	-0.0007	0.0232	0.6334	0.2662	0.0088	-0.0145	
ประมง											
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.4311	0.7601	0.7946	0.4063	-0.0247	0.5799	0.8083	0.8816	0.8310	0.2511	
รายได้เงินอุดหนุนทางการเกษตรนอกฟาร์ม	0.0167	0.8991	-0.0197	-0.0005	-0.0172	0.0534	0.8813	-0.3241	-0.0307	-0.0841	
รายได้เงินอุดหนุนนอกการเกษตร	0.5318	0.8517	0.8427	0.5957	0.0639	0.3226	0.5871	0.5328	0.2029	-0.1197	
เงินโอน	0.0187	0.7925	-0.1313	-0.0030	-0.0218	0.0314	0.7859	0.0960	0.0048	-0.0266	
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ	0.0017	0.9650	0.5795	0.0015	-0.0002	0.0127	0.8264	-0.3807	-0.0081	-0.0208	

ตารางที่ 4.5 แยกองค์ประกอบสัมประสิทธิ์เงินตามแหล่งรายได้ ของกลุ่มสินค้าหลัก ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 (ต่อ)

แหล่งรายได้	2558/59				2562/63			
	ส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์เงิน	ค่าสัมพัทธ์ของเงิน	สัดส่วนแบ่งรายได้	ส่วนแบ่งรายได้	สัมประสิทธิ์เงิน	ค่าสัมพัทธ์ของเงิน	สัดส่วนแบ่งรายได้
อื่นๆ								
รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์ม	0.5072	0.5768	0.7456	0.5026	-0.0046	0.6527	0.7779	0.5626
รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์ม	0.0645	0.8851	0.4024	0.0530	-0.0116	0.8826	0.4211	0.0613
รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร	0.3259	0.7514	0.6778	0.3825	0.0566	0.6816	0.6153	0.3178
เงินโอน	0.0994	0.7652	0.3433	0.0602	-0.0392	0.6659	0.2385	0.0416
เงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐ	0.0030	0.9578	0.2694	0.0018	-0.0012	0.6117	0.2877	0.0168

ที่มา: จากการคำนวณ

4.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร

การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร ด้วยการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย โดยพิจารณาตัวแปรด้านประชากรศาสตร์ ประกอบด้วย เพศ อายุ และการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ตัวแปรด้านปัจจัยการผลิตซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นที่เกษตร สัดส่วนความเป็นเจ้าของพื้นที่เกษตร สัดส่วนพื้นที่เกษตรในเขตชลประทาน มูลค่าสินเชื่อกเพื่อการเกษตร และมูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตรซึ่งใช้แสดงถึงการเข้าถึงอุปกรณ์ เทคโนโลยีและเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิต และตัวแปรหุ่นที่ชี้ถึงการมีส่วนร่วมในโครงการหรือนโยบายของภาครัฐ นอกจากนี้ ยังใช้ตัวแปรหุ่นของกลุ่มสินค้าหลักของครัวเรือน และภูมิภาคเป็นตัวแปรควบคุมในแบบจำลอง อย่างไรก็ตาม ในปีเพาะปลูก 2558/59 ไม่มีข้อมูลการมีส่วนร่วมในโครงการหรือนโยบายของภาครัฐ สำหรับค่าสถิติโดยสรุปของตัวแปร และผลจากสมการถดถอยในขั้นแรก ก่อนนำค่าสัมประสิทธิ์ที่ได้มาคำนวณค่าน้ำหนักความเหลื่อมล้ำของปัจจัย (s_k) และสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำของปัจจัย (p_k) แสดงในตารางผนวกที่ 1 - 3

ในปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 ตัวแปรในแบบจำลองสามารถอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ ร้อยละ 17.50 และร้อยละ 16.13 ตามลำดับ ซึ่งแตกต่างกันเล็กน้อย ตัวแปรสำคัญที่อธิบายความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรคือ ตัวแปรเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะพื้นที่ทำการเกษตรมีสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ ร้อยละ 24 และร้อยละ 32 ในปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 ตามลำดับ โดยครัวเรือนเกษตรกรที่ยังมีพื้นที่เกษตรมากหรือมีฟาร์มขนาดใหญ่ก็จะมีรายได้มากขึ้นตามไปด้วย และนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำระหว่างครัวเรือนเกษตรกรมากขึ้น นอกจากนี้ มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร ซึ่งเป็นนัยถึงความสามารถในการเข้าถึงเครื่องมือ เทคโนโลยี และเครื่องจักรกลทางการเกษตร สัดส่วนความเป็นเจ้าของพื้นที่เกษตรต่อเนื้อที่ถือครองทั้งหมด และสินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตร ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการอธิบายความเหลื่อมล้ำอีกด้วย (ตารางที่ 4.6)

พื้นที่เกษตรเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตทางการเกษตรส่งผลโดยตรงต่อรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร จึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ สอดคล้องกับการศึกษาของ Aminu et al. (2021) และ Das and Srivastava (2021) ที่แสดงให้เห็นว่าขนาดพื้นที่เกษตรเป็นส่วนสำคัญในการอธิบายความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร สำหรับการมีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดิน สินเชื่อ และทรัพย์สินทางการเกษตร เป็นไปในทำนองเดียวกับงานของ Kingnetr et al. (2019) ซึ่งพบว่า สินทรัพย์ทางการเงินและการเข้าถึงสินเชื่อเพื่อการเกษตร เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในอาชีพเกษตรกร โดยจะช่วยสร้างโอกาสในการลงทุนกับอุปกรณ์และเครื่องจักรในการผลิต และการเป็นเจ้าของที่ดินจะลดต้นทุนค่าเช่าที่ดินได้ ในงานของ Pochanasomboon et al. (2020) พบว่า ในฟาร์มขนาดเล็กและขนาดกลาง ชาวนาที่เป็นเจ้าของที่ดินอย่างสมบูรณ์จะมีผลิตภาพการผลิตสูงกว่าผู้มีกรรมสิทธิ์แค่ใช้ประโยชน์ เนื่องจากข้อจำกัดด้านสภาพคล่องโดยผู้เป็นเจ้าของที่ดินสามารถเข้าถึงสินเชื่อเพื่อนำมาลงทุนทางการเกษตรได้มากกว่าผู้มีกรรมสิทธิ์แค่

ใช้ประโยชน์ และยังเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการลงทุนพัฒนาฟาร์มด้วย นอกจากนี้ เมื่อเทียบปัจจัยการผลิตที่สำคัญจากอัตราส่วนระหว่างคริวเรื้อนเกษตรกลุ่มรายได้สูง (ควินไทล์ที่ 5) กับกลุ่มรายได้ต่ำ (ควินไทล์ที่ 1) พบว่า มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตรมีความแตกต่างกันมากที่สุด (ตารางที่ 3.2 และตารางที่ 3.4)

การศึกษาของหัวหน้าคริวเรื้อนมีสัดส่วนในการอธิบายความเหลื่อมล้ำได้สูงสุดในตัวแปรด้านประชากรศาสตร์ รวมตัวแปรหุ่นทุกระดับการศึกษามีสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ ร้อยละ 11 และ 14 ในปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 ตามลำดับ สอดคล้องกับทฤษฎีทุนมนุษย์ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาทักษะของเกษตรกร (ตารางที่ 4.6) เช่นเดียวกับงานของ Das and Srivastava (2021) ซึ่งแบบจำลองอยู่บนพื้นฐานทฤษฎีทุนมนุษย์และทฤษฎีการผลิต พบว่าการศึกษาของหัวหน้าคริวเรื้อนเป็นปัจจัยสำคัญในการอธิบายความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของคริวเรื้อนเกษตร อย่างไรก็ตาม งานของ Kingnetr et al. (2019) พบว่าในกลุ่มอาชีพเกษตรกร การศึกษามีส่วนในการอธิบายความเหลื่อมล้ำน้อยกว่ากลุ่มอาชีพในภาคการผลิตและกลุ่มค้าส่งค้าปลีก

การมีส่วนร่วมในโครงการหรือนโยบายของภาครัฐอธิบายความเหลื่อมล้ำได้เล็กน้อย รวมทุกโครงการมีสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำเพียงประมาณร้อยละ 2 (ตารางที่ 4.6) ซึ่งในการประมาณการสมการถดถอยในขั้นแรก ส่วนใหญ่ตัวแปรการมีส่วนร่วมในโครงการหรือนโยบายของภาครัฐไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางผนวกที่ 3) ทั้งนี้งานของ วิชญ์ อรรถวานิช (2564) ได้ประเมินผลกระทบของ 8 นโยบาย หากวัดรายได้เกษตรกรของคริวเรื้อนโดยไม่รวมการอุดหนุนจากภาครัฐ นโยบายที่ส่งผลให้รายได้เพิ่มขึ้นพบเพียงนโยบายแปลงใหญ่และการบริหารจัดการน้ำ หากพิจารณาเป็นรายได้เกษตรกรต่อไร่ถือครอง จะพบเพียงนโยบายการบริหารจัดการน้ำที่ทำให้รายได้คริวเรื้อนเกษตรเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ กิจกรรมการผลิตของคริวเรื้อนและภูมิภาค มีส่วนในการอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ต่างกัน ในปีเพาะปลูก 2558/59 กลุ่มคริวเรื้อนที่ทำปศุสัตว์และปลูกไม้ผลไม้ยืนต้นเป็นสินค้าหลัก มีสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำมากกว่ากลุ่มทำนาเป็นหลักอย่างมาก (ร้อยละ 36 และร้อยละ 11 ตามลำดับ) ส่วนในปีเพาะปลูก 2562/63 คริวเรื้อนที่ทำปศุสัตว์เป็นหลักยังคงมีสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำมากกว่ากลุ่มทำนาเป็นหลักเช่นเดิม (ร้อยละ 17) ขณะที่ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำมากกว่ากรุงเทพฯ และปริมณฑลเป็นอย่างมาก สอดคล้องกันทั้ง 2 ชุดข้อมูล (ตารางที่ 4.6) ซึ่งคริวเรื้อนเกษตรในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้สุทธิคริวเรื้อนเฉลี่ยต่ำกว่าภูมิภาคอื่น (ตารางที่ 3.6 และตารางที่ 3.8) โดยเฉพาะคริวเรื้อนกลุ่มรายได้ต่ำ (ควินไทล์ที่ 1) ในภาคเหนือมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่ากลุ่มรายได้ต่ำในภูมิภาคอื่น (ตารางที่ 3.11 และตารางที่ 3.13)

ตารางที่ 4.6 ผลการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63

ตัวแปร	2558/59		2562/63	
	น้ำหนักความ เหลื่อมล้ำ ของปัจจัย (%)	สัดส่วนการ นำไปสู่ความ เหลื่อมล้ำของ ปัจจัย (%)	น้ำหนักความ เหลื่อมล้ำ ของปัจจัย (%)	สัดส่วนการ นำไปสู่ความ เหลื่อมล้ำของ ปัจจัย (%)
หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศหญิง (ชาย เป็นระดับอ้างอิง)	0.055	0.313	0.004	0.027
อายุของหัวหน้าครัวเรือน	0.057	0.325	-0.061	-0.377
ระดับที่สำเร็จการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (ไม่สำเร็จการศึกษา และอื่นๆ เป็นระดับอ้างอิง)				
ประถม	-0.834	-4.767	-0.605	-3.753
มัธยม	1.151	6.574	0.824	5.110
สูงกว่ามัธยม	1.677	9.585	2.110	13.080
พื้นที่ทำการเกษตร	4.238	24.215	5.085	31.524
สัดส่วนความเป็นเจ้าของพื้นที่เกษตรต่อเนื้อที่ ถือครองทั้งหมด	0.286	1.633	0.450	2.789
สัดส่วนพื้นที่เกษตรในเขตชลประทานต่อเนื้อที่ ถือครองทั้งหมด	-0.015	-0.087	0.014	0.084
สินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตร	0.233	1.331	0.483	2.994
มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร	0.157	0.899	1.268	7.863
มีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพ การผลิตสินค้าเกษตร			0.091	0.564
มีส่วนร่วมในแปลงใหญ่			0.008	0.046
มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ			0.027	0.166
มีส่วนร่วมในแผนการผลิตข้าวครบวงจร			0.007	0.045
มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม			0.080	0.496
มีส่วนร่วมใน ธนาคารสินค้าเกษตร			0.073	0.449
มีส่วนร่วมในมาตรฐานสินค้าเกษตร GAP/ เกษตรอินทรีย์			0.011	0.069
มีส่วนร่วมในโครงการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่			-0.001	-0.006
ภูมิภาค (กรุงเทพฯ และปริมณฑล เป็นระดับอ้างอิง)				
เหนือ	1.274	7.279	2.575	15.963
ตะวันออกเฉียงเหนือ	0.550	3.143	0.658	4.080
กลาง	-0.131	-0.747	-0.361	-2.235
ใต้	0.140	0.800	-0.215	-1.332

ตารางที่ 4.6 ผลการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 (ต่อ)

ตัวแปร	2558/59		2562/63	
	น้ำหนักความ เหลื่อมล้ำ ของปัจจัย (%)	สัดส่วนการ นำไปสู่ความ เหลื่อมล้ำของ ปัจจัย (%)	น้ำหนักความ เหลื่อมล้ำ ของปัจจัย (%)	สัดส่วนการ นำไปสู่ความ เหลื่อมล้ำของ ปัจจัย (%)
กลุ่มสินค้าหลัก (ข้าว เป็นระดับอ้างอิง)				
พืชอาหาร ไม่รวมข้าว	-0.101	-0.578	0.745	4.619
ไม้ผลไม้ยืนต้น	1.868	10.675	0.050	0.312
พืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับ	0.059	0.338	-0.014	-0.087
ปศุสัตว์	6.248	35.701	2.679	16.608
ประมง	0.772	4.413	0.170	1.056
อื่นๆ	-0.182	-1.041	-0.026	-0.158
ส่วนที่แบบจำลองไม่สามารถอธิบายได้ (Residual)	82.499	-	83.870	-

ที่มา: จากการคำนวณ

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

การศึกษานี้ได้วิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร และแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามกลุ่มภูมิภาคและกลุ่มสินค้าหลัก เพื่อแสดงสถานะความเหลื่อมล้ำของแต่ละกลุ่ม พร้อมทั้งแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้ เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของแหล่งรายได้ต่อความเหลื่อมล้ำ และอธิบายความเหลื่อมล้ำจากปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ ทรัพยากรการผลิต และโครงการหรือนโยบายของภาครัฐ ด้วยการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย โดยใช้ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรกรของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 ผลการศึกษาจะเป็นข้อมูลประกอบการจัดทำนโยบายลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร

5.1.1 ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร

ในการวิเคราะห์ที่ใช้รายได้สุทธิครัวเรือนเป็นตัวแทนรายได้รวมของครัวเรือนเกษตรกร ผลการวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ด้วยอัตราส่วนระหว่างเดซิลล์ อัตราส่วนของ Palma สัมประสิทธิ์จินี และดัชนี GE พบว่า ในภาพรวมความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรในปีเพาะปลูก 2562/63 มีแนวโน้มลดลงจากปีเพาะปลูก 2558/59 ซึ่งค่าสัมประสิทธิ์จินี ในปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 เท่ากับ 0.5243 และ 0.4471 ตามลำดับ สอดคล้องกับผลการวัดด้วยดัชนีอื่น ๆ

1) การแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามภูมิภาคและกลุ่มสินค้าหลัก

เมื่อพิจารณาตามภูมิภาค ครัวเรือนเกษตรกรในกรุงเทพฯ และปริมณฑล และภาคกลาง มีความเหลื่อมล้ำสูง แต่ค่าเฉลี่ยรายได้สุทธิครัวเรือนยังสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภาพรวม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความเหลื่อมล้ำระหว่างครัวเรือนเกษตรกรน้อยที่สุด แต่ค่าเฉลี่ยรายได้สุทธิครัวเรือนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของภาพรวม ขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรในภาคเหนือมีค่าเฉลี่ยรายได้สุทธิครัวเรือนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของภาพรวม และกลุ่มรายได้ต่ำสุดในภาคเหนือมีรายได้สุทธิครัวเรือนต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มเดียวกันในภูมิภาคอื่น ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนสูงกว่าภูมิภาคอื่นด้วย เมื่อพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลัก ในกลุ่มทำประมงเป็นหลักและกลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้สูง อย่างไรก็ตาม กลุ่มทำประมงเป็นหลักมีรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ยสูงที่สุด ขณะที่กลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) มีค่าเฉลี่ยรายได้สุทธิครัวเรือนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของภาพรวม นอกจากนี้ กลุ่มรายได้ต่ำสุดในกลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก และกลุ่มทำนาเป็นหลัก มีรายได้สุทธิครัวเรือนต่ำกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุดในกลุ่มอื่น อีกทั้งกลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/

ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก และกลุ่มทำนาเป็นหลัก มีสัดส่วนครัวเรือนยากจนสูงกว่ากลุ่มอื่นด้วย ดังนั้นกลุ่มเป้าหมายที่ภาครัฐควรมุ่งเน้นส่งเสริมการเพิ่มรายได้คือ ครัวเรือนเกษตรกรในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หากพิจารณาตามสินค้าหลักคือ กลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก และกลุ่มทำนาเป็นหลัก

2) การแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้

สำหรับการแยกองค์ประกอบความเหลื่อมล้ำตามแหล่งรายได้ ในภาพรวมครัวเรือนเกษตรกรมีส่วนแบ่งของรายได้ที่สำคัญมาจากรายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตร เมื่อเทียบระหว่างปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 พบว่า รายได้สุทธิทางการเกษตรในฟาร์มมีแนวโน้มลดลง จากร้อยละ 58 เป็นร้อยละ 45 ตามลำดับ ขณะที่รายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 29 เป็นร้อยละ 35 ตามลำดับ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าครัวเรือนเกษตรกรเปลี่ยนไปหารรายได้จากนอกภาคเกษตรมากขึ้น ซึ่งรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรมีขนาดของผลกระทบในการลดความเหลื่อมล้ำน้อยลงไปด้วย (ค่าความยืดหยุ่นในภาพรวมเปลี่ยนจาก -0.0309 เป็น -0.0015 ตามลำดับ) สำหรับเงินโอนและเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐที่เพิ่มขึ้นจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้ แม้จะมีส่วนแบ่งรายได้ไม่มากนัก เนื่องจากมีส่วนแบ่งรายได้น้อยกว่าสัดส่วนการนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ (ในปีเพาะปลูก 2558/59 และปีเพาะปลูก 2562/63 ค่าความยืดหยุ่นในภาพรวมของเงินโอนเท่ากับ -0.0431 และ -0.0636 ตามลำดับ และเงินช่วยเหลือด้านการเกษตรจากภาครัฐเท่ากับ -0.0011 และ -0.0228 ตามลำดับ) ขณะที่รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรจะส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มย่อย หากพิจารณาตามภูมิภาค พบว่า ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ภาคเหนือ และภาคกลาง รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรที่เพิ่มขึ้นจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้ ในภาคใต้พบเพียงการเพิ่มขึ้นของรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์มที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำ ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีเพาะปลูก 2562/63 หากรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรเพิ่มขึ้นกลับจะทำให้ความเหลื่อมล้ำมากขึ้น ซึ่งตรงข้ามกับปีเพาะปลูก 2558/59 เมื่อพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลักจะพบว่า กลุ่มทำนาเป็นหลักและกลุ่มปลูกไม้ผลไม้น้ำมันเป็นหลัก หากมีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์มเพิ่มขึ้นจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้ กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก การเพิ่มรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรที่จะช่วยความเหลื่อมล้ำกลุ่มทำปศุสัตว์เป็นหลักและกลุ่มทำประมงเป็นหลัก เฉพาะในปีเพาะปลูก 2562/63 ที่พบว่า การเพิ่มรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำ ขณะที่กลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) ในปีเพาะปลูก 2562/63 พบว่า หากเพิ่มรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรนอกฟาร์มและรายได้เงินสดสุทธินอกการเกษตรจะส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำเพิ่มขึ้น

5.1.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ด้วยการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย โดยแบบจำลองพิจารณาตัวแปรด้านประชากรศาสตร์ของหัวหน้าครัวเรือน ปัจจัยด้านการผลิต สินเชื่อ และทรัพย์สินทางการเกษตร สำหรับการมีส่วนร่วมในโครงการหรือนโยบายของภาครัฐจะมีข้อมูลเฉพาะปีเพาะปลูก 2562/63 และใช้ภูมิภาคและกลุ่มสินค้าหลักเป็นตัวแปรควบคุม พบว่าปัจจัยสำคัญที่อธิบายความเหลื่อมล้ำคือ ขนาดของพื้นที่เกษตร แสดงถึงผลของความแตกต่างระหว่างฟาร์มขนาดเล็กและฟาร์มขนาดใหญ่ การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีทุนมนุษย์ มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตรที่แสดงถึงความสามารถในการเข้าถึงอุปกรณ์ เทคโนโลยีและเครื่องจักรกลทางการเกษตรต่าง ๆ ปัจจัยสำคัญยังรวมถึงมูลค่าสินเชื่อเพื่อการเกษตร และสัดส่วนความเป็นเจ้าของพื้นที่เกษตร ซึ่งการไม่มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดินทำให้เกิดข้อจำกัดด้านสภาพคล่องและลดแรงจูงใจในการลงทุนเพื่อพัฒนาการผลิต สำหรับการมีส่วนร่วมในโครงการหรือนโยบายของภาครัฐมีส่วนทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำเพียงเล็กน้อย ดังนั้น ควรมุ่งไปที่การลดช่องว่างระหว่างฟาร์มขนาดเล็กและขนาดใหญ่ โดยการเพิ่มผลิตภาพและลดต้นทุนการผลิตด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม พร้อมกับส่งเสริมการเข้าถึงสินเชื่อและการพัฒนาทักษะการเกษตรสมัยใหม่ให้กับเกษตรกรรายย่อยที่มีรายได้ต่ำ

การศึกษานี้มีข้อจำกัดที่สำคัญคือ ปัจจัยในแบบจำลองในการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอยสามารถอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ประมาณร้อยละ 20 ซึ่งยังมีปัจจัยอื่นที่แบบจำลองในการศึกษาไม่สามารถอธิบายได้ จำเป็นต้องมีการศึกษาสาเหตุของความเหลื่อมล้ำเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลประกอบบนโยบายที่ครบถ้วนยิ่งขึ้น

5.2 ข้อเสนอแนะ

1) ครัวเรือนเกษตรกรรายได้น้อยที่ภาครัฐควรมุ่งเป้าเป็นอันดับแรกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในภาพรวมระดับประเทศ หากพิจารณาในมิติเชิงภูมิภาคคือ ครัวเรือนเกษตรกรรายได้น้อยในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และหากพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลัก ภาครัฐควรมุ่งเน้นไปที่กลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก และกลุ่มทำนาเป็นหลัก

2) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรมุ่งไปที่การเพิ่มประสิทธิภาพและผลิตภาพการผลิตของเกษตรกรรายย่อยที่มีรายได้ต่ำ เพื่อลดช่องว่างระหว่างฟาร์มขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ด้วยการสนับสนุนให้สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีและเครื่องจักรกลทางการเกษตรที่เหมาะสมได้ ควบคู่ไปกับการเพิ่มและการพัฒนาทักษะของเกษตรกรให้สามารถปรับตัวและเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม เช่น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเกษตร การใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big data) เพื่อวางแผนการผลิตผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาทักษะการเป็นผู้ประกอบการเพื่อบริหารจัดการฟาร์มในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และทำให้เกษตรกรสามารถเป็นเกษตรกรปราดเปรี๊อง (Smart farmer) ได้

3) ในการสนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อยที่มีรายได้ต่ำให้เข้าถึงเทคโนโลยีและเครื่องจักรที่เหมาะสมได้ ภาครัฐควรสนับสนุนให้สามารถเข้าถึงสินเชื่อเพื่อการเกษตรอย่างเพียงพอ รวมถึงเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงสินเชื่อสำหรับผู้ที่ไม่มียุทธศาสตร์เป็นเจ้าของพื้นที่เกษตรเพื่อลดข้อจำกัดด้านสภาพคล่อง พร้อมทั้งกระตุ้นการลงทุนเพื่อพัฒนาการผลิต นอกจากนี้ ในการอุดหนุนเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ยังคงต้องให้ความสำคัญกับเกษตรกรรายย่อยและกลุ่มครัวเรือนเกษตรกรรายได้อ่อนซึ่งมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรการผลิต และควรเป็นการอุดหนุนแบบมีเงื่อนไขเพื่อสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาการผลิต หากเป็นการอุดหนุนแบบให้เปล่าอาจลดแรงจูงใจดังกล่าวได้

4) การเยียวยาจากภัยพิบัติทั้งในด้านการเกษตรและนอการเกษตรในรูปแบบเงินโอนของภาครัฐ ภาครัฐควรให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยอย่างครอบคลุมและทันเวลา โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีความเปราะบาง โดยมีการกำหนดเงื่อนไขและขอบเขตการช่วยเหลือที่ไม่เอื้อประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรมให้กับกลุ่มใด

5) ภาครัฐควรมีการส่งเสริมการเพิ่มรายได้ทางการเกษตรนอกฟาร์มและรายได้นอการเกษตร โดยสนับสนุนการพัฒนาและสร้างทักษะใหม่ ทั้งทักษะการเกษตรสมัยใหม่และทักษะอาชีพนอการเกษตร และสนับสนุนสินเชื่อในการลงทุนประกอบธุรกิจเพื่อสร้างรายได้เสริม โดยเฉพาะธุรกิจเกษตรแปรรูปที่มีความเชื่อมโยงกับผลผลิตของเกษตรกร อย่างไรก็ตาม รายได้ทางการเกษตรนอกฟาร์มและรายได้นอการเกษตรส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำแตกต่างกันไปตามภูมิภาคและสินค้าหลัก หากพิจารณาตามภูมิภาค ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ภาคเหนือ และภาคกลาง ควรส่งเสริมทั้งรายได้ทางการเกษตรนอกฟาร์มและรายได้นอการเกษตรจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำภายในภูมิภาคดังกล่าวได้ ส่วนภาคใต้ควรส่งเสริมรายได้ทางการเกษตรนอกฟาร์ม ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเพิ่มรายได้ทางการเกษตรนอกฟาร์มและรายได้นอการเกษตรกลับเปลี่ยนเป็นไม่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำ หากพิจารณาตามกลุ่มสินค้าหลัก กลุ่มทำนาและกลุ่มปลูกไม้ผลไม้ยืนต้นเป็นหลัก ควรส่งเสริมรายได้ทางการเกษตรนอกฟาร์ม กลุ่มปลูกพืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับเป็นหลัก ควรส่งเสริมรายได้นอการเกษตร กลุ่มทำปศุสัตว์และกลุ่มทำประมงเป็นหลัก ควรส่งเสริมรายได้ทางการเกษตรนอกฟาร์มและรายได้นอการเกษตร ขณะที่ กลุ่มปลูกพืชอาหารเป็นหลัก (ไม่รวมข้าว) รายได้ทางการเกษตรนอกฟาร์มและรายได้นอการเกษตรผลกระทบต่อกลับเปลี่ยนเป็นไม่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำ

บรรณานุกรม

- กรมการข้าว และกรมการค้าภายใน. (2562). แผนปฏิบัติงาน แผนการผลิตและการตลาดข้าวครบวงจร ปี 2562/2563. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กรมพัฒนาที่ดิน. (2564). คู่มือการดำเนินงาน โครงการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning by Agri-Map). สืบค้นข้อมูลวันที่ 30 เมษายน 2565 เข้าถึงได้จากเว็บไซต์ https://www.ddd.go.th/Anticorruption/PDF/Manual_Zoning.pdf
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2560). คู่มือโครงการส่งเสริมการเกษตร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 โครงการ ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.). สืบค้นข้อมูลวันที่ 22 เมษายน 2565 เข้าถึงได้จากเว็บไซต์ <http://alc.doae.go.th/?p=2619>
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2563). รายงานผลการดำเนินงาน ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563. สืบค้นข้อมูลวันที่ 22 เมษายน 2565 เข้าถึงได้จากเว็บไซต์ <http://alc.doae.go.th/?p=5959>
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2561). สรุปสาระสำคัญของโครงการตามนโยบายสำคัญ (Agenda) 15 โครงการ. สืบค้นข้อมูลวันที่ 22 เมษายน 2565 เข้าถึงได้จากเว็บไซต์ <https://www.moac.go.th/dwl-preview-401291791847>
- วิชญ์ อรรถวานิช. (2564). รายงานการวิจัย การประเมินผลกระทบของนโยบายสาธารณะที่หลากหลายต่อความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจของเกษตรกรไทย. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- สมพร อิศวิลานนท์. (2541). การวิเคราะห์การกระจายรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร. วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 5(1), 1-16.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ.2560-2564. สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติa. (2564). รายได้ประชาชาติของประเทศไทย พ.ศ. 2563 แบบปริมาณลูกโซ่ [ออนไลน์]. สืบค้นข้อมูลวันที่ 20 ตุลาคม 2565 เข้าถึงได้จากเว็บไซต์ https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=ni_page
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติb. (2564). สถิติด้านความยากจนและการกระจายรายได้ [ออนไลน์]. สืบค้นข้อมูลวันที่ 30 ตุลาคม 2564 เข้าถึงได้จากเว็บไซต์ www.nesdc.go.th/main.php?filename=social
- สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร. (มปป.). คู่มือโครงการส่งเสริมการเกษตร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 โครงการระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่. สืบค้นข้อมูลวันที่ 22 เมษายน 2565 เข้าถึงได้จากเว็บไซต์ <http://www.agriman.doae.go.th/home/agriman62/65Project.html>

- สุวิมล เสงพัฒนา, ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และพิชิต รัชตพิบูลภพ. (2562). การกระจายรายได้และทรัพย์สินในประเทศไทย: การวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำจำแนกตามชนชั้น. *วารสารเศรษฐศาสตร์และกลยุทธ์การจัดการ*, 6(1), 35-48.
- Amare, M., Shiferaw, B., Takeshima, H., and Mavrotas, G. (2021). Variability in agricultural productivity and rural household consumption inequality: Evidence from Nigeria and Uganda. *Agricultural Economics*, 52(1), 19-36.
- Aminu, R. O., Wei, S., Arowolo, A. O., and Ibrahim, S. B. (2021). Socioeconomic Determinants of Income Inequality Among Smallholder Arable Crop Farmers in Nigeria. *The Journal of Developing Areas*, 55(3), 175-188.
- Das, R., & Srivastava, R. (2021). Income inequality among agricultural households in India: A regression-based decomposition analysis. *Review of Development Economics*, 25(3), 1128-1149.
- El Benni, N., and Finger, R. (2013). The effect of agricultural policy reforms on income inequality in Swiss agriculture-An analysis for valley, hill and mountain regions. *Journal of Policy Modeling*, 35(4), 638-651.
- Fields, G. S. (2003). Accounting for income inequality and its change: A new method, with application to the distribution of earnings in the United States. Polachek, S.W. (Ed.) *Worker well-being and public policy (Research in Labor Economics, Vol. 22)*, Emerald Group Publishing Limited, 1-38
- Houghton, J.H. and Khandker, S.R. (2009). *Handbook on Poverty and Inequality*. World Bank, Washington, DC.
- Ikemoto, Y., and Uehara, M. (2000). Income inequality and Kuznets' hypothesis in Thailand. *Asian Economic Journal*, 14(4), 421-443.
- Jitsuchon, S. (2014). Income inequality, poverty and labor migration in Thailand. *The Singapore Economic Review*, 59(01), 1450004.
- Kata, R., and Wosiek, M. (2020). Inequality of Income in Agricultural Holdings in Poland in the Context of Sustainable Agricultural Development. *Sustainability*, 12(12), 4963.
- Kingnetr N., Leurcharusmee S., and Sriboonchitta S. (2019). Thailand's Household Income Inequality Revisited: Evidence from Decomposition Approaches. In: Kreinovich V., Sriboonchitta S. (eds) *Structural Changes and their Econometric Modeling*. TES 2019. *Studies in Computational Intelligence*, vol 808. Springer, Cham.

- Lerman, R. I., and Yitzhaki, S. (1985). Income inequality effects by income source: A new approach and applications to the United States. *The review of economics and statistics*, 151-156.
- Luo, C., Li, S., and Sicular, T. (2020). The long-term evolution of national income inequality and rural poverty in China. *China Economic Review*, 62, 101465.
- Morduch, J., and Sicular, T. (2002). Rethinking inequality decomposition, with evidence from rural China. *The Economic Journal*, 112(476), 93-106.
- Motonishi, T. (2006). Why has income inequality in Thailand increased?: An analysis using surveys from 1975 to 1998. *Japan and the World Economy*, 18(4), 464-487.
- Palma, J. G. (2011). Homogeneous middles vs. heterogeneous tails, and the end of the ‘inverted-U’: It's all about the share of the rich. *development and Change*, 42(1), 87-153.
- Pochanasomboon, A., Attavanich, W., & Kidsom, A. (2020). Impacts of land ownership on the economic performance and viability of rice farming in Thailand. *Land*, 9(3), 71.
- Severini, S., and Tantari, A. (2013). The effect of the EU farm payments policy and its recent reform on farm income inequality. *Journal of Policy Modeling*, 35(2), 212-227.
- Severini, S., and Tantari, A. (2015). The distributional impact of agricultural policy tools on Italian farm household incomes. *Journal of Policy Modeling*, 37(1), 124-135.
- Shorrocks, A.F. (1982). Inequality decomposition by factor components. *Econometrica* 50(1), 193-211.
- Stark, O., Taylor, J. E., and Yitzhaki, S. (1986). Remittances and inequality. *The economic journal*, 96(383), 722-740.
- United Nations ESCAP. (2018). *Inequality in Asia and the Pacific in the era of the 2030 Agenda for Sustainable Development* [Online]. สืบค้นข้อมูลวันที่ 30 ตุลาคม 2564 เข้าถึงได้จากเว็บไซต์
www.unescap.org/sites/default/files/publications/ThemeStudyOnInequality.pdf
- Warr, P. (2004). Globalization, Growth, and Poverty Reduction in Thailand. *ASEAN Economic Bulletin*, 21(1), 1-18.
- Wilkinson, R. G. (2006). The Impact of Inequality. *Social Research*, 73(2), 711-732.

ภาคผนวก

ภาคผนวกที่ 1
ขอบเขตของภูมิภาค

ขอบเขตของภูมิภาค

ขอบเขตของภูมิภาคเป็นการแบ่งจังหวัดที่มีการรวบรวมข้อมูลครัวเรือนเกษตร เพื่อนิยามกลุ่มย่อยตามภูมิภาค โดยในแต่ละภูมิภาคจะประกอบด้วยจังหวัดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) กรุงเทพฯ และปริมณฑล ประกอบด้วย กรุงเทพฯ และจังหวัดปริมณฑล จะนิยามตามประกาศคณะกรรมการนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณาการ เรื่อง การจัดตั้งกลุ่มจังหวัดและกำหนดจังหวัดที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการของกลุ่มจังหวัด (ฉบับที่ ๓) ได้แก่ นนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม และสมุทรปราการ

2) ภาคเหนือ ประกอบด้วยจังหวัดเชียงราย พะเยา ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก สุโขทัย แพร่ น่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก กำแพงเพชร พิจิตร นครสวรรค์ อุทัยธานี และเพชรบูรณ์

3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยจังหวัดเลย หนองบัวลำภู อุตรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม บึงกาฬ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ขอนแก่น สุรินทร์ บุรีรัมย์ ชัยภูมิ นครราชสีมา มุกดาหาร ยโสธร อำนาจเจริญ อุบลราชธานี และศรีสะเกษ

4) ภาคกลาง ประกอบด้วยจังหวัดนครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา สระแก้ว จันทบุรี ตราด ระยอง ชลบุรี สระบุรี ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท สุพรรณบุรี อ่างทอง ออยุธยา สมุทรสาคร กาญจนบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์

5) ภาคใต้ ประกอบด้วยจังหวัดชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา ภูเก็ต กระบี่ นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง สงขลา และสตูล

ภาคผนวกที่ 2
โครงการหรือนโยบายเกษตร

โครงการหรือนโยบายเกษตรในการศึกษา

1. ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.)

ปี 2557 คณะรักษาความสงบแห่งชาติ มีนโยบายให้มีการตั้งศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตรในระดับชุมชนที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเกษตร ช่วยเหลือเกษตรกร และช่วยแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรในพื้นที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงมอบหมายให้กรมส่งเสริมการเกษตร จัดตั้ง ศพก. ที่เป็นศูนย์หลัก อำเภอละ 1 ศูนย์ รวมทั้งหมด 882 ศูนย์ โดยใช้การคัดเลือกศูนย์ดังกล่าว ด้วยหลักการความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ (Zoning) กับความต้องการของเกษตรกร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนา ศพก. ศูนย์หลักและศูนย์เครือข่ายให้เป็นแหล่งการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิต การบริหารจัดการ และการตลาดแก่เกษตรกร รวมทั้งการให้บริการทางการเกษตร และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในพื้นที่ และเป็นกลไกในการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2560, 2563)

ศพก. แบ่งเป็น 19 ด้าน ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ด้านไม้ยืนต้น ศูนย์เรียนรู้ด้านการจัดการดิน ศูนย์เรียนรู้ด้านบัญชี ศูนย์เรียนรู้ด้านเศรษฐกิจเกษตร ศูนย์ท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศูนย์เรียนรู้ด้านชลประทาน/การใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า ศูนย์เรียนรู้ด้านพืชไร่ ศูนย์เรียนรู้ด้านการแปรรูปผลผลิตด้านการเกษตร ศูนย์เรียนรู้พืชผัก ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เรียนรู้ด้านหม่อนไหม ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง/เกษตรทฤษฎีใหม่/เกษตรผสมผสาน ศูนย์เรียนรู้ด้านมาตรฐานการผลิตทางการเกษตร ศูนย์เรียนรู้ด้านแมลงเศรษฐกิจ ศูนย์เรียนรู้ด้านไม้ผล ศูนย์เรียนรู้ด้านปศุสัตว์ ศูนย์ข้าวชุมชน ศูนย์เรียนรู้ด้านสหกรณ์ และศูนย์เรียนรู้ด้านประมง (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

การดำเนินงานของ ศพก. ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก ดังนี้ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2560)

- 1) การพัฒนาศักยภาพของ ศพก.
- 2) การบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงาน
- 3) การสนับสนุนการให้บริการของ ศพก.
- 4) การพัฒนาเกษตรกรผู้นำ
- 5) การพัฒนาศูนย์เครือข่าย เช่น ศูนย์จัดการดินปุ๋ยชุมชน และศูนย์จัดการศัตรูพืชชุมชน
- 6) การติดตาม ประเมินผล และรายงาน

ตัวชี้วัดความสำเร็จของศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

1) ผลผลิต (Output) มีชุดความรู้ในรูปแบบสื่อการเรียนการสอน เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ แพลงสาธิต หรือฐานเรียนรู้ สื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งต้องเหมาะสมกับสภาพปัญหาที่แตกต่างตามภูมิสังคม มีการจัดการความรู้เพื่อเผยแพร่ให้เกษตรกรรอบบริเวณที่สนใจ ได้รับความรู้และเรียนรู้ที่จะปรับตัวผ่านการอบรม

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระดมสมอง การให้คำปรึกษา เป็นต้น และมีการเผยแพร่ผลประกอบการของ ศพก. อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลง

2) ผลลัพธ์ (Outcome) เกษตรกรในแต่ละชุมชนที่มาเรียนรู้ สามารถนำความรู้ไปใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร นอกจากนี้ เกษตรและองค์กรเกษตรกร สามารถเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเพื่อปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสินค้าเกษตรให้มีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

2. ระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่

โครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ หรือ “แปลงใหญ่” เป็นโครงการที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มอบหมายให้กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้รับผิดชอบหลัก มีพื้นฐานแนวคิดที่เน้นการรวมกลุ่มของเกษตรกรรายย่อยทั้งในการผลิตและการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดการประหยัดต่อขนาด (Economy of scale) และสร้างอำนาจต่อรอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรทำการผลิตสินค้าเกษตร ทั้งสินค้าพืช ปศุสัตว์และประมง และมีการบริหารจัดการร่วมกัน เกิดการรวมกันผลิตและรวมกันจำหน่ายโดยที่มีตลาดรองรับที่แน่นอน และเพื่อให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิต มีผลผลิตต่อหน่วยเพิ่มขึ้น รวมทั้งผลผลิตมีคุณภาพได้มาตรฐาน ภายใต้การบูรณาการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561; สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร, มปป.)

เงื่อนไขในการเข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ มีดังนี้ (สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร, มปป.)

1) เกษตรกรสมัครใจรวมกลุ่มเข้าร่วมดำเนินการ โดยเป็นการรวมแปลงผลิตสินค้าชนิดเดียวกัน แปลงไม่จำเป็นต้องอยู่ติดกันเป็นผืนเดียว แต่ควรอยู่ภายในชุมชนที่ใกล้เคียงกัน

2) ขนาดพื้นที่และจำนวนเกษตรกร จำแนกเป็น 3 ประเภทสินค้า ดังนี้

- ข้าว พืชไร่ ปาล์มน้ำมัน และยางพารา มีพื้นที่รวมกันไม่น้อยกว่า 300 ไร่ และมีเกษตรกรสมัครใจเข้าร่วมโครงการไม่น้อยกว่า 30 ราย

- ไม้ผล พืชผัก ไม้ดอกไม้ประดับ สมุนไพร หรือพืชอื่นๆ มีพื้นที่รวมกันไม่น้อยกว่า 300 ไร่ หรือเกษตรกรสมัครใจเข้าร่วมโครงการไม่น้อยกว่า 30 ราย

- ประมง ปศุสัตว์ ผึ้งและแมลงเศรษฐกิจ มีพื้นที่รวมกันไม่น้อยกว่า 300 ไร่ หรือเกษตรกรสมัครใจเข้าร่วมโครงการไม่น้อยกว่า 30 ราย โดยคิดเป็นหน่วยปศุสัตว์ ดังนี้ โค 1 ตัว เท่ากับ 0.65 หน่วย กระบือ 1 ตัว เท่ากับ 0.70 หน่วย แพะ/แกะ 1 ตัว เท่ากับ 0.10 หน่วย สัตว์ปีก 1 ตัว เท่ากับ 0.01 หน่วย ผึ้งพันธุ์/ผึ้งโพรง/ชันโรง 1 รัง เท่ากับ 0.6 หน่วย จิ้งหรีด 1 บ่อ เท่ากับ 0.6 หน่วย และสุกร 1 ตัว เท่ากับ 0.40 หน่วย

กิจกรรมและวิธีการดำเนินงานของโครงการ มีดังนี้ (สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร, มปป.)

- 1) วิเคราะห์และจัดทำแผน
- 2) การถ่ายทอดความรู้ (เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต/นวัตกรรม)
- 3) การบริหารจัดการสินค้าเกษตรครบวงจร สนับสนุนวัสดุเรียนรู้เพิ่มมูลค่าสินค้า และแปลงเรียนรู้เพิ่มประสิทธิภาพ

- 4) การเชื่อมโยงการตลาด
- 5) การประชุมเครือข่าย ศพก. และแปลงใหญ่
- 6) พัฒนาผู้จัดการแปลง
- 7) การประกวดแปลงใหญ่
- 8) ประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้ให้กับสมาชิกแปลงใหญ่และผู้สนใจ
- 9) ติดตามและบริหารจัดการโครงการ

ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการแปลงใหญ่ มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

- 1) ผลผลิต (Output) เป็นจำนวนแปลงใหญ่และเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ
- 2) ผลลัพธ์ (Outcome) เป็นผลประกอบการ คุณภาพผลผลิต มีตลาดรองรับ และความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ

3. การบริหารจัดการน้ำ

การบริหารจัดการน้ำเป็นนโยบายสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยมีกรมชลประทานเป็นผู้รับผิดชอบหลัก เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญทางการเกษตร มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาทางเศรษฐกิจของภาคเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงต้องบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างเป็นระบบและยั่งยืน นิยามของการบริหารจัดการน้ำในที่นี้ หมายถึง กระบวนการจัดการน้ำที่เกี่ยวข้องกับการจัดหา พัฒนา การจัดสรรและใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ รวมถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำให้คงอยู่และมีใช้อย่างยั่งยืน รวมทั้งการแก้ไขปัญหาทั้งด้านปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรน้ำให้หมดไป โดยการบริหารจัดการน้ำต้องมีการบูรณาการกับหลายภาคส่วน และต้องคำนึงถึงความยั่งยืนในการพัฒนาและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำ ซึ่งกิจกรรมสำคัญในการบริหารจัดการน้ำ มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

- 1) การจัดหาน้ำเพื่อให้มีแหล่งน้ำใช้เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตและการพัฒนาด้านต่าง ๆ
- 2) การจัดสรรและการใช้น้ำที่มีอย่างมีประสิทธิภาพและยุติธรรม
- 3) การอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร อนุรักษ์น้ำและแหล่งน้ำ
- 4) การบรรเทาและแก้ไขปัญหาทั่วทั้งน้ำท่วมที่เป็นเหตุทำให้เกิดการสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน
- 5) การแก้ไขปัญหาคุณภาพน้ำ

แนวทางการดำเนินงานในการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับเจ้าหน้าที่รัฐและเกษตรกร และตัวชี้วัดความสำเร็จในการบริหารจัดการน้ำ มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

แนวปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐ

1) จัดหาพัฒนาก่อสร้าง ปรับปรุงแหล่งน้ำ พัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำ ขยายและเพิ่มประสิทธิภาพระบบชลประทาน พื้นฟูแหล่งน้ำธรรมชาติ ก่อสร้างแหล่งน้ำในไร่นาและชุมชน เชื่อมโยงโครงข่ายลุ่มน้ำเพื่อสร้างความมั่นคงของน้ำในภาคการผลิต ปรับปรุงทางน้ำ ทางผันน้ำ พื้นที่รองรับน้ำนอง และเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน

2) พัฒนาระบบป้องกันน้ำท่วมชุมชนและพื้นที่เศรษฐกิจ เฝ้าระวังเตือนภัยด้านน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาอุทกภัย เพิ่มประสิทธิภาพระบบบำบัดน้ำเสีย ควบคุมระดับน้ำเค็มและลดน้ำเสียจากแหล่งกำเนิดจัดการคุณภาพน้ำ พื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรม และป้องกันการพังทลายของดิน ตลอดจนสนับสนุนการบริหารจัดการองค์กรลุ่มน้ำ ระบบฐานข้อมูลและติดตามประเมินผล

แนวปฏิบัติของเกษตรกร

1) ศึกษา ทำความเข้าใจการปรับปรุงแหล่งน้ำ ขยายระบบประปาเพื่อน้ำอุปโภคบริโภค พัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำ ขยายและเพิ่มประสิทธิภาพระบบชลประทาน

2) ใช้น้ำอย่างมีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ มีความสมดุลทั้งปริมาณและคุณภาพ

3) จัดกลุ่มผู้ใช้น้ำให้ร่วมบริหารจัดการน้ำ และใช้น้ำเพาะปลูกพืชให้เหมาะสมในแต่ละช่วงเวลา ตัวชี้วัดความสำเร็จของการบริหารจัดการน้ำ มีดังนี้

1) มีพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น ทำให้มีความมั่นคงในการบริหารจัดการน้ำและเกิดประสิทธิภาพในการใช้น้ำที่มีอยู่

2) เพิ่มแหล่งต้นทุนกักเก็บน้ำเพื่อช่วยในการกระจายน้ำแก่ประชาชนในพื้นที่

3) ช่วยสนับสนุนต้นทุนน้ำในการผลิตของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตต่อไร่

4) การบริหารจัดการน้ำให้พื้นที่เป้าหมายมีน้ำใช้อย่างเพียงพอ

5) วางแผนและบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อป้องกันความเสียหายจากภัยแล้งและอุทกภัยได้อย่างทันท่วงที

4. แผนการผลิตข้าวครบวงจร

นโยบายปกป้องภาคการผลิตข้าวของประเทศในอดีตที่ผ่านมา ทั้งโครงการประกันรายได้เกษตรกรผู้ปลูกข้าว ในปี 2552 – 2553 และโครงการรับจำนำข้าวเปลือก ในปี 2554 - 2556 ที่ไม่มีการเฝ้าระวังผลกระทบด้านลบต่อภาวะต้นทุนการคลังและประสิทธิภาพการผลิต ได้ส่งผลให้ภาคการผลิตข้าวอ่อนแอจากการที่ชาวนาไม่ได้พิจารณาต้นทุนทางสังคมที่ต้องรับภาระแทน และการได้รับการช่วยเหลือดังกล่าวอาจ

ทำให้ชาวนาคิดเพียงว่าสามารถดำเนินการผลิตต่อไปได้ ประกอบกับปัญหาด้านการผลิตและการตลาดอื่น ๆ โดยเฉพาะปริมาณอุปทานข้าวที่มากกว่าอุปสงค์ คณะกรรมการนโยบายและบริหารจัดการข้าวจึงมีมติมอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการคลัง ร่วมกันจัดทำแผนการผลิตและการตลาดข้าวครบวงจร ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2559 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการบริหารจัดการข้าวโดยใช้หลักการตลาดนำการผลิตวางแผนการผลิตข้าวให้เกิดความสมดุลกับความต้องการของตลาด เพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิตข้าว และรักษาเสถียรภาพราคาข้าวเปลือก (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561; กรมการข้าว และกรมการค้าภายใน, 2562)

แผนการผลิตและการตลาดข้าวครบวงจร แบ่งเป็น 5 ช่วง โดยแผนงานของแต่ละช่วงประกอบด้วยโครงการและมาตรการต่างๆ ดังนี้ (กรมการข้าว และกรมการค้าภายใน, 2562)

1) ช่วงการกำหนดอุปสงค์และอุปทาน ได้แก่ การกำหนดความต้องการทางการตลาด ปริมาณการผลิต และการวางแผนการผลิตข้าว โดยประกาศพื้นที่ส่งเสริมการปลูกข้าว ปีละ 2 ครั้ง รอบที่ 1 นาปี (1 พฤษภาคม – 31 ตุลาคม) และรอบที่ 2 นาปรัง (1 พฤศจิกายน – 30 เมษายน)

2) ช่วงการผลิต ได้แก่ การขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกข้าว การผลิตและกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าว การควบคุมค่าเช่าที่นา การส่งเสริมระบบการเกษตรแบบแปลงใหญ่ การส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ การส่งเสริมระบบการเกษตรแบบแม่นยำสูง (Precision agriculture) การส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิ คุณภาพชั้นเลิศ การส่งเสริมการผลิตและการตลาดข้าวพันธุ์ กข43 การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตข้าวในพื้นที่ลุ่มต่ำ 13 ทุ่ง การปรับเปลี่ยนพื้นที่ไม่เหมาะสมกับการปลูกข้าวไปเป็นพืชอื่น (Zoning by Agri-Map) รวมทั้งการปรับลดพื้นที่ปลูกข้าวฤดูนาปรังไปเป็นการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และพืชอื่น และการประกันภัยข้าวนาปี

3) ช่วงการเก็บเกี่ยวและหลังเก็บเกี่ยว ได้แก่ การบริหารจัดการรถเกี่ยวนาข้าว การต่อยอดและพัฒนาการใช้แอปพลิเคชันรถเกี่ยวนาข้าว การยกระดับเกษตรกรและผู้ประกอบการ โดยจัดวางระบบ GMP/HACCP และโรงสีดีดดาว และการสนับสนุนสินเชื่อเพื่อสร้างยุ้งฉางให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร

4) ช่วงการตลาดในประเทศ ได้แก่ การสนับสนุนสินเชื่อเพื่อสร้างยุ้งฉางให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร การช่วยเหลือค่าเก็บเกี่ยวและปรับปรุงคุณภาพ การสนับสนุนสินเชื่อชะลอการขายข้าวเปลือกนาปี การสนับสนุนสินเชื่อให้สถาบันเกษตรกรเพื่อรวบรวมข้าวและสร้างมูลค่าเพิ่ม การชดเชยดอกเบี้ยให้ผู้ประกอบการในการเก็บสต็อก และการเชื่อมโยงตลาดข้าวอินทรีย์และข้าว GAP ครบวงจร

5) ช่วงการตลาดต่างประเทศ ได้แก่ การจัดหาและเชื่อมโยงตลาดต่างประเทศระหว่างรัฐบาลต่อรัฐบาล การสร้างการรับรู้ข้าวไทยในตลาดโลก การจัดกิจกรรมส่งเสริมการขาย การเจรจาขยายตลาดข้าวและกระชับความสัมพันธ์กับประเทศคู่ค้าสำคัญ และการดำเนินการตลาดเชิงรุกและตลาดศักยภาพ

ตัวชี้วัดความสำเร็จของแผนการผลิตและการตลาดข้าวครบวงจร มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

- 1) อุปทานและอุปสงค์มีความแตกต่างกันน้อยที่สุด
- 2) ประสิทธิภาพและผลผลิตการผลิตข้าวเพิ่มขึ้น
- 3) ผลประกอบการของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว (รายได้รวมและกำไรสุทธิ)
- 4) คุณภาพผลผลิตเพิ่มขึ้น (การรับรองมาตรฐานการผลิต/มาตรฐานสินค้า คุณค่าทางโภชนาการ)
- 5) พื้นที่การผลิตไม่เหมาะสมตาม Agri-Map ได้รับการปรับเปลี่ยน

5. การบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning by Agri-Map)

โครงการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning by Agri-Map) ใช้หลักการใช้ทรัพยากรที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพและผลผลิตของภาคเกษตร โดยมีแนวคิดในการปรับเปลี่ยนการผลิตสินค้าเกษตรที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่ ไปสู่กิจกรรมการผลิตที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่นั้น ๆ เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินตรงตามศักยภาพของที่ดินและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดมากที่สุด ในการสนับสนุนการปรับเปลี่ยนการผลิตและกำหนดเขตเหมาะสม จะใช้แผนที่เกษตรเพื่อการบริหารจัดการเชิงรุก (Agri-Map) โดยมีการบูรณาการข้อมูลเชิงพื้นที่ด้านการเกษตรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งข้อมูลทรัพยากรพื้นฐานการผลิต (ดิน น้ำ และพืช) ข้อมูลเกษตรกร เศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้สามารถนำไปใช้วางแผนการผลิตและการบริหารจัดการสินค้าเกษตร ให้สอดคล้องกับความเหมาะสมของปัจจัยการผลิตและการตลาดในพื้นที่ได้ โดยมีมาตรการส่งเสริม สนับสนุน และจูงใจให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนกิจกรรมการผลิตสินค้าตามความเหมาะสมของพื้นที่ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2564)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีการกำหนดและประกาศเขตเหมาะสมในการผลิตสินค้าเกษตรทั้งหมด 23 ชนิด เป็นสินค้าพืช 13 ชนิด ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา ปาล์มน้ำมัน อ้อยโรงงาน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สับปะรดโรงงาน ลำไย เงาะ ทุเรียน มังคุด มะพร้าว และกาแฟ เป็นสินค้าปศุสัตว์ 8 ชนิด ได้แก่ เกะแพะ โคเนื้อ โคนม สุกร ไก่เนื้อ ไก่ไข่ และกระเป๋ และสินค้าประมง 2 ชนิด ได้แก่ กุ้งทะเล และสัตว์น้ำจืด (กรมพัฒนาที่ดิน, 2564)

แนวทางการดำเนินงานโครงการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning by Agri-Map) ซึ่งเป็นแนวทางการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

- 1) สร้างความเชื่อมั่นและยอมรับการเปลี่ยนแปลง โดยการศึกษาวิจัยและเผยแพร่ผลงาน/ชุดข้อมูลข่าวสารประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง
- 2) สร้างชุดองค์ความรู้ เทคโนโลยี ทักษะ เพื่อให้เกษตรกรมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการและผลิตสินค้าประเภทใหม่ที่มีความเหมาะสมกว่าเดิม
- 3) สร้างการรับรู้/ความตระหนัก/การยอมรับ เพื่อให้เกษตรกรเข้าใจว่าการผลิตในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมจะให้ผลตอบแทนต่ำและมีความเสี่ยงสูง การปรับเปลี่ยนการผลิตที่เหมาะสมจะให้ผลตอบแทนที่ดีขึ้น
- 4) สร้างการเชื่อมโยงตลาด/โรงงานหรือเกษตรกรพันธมิตร เพื่อรองรับความเสี่ยงด้านตลาด

5) สนับสนุนเกษตรกรที่มีความสนใจ/สมัครใจ ต้องการปรับเปลี่ยนการผลิตจากพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมเป็นการผลิตพืช/สินค้าชนิดใหม่ที่เหมาะสมอย่างต่อเนื่อง เช่น ความเชื่อมั่นและการยอมรับองค์ความรู้ เทคโนโลยี การเชื่อมโยงตลาดสินค้า และทุน/สินเชื่อเพื่อการปรับเปลี่ยน

ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning by Agri-Map) มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

1) ผลประกอบการของเกษตรกร (รายได้รวมและกำไรสุทธิ) และคุณภาพผลผลิตของเกษตรกร (การรับรองมาตรฐานการผลิต/มาตรฐานสินค้า คุณค่าทางโภชนาการ)

2) พื้นที่เกษตรของประเทศที่ปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมบรรลุผลตามแผนที่กำหนด (แผนระยะ 1 ปี 5 ปี และ 20 ปี เป้าหมาย 7.8 ล้านไร่)

3) สร้างการรับรู้ กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและปรับมุมมองต่อการผลิตทางการเกษตรจากแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ (การผลิตในพื้นที่ที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพ ต้นทุนการผลิตต่ำ และผลตอบแทนสูง)

4) เพิ่มโอกาสในการบริหารสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทานสินค้าเกษตร

6. ธนาคารสินค้าเกษตร

เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต เช่น พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และการผลิตขนาดเล็กและเป็นรายย่อยจะมีต้นทุนการผลิตสินค้าสูงกว่ารายใหญ่ และรายย่อยไม่สามารถควบคุมสินค้าที่ออกสู่ตลาดได้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้มอบหมายให้กรมส่งเสริมสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบนโยบายธนาคารสินค้าเกษตร เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ และเพิ่มระดับความมั่นคงด้านอาหารให้แก่ชุมชน/กลุ่มเกษตรกร จึงต้องมีกระบวนการบริหารจัดการที่เหมาะสมทั้งสินค้าเกษตรและปัจจัยการผลิต เช่น การเก็บสำรองสินค้าเกษตรในช่วงที่มีผลผลิตออกมาก เพื่อชะลอการเข้าสู่ตลาดและการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ในฤดูถัดไป ซึ่งเป็นการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้แก่เกษตรกรในระยะยาว นอกจากนี้ ธนาคารสินค้าเกษตรยังใช้รูปแบบการแลกเปลี่ยนสินค้าโดยไม่ใช้ตัวเงิน ซึ่งเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนตามวัฒนธรรมพื้นถิ่น ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในระบบที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

ธนาคารสินค้าเกษตรคือสถานที่ที่ทำหน้าที่รับฝาก ถอน ให้ยืม หรือแลกเปลี่ยนสินค้าเกษตร รวมถึงปัจจัยการผลิต (เช่น พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และปุ๋ย) ซึ่งเป็นการบริหารจัดการด้วยเกษตรกรเองในรูปแบบองค์กรเกษตรกร/สถาบันเกษตรกร ให้บริการและตอบสนองความต้องการของเกษตรกรในชุมชน มีเกษตรกรเป็นศูนย์กลางและเน้นการบูรณาการเชิงพื้นที่ โดยเกษตรกรสามารถนำสินค้าเกษตรและปัจจัยการผลิตมาฝากไว้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มจากช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงตามกลไกตลาด เป็นเสมือนแก้มลิงของสินค้าเกษตร (ในกรณีธนาคารมีพื้นที่เก็บรักษา) หรือเพื่อสร้างความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงด้านอาหาร (พันธุ์พืชและ

พันธุ์สัตว์) ซึ่งการดำเนินการเป็นกลุ่มจะมีประสิทธิภาพมากกว่าแบบต่างคนต่างจัดการ หรือเพื่อการประหยัดต่อขนาด เมื่อมีการผลิตรวมกันขนาดใหญ่จะมีต้นทุนการผลิตที่เหมาะสมกว่ารายย่อยที่ต่างคนต่างผลิต เช่น การผลิตปุ๋ยชีวภาพที่ต้องการเศษวัสดุเหลือใช้ทางเกษตรแต่ละครัวเรือนมารวมกัน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

ธนาคารสินค้าเกษตรมี 7 ประเภท ได้แก่ ธนาคารโค-กระบือ เพื่อเกษตรกรตามพระราชดำริ ดำเนินการโดยกรมปศุสัตว์ ธนาคารปุ๋ยอินทรีย์ ดำเนินการโดยกรมพัฒนาที่ดิน ธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ดำเนินการโดยกรมการข้าว ธนาคารข้าวในสถาบันเกษตรกร ดำเนินการโดยกรมส่งเสริมสหกรณ์ ธนาคารโคนมทดแทนฝูง ดำเนินการโดยกรมส่งเสริมสหกรณ์ ธนาคารผลผลิตเกษตรด้านการประมง ดำเนินการโดยกรมประมง และธนาคารหม่อนไหม ดำเนินการโดยกรมหม่อนไหม (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

แนวทางการดำเนินงานโครงการธนาคารสินค้าเกษตร ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐและเกษตรกรสมาชิกธนาคารสินค้าเกษตร มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

1) แนวทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐ

- จัดทำระบบการดำเนินงานให้เหมาะสมกับแต่ละธนาคาร (การฝาก การถอน การยืม การสร้างมูลค่าเพิ่ม การสร้างความหลากหลายและความมั่นคงด้านอาหาร) รวมถึงติดตามและให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่อง

- การกำกับ ระบบการเงินและการบัญชีของธนาคารตามมาตรฐาน ตลอดจนให้มีการรายงานฐานะทางการเงินเป็นประจำ

- จัดให้มีกิจกรรมพัฒนาและเสริมสร้างทักษะ เช่น การอบรม การดูงาน การแลกเปลี่ยนแนวคิด การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการออกแบบบทเรียน การเรียนรู้จากเหตุการณ์เชิงประจักษ์รอบตัวเกษตรกรและในไร่ นา การสอนงานและให้คำแนะนำ (Coaching and mentoring)

2) แนวปฏิบัติของเกษตรกรสมาชิกธนาคารสินค้าเกษตร

- ทำความเข้าใจกับระบบธนาคารสินค้าเกษตรที่ตนเป็นสมาชิก
- ยึดหลักคุณธรรม ปฏิบัติตามข้อบังคับ หลักเกณฑ์ และเงื่อนไขของธนาคารอย่างเคร่งครัด
- วางแผนการดำเนินงานฟาร์มของตนเอง

ตัวชี้วัดความสำเร็จของธนาคารสินค้าเกษตร มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

- 1) โอกาสการเข้าถึงปัจจัยการผลิตของเกษตรกรเพิ่มขึ้น (เช่น พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ปุ๋ยและข้าวเปลือก)

- 2) รายได้รวมและกำไรสุทธิของธนาคารสินค้าเกษตร/สถาบันเกษตรกร/กลุ่มเกษตรกร

- 3) สามารถจัดตั้งธนาคารแต่ละประเภทได้ตามเป้าหมายภาพรวมของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

- 4) ความรู้ ความเข้าใจของเกษตรกรสมาชิกในระบบธนาคารแต่ละแบบ
 - 5) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกัน และองค์กรมีความเข้มแข็ง
7. มาตรฐานสินค้าเกษตรการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีและเกษตรอินทรีย์

1) การพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตรสู่มาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี

ความกังวลและการให้ความสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศน์ และความเสี่ยงที่จะเกิดโรคจากอาหาร (Foodborne disease) ในการผลิตสินค้าเกษตรและอาหาร จึงมีแนวคิดในการควบคุมกระบวนการผลิตสินค้าเกษตรและอาหาร เพื่อลดความเสี่ยงจากผลกระทบของการผลิตสินค้าดังกล่าว ให้อยู่ในระดับที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ด้วยระบบที่สามารถตรวจสอบย้อนกลับ โดยกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับด้านสุขภาพอนามัยของแต่ละประเทศให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันและเกิดเป็นมาตรฐานสากล กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงกำหนดการควบคุมป้องกันอันตรายจากฟาร์มถึงโต๊ะอาหาร เป็นมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good agricultural practices: GAP) เพื่อพัฒนาและยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารให้ได้มาตรฐานสากล มีเป้าหมายให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคปลอดภัยจากการผลิตและการบริโภคสินค้าเกษตรและอาหาร และคำนึงถึงความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ในการกำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร ซึ่งเป็นระเบียบหรือแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะต่างๆ ของตัวสินค้าเกษตร วิธีและขั้นตอนการผลิต การดำเนินงานด้านสุขลักษณะและความปลอดภัย โดยมาตรฐานจะต้องเกิดจากความร่วมมือและการยอมรับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้มาตรฐานถูกนำมาใช้ในทางการผลิตสินค้าเกษตร ซึ่งมีการแบ่งประเภทออกเป็นมาตรฐานบังคับและมาตรฐานทั่วไป ทั้งนี้ ในแต่ละประเภทประกอบด้วยมาตรฐานสินค้าและมาตรฐานระบบ มีนิยามดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

มาตรฐานสินค้า เป็นข้อกำหนดขบข่าย นิยาม คุณภาพ ขนาด วัตถุเจือปน สารพิษตกค้าง สารปนเปื้อน ยาสัตว์ตกค้าง สุขลักษณะ การบรรจุและการจัดเรียง การเก็บรักษาและขนส่ง การแสดงเครื่องหมายหรือฉลาก วิธีการวิเคราะห์และเก็บตัวอย่าง ตามประกาศคณะกรรมการมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ และประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เช่น มาตรฐานลำไย มาตรฐานเนื้อสุกร มาตรฐานน้ำมันดิบ มาตรฐานกล้วยไม้ และมาตรฐานปลานิล

มาตรฐานระบบการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good agricultural practices: GAP) คือแนวทางในการทำการเกษตร เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและปลอดภัยตามมาตรฐานที่กำหนด โดยกระบวนการผลิตจะต้องปลอดภัยต่อเกษตรกรและผู้บริโภค ปราศจากการปนเปื้อนของสารเคมี ไม่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม มีการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ได้ผลคุ้มค่าการลงทุน การผลิตตามมาตรฐาน GAP ก่อให้เกิดความยั่งยืนทางการเกษตรสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ตามประกาศคณะกรรมการมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ และประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยมี

การกำหนดเป็น การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีด้านพืชอาหาร การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีด้านปศุสัตว์ และ การปฏิบัติทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ดี

แนวทางการดำเนินงานการพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตรสู่มาตรฐาน (GAP) ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐ และตัวชี้วัดความสำเร็จ มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

แนวทางการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐ มีดังนี้

- เผื่อระวังและประเมินความเสี่ยงที่มีผลกระทบต่อกระบวนการผลิตสินค้าเกษตรและอาหาร
- ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสารปนเปื้อน/วิธีการสืบสวน/ตรวจสอบย้อนกลับ/ระบาดวิทยา เพื่อพัฒนาวิธีการวิเคราะห์ตรวจสอบค้นหาความไม่ปกติในระบบการผลิตและวิธีบริหารจัดการความเสี่ยง

- พัฒนาระดับความปลอดภัยด้านอาหารของประเทศ เช่น ระบบการตรวจสอบรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตร ระบบการตรวจสอบย้อนกลับ ระบบการแจ้งเตือนภัย และระบบบริหารจัดการเรียกคืนสินค้าที่มีปัญหา ระบบกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องตามกติกาการค้าโลก การเทียบเคียงมาตรฐานของประเทศและสากล การสร้างความเชื่อมั่นและการยอมรับมาตรฐาน/เครื่องหมายของประเทศไทย ออกประกาศกำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตรตามกฎหมาย

- สร้างองค์ความรู้ด้านอาหารศึกษา และสร้างการรับรู้ ความเข้าใจเครื่องหมายรับรองการเลือกซื้อสินค้าที่ได้มาตรฐาน

- ให้บริการตรวจรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรแก่เกษตรกรที่ขอรับบริการอย่างทั่วถึงในเวลาที่เหมาะสม

- ประสานความร่วมมือหน่วยงานเกี่ยวข้องส่งเสริมการตลาดสินค้าเกษตรในระบบมาตรฐาน
- ประสานร่วมมือ ส่งเสริม สนับสนุนเงินทุนเพื่อการเข้าสู่ตลาดการผลิตสินค้ามาตรฐานและเป็นพี่เลี้ยงอย่างต่อเนื่องจนกว่าเกษตรกรจะมีความได้เปรียบในการแข่งขัน

ตัวชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตรสู่มาตรฐาน (GAP) มีดังนี้

- ปริมาณและมูลค่าตลาดสินค้าเกษตรที่รับรองมาตรฐานเพิ่มขึ้น
- ผู้บริโภคมีความรู้ ความเข้าใจ ด้านอาหารศึกษาที่เกี่ยวกับสินค้าเกษตรที่รับรองมาตรฐานเพิ่มมากขึ้น

- มีสัดส่วนการตลาดสินค้าเกษตรที่รับรองมาตรฐานในประเทศและการส่งออก (40:60)

- ชุมชนมีความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรม ด้านการผลิตสินค้าเกษตรที่รับรองมาตรฐานปีละ 50 ชุม

- กิจกรรมการจัดการองค์ความรู้และบริหารการเปลี่ยนแปลงให้เกษตรกรที่ต้องการ 20 หลักสูตร/กิจกรรม

- ฐานข้อมูลสินค้าเกษตรที่รับรองมาตรฐานของประเทศและสถานการณ์โลก

- โครงสร้างตลาดสินค้าเกษตรที่รับรองมาตรฐานมีลักษณะที่เข้าใจตลาดแข่งขัน มีรูปแบบการค้าที่เป็นธรรม (Fair trade) หรือระบบเกษตรพันธสัญญา

- การตรวจรับรองมาตรฐานมีความเชื่อมั่นและมีการยอมรับจากประเทศคู่ค้า การให้บริการสะดวก รวดเร็วทั่วถึง

- มีระบบการเฝ้าระวัง ระบบตรวจสอบย้อนกลับ และระบบการบริหารความเสี่ยงที่มีความเชื่อมั่นและปลอดภัยสูง

- เกษตรกรได้รับการสอนงานแนะนำอย่างต่อเนื่อง

- ผลประกอบการสุทธิของเกษตรกรที่ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น

2) เกษตรอินทรีย์

เกษตรอินทรีย์เป็นระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใย ด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจ เน้นหลักการเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตภายนอกและหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืช ในขณะเดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทานโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง การตระหนักถึงปัญหาของการเกษตรที่ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในปริมาณมากอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรผู้ผลิตและผู้บริโภค และยังทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ประกอบกับกระแสการใส่ใจสุขภาพของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ และการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กระทั่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้มีนโยบายสนับสนุนเกษตรอินทรีย์ โดยกรมวิชาการเกษตรเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน เพื่อให้เกษตรกรผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพมาตรฐานปลอดภัย และเป็นสินค้าที่สร้างคุณค่าทางโภชนาการให้แก่ผู้บริโภคที่รักสุขภาพและหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากสารเคมี อีกทั้ง ยังเป็นการลดผลกระทบจากสารเคมีต่อระบบนิเวศด้วย (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

ประเทศไทยมียุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2564 ประกอบด้วย

- 1) ส่งเสริมการวิจัย การสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ และนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์
- 2) พัฒนาการผลิตสินค้าและบริการเกษตรอินทรีย์
- 3) พัฒนาการตลาดสินค้าและบริการ และการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์
- 4) การขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ โดยมีเป้าหมายพื้นที่เกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น 1,333,960 ไร่ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

การตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ปัจจุบันการเกษตรกรสามารถขอรับการตรวจและรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ซึ่งเกษตรกรต้องประเมินศักยภาพตนเองเพื่อขอรับการตรวจรับรองตามเงื่อนไขตามที่มาตรฐานกำหนด รวมถึงพิจารณาความเชื่อมั่น การให้คุณค่าและการให้ยอมรับของหน่วยตรวจรับรองและเครื่องหมายรับรองของแต่ละหน่วย รวมทั้งความต้องการของผู้บริโภค หรือผู้นำเข้าแต่ละประเทศ ตัวอย่างมาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ต่าง ๆ เช่น

- มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements: IFOM)

- มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สหภาพยุโรป

- มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์สหรัฐอเมริกา (USDA organic)

- มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์แคนาดา (Canada organic regime)

- มาตรฐานระบบเกษตรอินทรีย์ญี่ปุ่น (Japan agriculture standard)

- มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของหน่วยงานกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (Organic Thailand)

- ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participation guarantee system: PGS)

แนวทางการดำเนินงานเกษตรอินทรีย์ มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

- วิจัยสร้างองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม ด้านการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ บริหารจัดการองค์ความรู้ให้แก่เกษตรกรที่ต้องการรับความรู้ ส่งเสริมการผลิตและจัดทำฐานข้อมูลเกษตรอินทรีย์ของประเทศเพื่อการวิเคราะห์และใช้ประโยชน์

- บริหารจัดการให้มีพื้นที่เหมาะสมต่อการทำเกษตรอินทรีย์และพื้นที่กันชนเพื่อลดและบรรเทาผลกระทบที่จะเกิดการปนเปื้อน ทั้งนี้ รวมถึงการบริหารจัดการควบคุมคุณภาพและความปลอดภัยของทรัพยากรดิน น้ำ อากาศ และการใช้สารเคมีทางการเกษตรในพื้นที่ดังกล่าว

- การกำหนดมาตรฐานและการตรวจรับรองมาตรฐานที่เป็นสากล ผู้บริโภคให้การยอมรับ และสามารถให้เกษตรกรเข้าถึงบริการตรวจรับรองมาตรฐานอย่างพอเพียง มีประสิทธิภาพและทันเวลา

- สร้างชุดองค์ความรู้ด้านอาหารศึกษาที่เกี่ยวกับสินค้าเกษตรอินทรีย์ เครื่องหมายรับรอง และเผยแพร่ในช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ

- ประสานร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ในทุกรูปแบบและทุกช่องทาง

- ประสานร่วมมือ ส่งเสริม สนับสนุนเงินทุนเพื่อการเข้าสู่ตลาดการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์และเป็นพี่เลี้ยงอย่างต่อเนื่องจนกว่าเกษตรกรจะมีความได้เปรียบในการแข่งขัน

ตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนินงานเกษตรอินทรีย์ มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

- ปริมาณและมูลค่าตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น

- ผู้บริโภคมีความรู้ความเข้าใจด้านอาหารศึกษาที่เกี่ยวกับสินค้าเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น

- มีสัดส่วนการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ในประเทศและการส่งออก (40:60)

- ชุดองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม ด้านการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ ปีละ 50 ชุด

- กิจกรรมการจัดการองค์ความรู้และบริหารการเปลี่ยนแปลงให้เกษตรกรที่ต้องการ 20

หลักสูตร/กิจกรรม

- ฐานข้อมูลเกษตรอินทรีย์ของประเทศและสถานการณ์โลก
- การรักษาหรือเพิ่มพื้นที่เหมาะสมต่อการทำเกษตรอินทรีย์และพื้นที่กันชนเพื่อลดและบรรเทาผลกระทบให้เกิดการปนเปื้อนต่อมาตรฐานเกษตรอินทรีย์
- โครงสร้างตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ มีลักษณะที่เข้าใจตลาดแข่งขัน มีรูปแบบการค้าที่เป็นธรรม (Fair trade) หรือระบบเกษตรพันธสัญญา
- การตรวจรับรองมาตรฐาน มีความเชื่อมั่นและมีการยอมรับจากประเทศคู่ค้า การให้บริการมีความสะดวกและรวดเร็วทั่วถึง
- มีระบบการเฝ้าระวัง ระบบตรวจสอบย้อนกลับ และระบบการบริหารความเสี่ยงของมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่มีความเชื่อมั่นและปลอดภัยสูง
- เกษตรกรได้รับการสอนงานและแนะนำอย่างต่อเนื่อง
- พื้นที่การผลิต ปริมาณและมูลค่าสินค้าเกษตรอินทรีย์บรรลุเป้าหมายยุทธศาสตร์ และสอดคล้องกับความต้องการของตลาดโลก
- ผลประกอบการสุทธิของเกษตรกรที่ผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น

8. โครงการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่

ด้วยข้อจำกัดด้านปัจจัยการผลิตของเกษตรกรรายย่อย โดยเฉพาะขนาดที่ดินทำกิน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องออกแบบกระบวนการผลิตให้มีความสอดคล้องกับการบริโภค มีการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยคิดวิเคราะห์ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้พออยู่พอกินและเลี้ยงตนเองได้ มีความสามารถในการรับมือและฟื้นฟูต่อภัยธรรมชาติ เช่น ภัยแล้งและน้ำท่วม สามารถสร้างความเข้มแข็งจากภายในครัวเรือนและมีชุมชนที่มีความร่วมมือร่วมใจ มีฐานการผลิตที่จะขยายโอกาสการพัฒนาเชื่อมโยงเป็นเกษตรประณีต และผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยได้มาตรฐาน ดังนั้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้มีโครงการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยมีสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้รับผิดชอบหลัก ซึ่งมุ่งหวังจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร สร้างความมั่นคงด้านอาหาร ลดความเสี่ยงทางรายได้ของครัวเรือน และเป็นกลไกหนึ่งในการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development goals: SDGs) เกิดการพึ่งพาตนเอง มีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

เกษตรทฤษฎีใหม่ คือการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็ก เพื่อให้ครัวเรือนเกษตรสามารถเลี้ยงตัวเองได้และมีความมั่นคงทางอาหาร โดยมีการบริหารและจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็กออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน มีการคำนวณปริมาณน้ำตามหลักวิชาการเพื่อกักเก็บน้ำให้พอเพียงต่อการเพาะปลูกได้ตลอดปี และมีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบ โดยมีการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นแรกคือทฤษฎีใหม่ขั้นต้น เป็นการคำนวณและพัฒนาแปลงการผลิตตามหลักการ โดยแบ่งพื้นที่เป็น 4 ส่วน ขั้นที่สอง

คือทฤษฎีใหม่ชั้นกลาง เป็นรวมกลุ่มสร้างความเข้มแข็ง และขั้นที่สามคือทฤษฎีใหม่ชั้นก้าวหน้า เป็นการเชื่อมโยงตลาด (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

แนวทางการดำเนินงานการส่งเสริมเกษตรกรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐและเกษตรกร มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

1) แนวทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐ

- วิเคราะห์และประเมินข้อมูลทักษะและสมรรถนะของเกษตรกร เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพัฒนาศักยภาพการศึกษาเรียนรู้ของเกษตรกรเป้าหมาย

- การพัฒนาครูและผู้สอนงานที่สามารถตอบสนองความสามารถของเกษตรกรที่แตกต่าง การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อนำไปสู่ทักษะที่กำหนด

- สร้างความรู้สึกเร่งด่วนและเรียนรู้ความเร่งด่วน ชั้นแรกของกระบวนการเปลี่ยนแปลงคือทำให้เกษตรกรในชุมชนจำนวนมากพอ รู้สึกถึงความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องเปลี่ยนแปลง

- จัดให้มีกิจกรรมพัฒนาและเสริมสร้างทักษะและความแตกฉาน เช่น การอบรม การศึกษา การดูงาน การฝึกงาน การเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ การแลกเปลี่ยนแนวคิด การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการออกแบบบทเรียน การเรียนรู้จากเหตุการณ์เชิงประจักษ์รอบตัวเกษตรกรและในไร่นา การสอนงานและให้คำแนะนำ

- สนับสนุนปัจจัยการผลิตและเพิ่มศักยภาพของเกษตรกร

- ส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรและเชื่อมโยงตลาด

2) แนวทางปฏิบัติของเกษตรกร

- ศึกษาทำความเข้าใจในหลักการทำการเกษตรตามแนวทางทฤษฎีใหม่ ใฝ่เรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

- การบริหารจัดการดินและน้ำ เพื่อประโยชน์สูงสุดในการผลิตที่พออยู่พอกินพึ่งตนเองได้ โดยวิเคราะห์คุณภาพดินและปรับปรุงบำรุงดินให้เหมาะสมกับการผลิต วิเคราะห์ปริมาณน้ำที่มีอยู่และปริมาณความต้องการใช้น้ำของผลผลิตทั้งปี วางแผนการผลิตพืชและปศุสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือนและประหยัดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร จัดทำแผนรายรับและรายจ่ายเพื่อให้เกิดความสมดุลพอเพียงและมีเงินออม

- ลงมือปฏิบัติ คิด อ่าน และเขียน เช่น ปรับปรุงบำรุงดินและบริหารจัดการน้ำ ให้สอดคล้องกับความต้องการใช้น้ำของผลผลิตทั้งปี จัดทำแผนการผลิตพืชและปศุสัตว์ และจัดทำแผนรายรับและรายจ่าย

- จัดทำงบการเงิน และการบันทึกบัญชีฟาร์มและบัญชีครัวเรือน เพื่อวิเคราะห์รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตร

ตัวชี้วัดความสำเร็จการส่งเสริมเกษตรกรทฤษฎีใหม่ มีดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561)

1) การบริหารจัดการดินและน้ำเพื่อประโยชน์สูงสุดในการผลิตที่พออยู่พอกินพึ่งตนเองได้ โดยมี

- ผลการวิเคราะห์คุณภาพดินและปรับปรุงบำรุงดินให้เหมาะสมกับการผลิต
- ผลการวิเคราะห์ปริมาณน้ำที่มีอยู่และปริมาณความต้องการใช้น้ำของผลผลิตทั้งปี
- แผนการผลิตพืชและปศุสัตว์ เพื่อบริโภคในครัวเรือนและประหยัดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร
- แผนรายรับและรายจ่ายเพื่อให้เกิดความสมดุล พอเพียง และมีเงินออม

2) รายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรของเกษตรกรเพิ่มขึ้น โดยพิจารณาจากงบการเงิน และการบันทึกบัญชีฟาร์มและบัญชีครัวเรือน

3) การรวมพลังในรูปแบบกลุ่มหรือสหกรณ์ ร่วมดำเนินการในด้านการผลิตและการตลาด

ภาคผนวกที่ 3

ค่าสถิติโดยสรุปของตัวแปรและผลการประมาณการด้วยสมการถดถอย

ตารางผนวกที่ 1 สรุปค่าสถิติของตัวแปรที่ใช้ในการแยกองค์ประกอบด้วยสมการถดถอย ปีเพาะปลูก 2558/59
และปีเพาะปลูก 2562/63

รายการ	ตัวแปร	2558/59		2562/63	
		ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน
Ln(รายได้สุทธิครัวเรือน)	lndinc_hh	11.02	0.96	11.03	0.89
อายุของหัวหน้าครัวเรือน (ปี)	age	56.97	11.17	58.35	11.24
พื้นที่ทำการเกษตร (ไร่)	land_farm	24.5	26.83	21.84	22.78
สัดส่วนความเป็นเจ้าของพื้นที่เกษตร	land_own_share	0.45	0.41	0.51	0.41
สัดส่วนพื้นที่เกษตรในเขตชลประทาน	irr_area_share	0.14	0.32	0.12	0.3
สินเชื่อเพื่อใช้ในการเกษตร (บาท)	credit	167,925	547,613	131,732	328,542
มูลค่าทรัพย์สินทางการเกษตร (บาท)	prop_ag	42,424	384,146	188,339	539,591
หัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชาย (ร้อยละ)	male	76.99		66.76	
หัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิง (ร้อยละ)	female	23.01		33.24	
การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน (ร้อยละ)					
ไม่สำเร็จการศึกษา และอื่นๆ	edu_0	3.97		3.52	
ประถม	edu_1	72.50		67.76	
มัธยม	edu_2	18.33		22.10	
สูงกว่ามัธยม	edu_3	5.20		6.62	
การมีส่วนร่วมในโครงการหรือนโยบายของภาครัฐ (ร้อยละ)					
ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตฯ	scheme1			7.77	
แปลงใหญ่	scheme2			11.12	
การบริหารจัดการน้ำ	scheme3			5.32	
แผนการผลิตข้าวครบวงจร	scheme4			2.71	
การบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม	scheme5			1.29	
ธนาคารสินค้าเกษตร	scheme6			3.12	
มาตรฐานสินค้าเกษตร GAP/เกษตรอินทรีย์	scheme7			12.85	
โครงการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่	scheme8			10.92	
ภูมิภาค (ร้อยละ)					
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	reg_0	1.21		1.50	
เหนือ	reg_1	22.36		19.22	
ตะวันออกเฉียงเหนือ	reg_2	48.71		50.08	
กลาง	reg_3	12.91		14.10	
ใต้	reg_4	14.81		15.10	
กลุ่มสินค้าหลัก (ร้อยละ)					
ข้าว	hh_gr_1	37.68		34.05	
พืชอาหาร ไม่รวมข้าว	hh_gr_2	8.10		12.75	
ไม้ผลไม้ยืนต้น	hh_gr_3	10.86		18.00	
พืชผัก/สมุนไพร/ไม้ดอกไม้ประดับ	hh_gr_4	2.54		3.11	
ปศุสัตว์	hh_gr_5	19.38		13.34	
ประมง	hh_gr_6	2.44		2.33	
อื่นๆ	hh_gr_7	19.01		16.42	

ตารางผนวกที่ 2 ผลการประมาณการด้วยสมการถดถอย ปีเพาะปลูก 2558/59

(analytic weights assumed)

(sum of wgt is 5,472,062.5389137)

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	9,459
Model	1521.09301	20	76.0546503	F(20, 9438)	=	100.11
Residual	7170.50228	9,438	.759748069	Prob > F	=	0.0000
				R-squared	=	0.1750
				Adj R-squared	=	0.1733
Total	8691.59528	9,458	.918967571	Root MSE	=	.87164

Indinc_hh	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_Ifemale_2	-.0311235	.0215822	-1.44	0.149	-.0734294	.0111823
age	-.0009979	.0008865	-1.13	0.260	-.0027356	.0007398
_Iedu_1	.1656494	.0469906	3.53	0.000	.0735377	.2577611
_Iedu_2	.3446588	.0519671	6.63	0.000	.2427921	.4465255
_Iedu_3	.5775972	.062135	9.30	0.000	.4557991	.6993952
land_farm	.0081319	.0003635	22.37	0.000	.0074194	.0088444
land_own_share	.1465826	.0226584	6.47	0.000	.1021672	.1909979
irr_area_share	.0482408	.0309639	1.56	0.119	-.0124552	.1089367
credit	4.24e-08	1.71e-08	2.48	0.013	8.93e-09	7.59e-08
prop_ag	6.90e-08	2.36e-08	2.93	0.003	2.28e-08	1.15e-07
_Ireg_1	-.2675898	.0862032	-3.10	0.002	-.4365666	-.0986129
_Ireg_2	-.2159688	.0863988	-2.50	0.012	-.3853291	-.0466085
_Ireg_3	-.0720027	.0866148	-0.83	0.406	-.2417864	.097781
_Ireg_4	.0263419	.0891383	0.30	0.768	-.1483883	.2010721
_Ihh_gr_2	.0411523	.0344295	1.20	0.232	-.026337	.1086416
_Ihh_gr_3	.4403649	.0348901	12.62	0.000	.3719729	.508757
_Ihh_gr_4	.487339	.0625181	7.80	0.000	.3647901	.6098879
_Ihh_gr_5	.7793533	.026898	28.97	0.000	.7266274	.8320792
_Ihh_gr_6	.722972	.065952	10.96	0.000	.5936919	.852252
_Ihh_gr_7	.3165974	.0267173	11.85	0.000	.2642257	.368969
_cons	10.42508	.1139935	91.45	0.000	10.20163	10.64854

ตารางผนวกที่ 3 ผลการประมาณด้วยสมการถดถอย ปีเพาะปลูก 2562/63

(analytic weights assumed)
(sum of wgt is 5,258,735.747509)

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	6,790
Model	862.825852	28	30.815209	F(28, 6761)	=	46.44
Residual	4486.39605	6,761	.663569893	Prob > F	=	0.0000
				R-squared	=	0.1613
				Adj R-squared	=	0.1578
Total	5349.2219	6,789	.787924864	Root MSE	=	.8146

Indinc_hh	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
_Ifemale_2	-.0027172	.021289	-0.13	0.898	-.0444503	.0390159
age	.0020977	.0009975	2.10	0.036	.0001423	.0040532
_Iedu_1	.0996799	.0549553	1.81	0.070	-.0080497	.2074096
_Iedu_2	.2616493	.0595981	4.39	0.000	.1448183	.3784803
_Iedu_3	.5427703	.0686263	7.91	0.000	.4082412	.6772995
land_farm	.0088797	.0004977	17.84	0.000	.0079041	.0098553
land_own_share	.1501127	.0256504	5.85	0.000	.0998299	.2003956
irr_area_share	.0197759	.0386347	0.51	0.609	-.0559602	.095512
credit	1.03e-07	3.22e-08	3.20	0.001	3.99e-08	1.66e-07
prop_ag	1.22e-07	1.98e-08	6.19	0.000	8.37e-08	1.61e-07
scheme1	-.1159624	.0414367	-2.80	0.005	-.1971913	-.0347334
scheme2	.0092803	.0354491	0.26	0.793	-.0602112	.0787718
scheme3	.0528527	.0504442	1.05	0.295	-.0460338	.1517392
scheme4	.0300834	.067616	0.44	0.656	-.1024653	.162632
scheme5	.1533804	.094696	1.62	0.105	-.0322536	.3390144
scheme6	.2036742	.0620528	3.28	0.001	.0820313	.3253171
scheme7	.0246826	.0365785	0.67	0.500	-.0470229	.096388
scheme8	.0042725	.0395803	0.11	0.914	-.0733173	.0818623
_Ireg_1	-.4511505	.0885794	-5.09	0.000	-.624794	-.2775069
_Ireg_2	-.2959922	.0885163	-3.34	0.001	-.469512	-.1224723
_Ireg_3	-.1124448	.0877191	-1.28	0.200	-.2844019	.0595124
_Ireg_4	-.0519506	.0918354	-0.57	0.572	-.2319769	.1280757
_Ihh_gr_2	-.2579818	.0391604	-6.59	0.000	-.3347485	-.1812152
_Ihh_gr_3	.0191805	.0372312	0.52	0.606	-.0538044	.0921654
_Ihh_gr_4	.0534082	.0656214	0.81	0.416	-.0752305	.1820468
_Ihh_gr_5	.4520304	.0311057	14.53	0.000	.3910533	.5130074
_Ihh_gr_6	.2626181	.0913519	2.87	0.004	.0835396	.4416965
_Ihh_gr_7	.0305518	.0292369	1.04	0.296	-.0267617	.0878654
_cons	10.62878	.1231031	86.34	0.000	10.38746	10.8701

